

T.C
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT TARİHİ ANABİLİM DALI

1923-1950 ARASI CUMHURİYET DÖNEMİ KOBİLERİ

(Yüksek Lisans Tezi)

Yrd. Doç. Dr. Rahmi Deniz ÖZBAY

Gerçek Geçgel

İstanbul, 2010

Marmara Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Tez Onay Belgesi

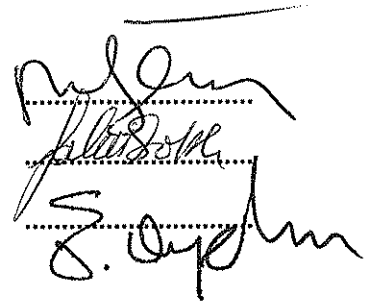
İKTİSAT Anabilim Dalı İKTİSAT TARİHİ Bilim Dalı Yüksek Lisans öğrencisi
GERÇEK GEÇGEL nin 1923-1950 ARASI CUMHURİYET DÖNEMİ KOBİ'LERİ adlı tez
çalışması ,Enstitümüz Yönetim Kurulunun 19.07.2010 tarih ve 2010-14/19 sayılı
kararıyla oluşturulan jüri tarafından oybirliğiyle Yüksek Lisans Tezi olarak
kabul edilmiştir.

Öğretim Üyesi Adı Soyadı

İmzası

Tez Savunma Tarihi : 04.03.2011

- 1) Tez Danışmanı : YRD. DOÇ.DR. RAHMİ DENİZ ÖZBAY
2) Jüri Üyesi : YRD. DOÇ.DR. FAHRİ SOLAK
3) Jüri Üyesi : YRD. DOÇ.DR. ERKAN AYDIN

İÇİNDEKİLER

TABLolar LİSTESİ	v
KISALTMALAR LİSTESİ	vii
ÖZET	viii
ABSTRACT	ix
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KÜÇÜK VE ORTA BÜYÜKLÜKTEKİ İŞLETMELER (KOBİLER)	4
1. KOBİ KAVRAMI	4
1.1. KOBİ Tanımlamalarını Etkileyen Faktörler ve Tanımlamalarda Kullanılan Kriterler	5
1.2. KOBİ'lerin Özellikleri	9
1.3. KOBİ'lerin Üstün ve Zayıf Oldukları Noktalar, Bunlar için Fırsatlar ve Tehditler	11
1.4. KOBİ'ler ve Sorunları	17
1.5. KOBİ'lerin Ekonomideki Yeri	19
1.6. KOBİ Tanımlamaları	20
1.6.1. Uluslararası Normlar Açısından KOBİ Kavramı ve Geliştirilen Tanımlar	20
1.6.2. Türkiye Açısından KOBİ Kavramı ve Geliştirilen Tanımlar	26

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE KOBİLERİN TARİHİ GELİŞİMİ (1923-1950)	36
1. CUMHURİYETİN KURULUŞ DÖNEMİ: 1923-1932	37
1.1. Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Ekonomik Durum	37
1.2. İzmir İktisat Kongresi'nde Alınan Kararlar	39
1.3. İlk İktisadi Hamleler ve Düzenlemeler	42

1.4. Teşvik-i Sanayi Kanunu'nun Çıkarılması.....	44
1.5. Yasal Düzenlemeler , Diğer Kanun ve Gelişmeler.....	47
1.6. Özel Teşebbüsün Desteklenmesi	49
1.7. Ulusal Bankacılığın Gelişmesi	50
1.8. Bu Dönem KOBİ'leri ve Üretimleri	53
1.9. 1929 Buhranı'na Doğru Gidiş ve Ülke Ekonomisine Etkileri	58
2. PLANLI DEVLETÇİLİK YILLARI: 1933-1938	62
2.1. Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı ve Öngördükleri	62
2.2. İkinci Beş Yıllık Sanayi Planı – Savaşın Başlaması Nedeniyle Tam Olarak Uygulanamayan Plan	66
2.3. O Dönemin Devletçilik Anlayışı, İktisadi Gelişmeleri, Yapılan Kanun ve Düzenlemeler.....	66
2.4. Dönemin İktisadi Bir Özeti	68
3. İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI VE SONRASI YILLAR: 1939-1950 DÖNEMİNDE TÜRKİYE'DE KOBİ'LERİN DURUMU.....	75
3.1. Savaşın Türkiye'ye Etkileri.....	75
3.2. O Dönemin İktisadi Gelişmeleri, Yapılan Kanun ve Düzenlemeler	76
3.3. O Dönemde Türkiye'de KOBİ'lerin Durumu ve Ülke Ekonomisine Katkıları .	77
3.4. 1923 ila 1950 Arasında Türkiye'de İmalat Sanayinin Durumu	80
3.5. 1950 Yılı ve Sonrasındaki Gelişmeler	81
3.6. İstatistiklerle 1923-1950 Arası Dönem.....	81

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

1923-1950 ARASI TÜRKİYE'DE KOBİLERİN DURUMU İLE İLGİLİ GENEL BİR DEĞERLENDİRME	89
1. TÜRKİYE'DE KOBİLER	89
1.1. KOBİ'lerin Osmanlıya Uzanan Kökleri	89
1.2. Cumhuriyet Sonrası KOBİ'ler.....	90
1.3. Türkiye'de KOBİ'ciliğin Gelişmesi – I. ve II. Planlama Dönemlerinin Getirileri	94
1.4. Ülkede Esnaf, Zanaatkarlar ve Küçük Sanayicinin Örgütlenmesi	98
1.5. KOBİ'lerin Ülke Ekonomisine Göreli Artan Katkıları.....	99

1.6. Genel Değerlendirme	100
SONUÇ	102
KAYNAKÇA	104

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1.1. AB Kobi Tanımı	22
Tablo 1.2. Bazı OECD ülkelerinde KOBİ büyüklükleri.....	26
Tablo 1.3. Türkiye’de Kullanılan KOBİ Tanımları.....	35
Tablo 2.1. Isparta İlinde Sanayi Kollarına Göre İşletme ve Çalışan Sayıları (1927)	42
Tablo 2.2. Isparta ve Komşu İllerde İmalat Sanayinde İşyeri ve Çalışan Sayıları (1927)	43
Tablo 2.3. Isparta ve Komşu İllerde Sanayi Kollarına Göre İşyeri ve Çalışan Sayıları (1927).....	43
Tablo 2.4. Teşvik-i Sanayi Kanunundan Faydalanan İşletmelerin Hukuki Nitelikleri.....	46
Tablo 2.5. 1933-1940 Döneminde Toplam Yatırımların Sektörel Dağılımı.....	50
Tablo 2.6. 1921 Yılında Ulusal Sınırlar İçindeki Sanayinin durumu	54
Tablo 2.7. 1927 yılında Mevcut İşletmeler ve İşçi Sayısının Sanayi Dallarına Dağılımı.....	56
Tablo 2.8. 1927 Yılında İşletmelerin Çalıştırdıkları İşçi Sayısına Göre Dağılımı.....	57
Tablo 2.9. Türkiye Ekonomisinde Büyüme (1923-1950).....	68
Tablo 2.10. Sanayi Hasılasına Özel ve Kamu Sektörünün Katkıları (İnşaat hariç)	69
Tablo 2.11. İstihdamın Sektörel Dağılımı (1927-1950)	69
Tablo 2.12. Sanayi İstihdamının Sektörel Dağılımı (1938-1950).....	70
Tablo 2.13. Sabit Sermaye Yatırımları İçinde Kamu ve Özel Kesim Payları	70
Tablo 2.14. Sabit Sermaye Yatırımlarının Sektörlere Dağılımı.....	71
Tablo 2.15. Özel Kesim ve Kamu Kesimi Yatırımlarının Sektörlere Dağılımı.....	72
Tablo 2.16. 1950-1962 arasında Türkiye İmalat Sanayinin Durumu	78
Tablo 2.17. Gayri Safi Milli Hâsıla ve artış hızları: 1923-1949	82
Tablo 2.18. İktisadi Faaliyet Kollarına Göre GSMH ve % Payları: 1923-1949	83
Tablo 2.19. 1932-1950 Arasında Türkiye’de GSMH’nın Sektörel Dağılımı	84
Tablo 2.20. 1939-1948, 1939-1949 ve 1950-1959 dönemlerinde Türkiye’de GSMH ve Sektörel Büyüme Hızları	85

Tablo 2.21. 1923-1938 Yılları Arası Makroekonomik Göstergeleri	85
Tablo 2.22. Kuruluş Yıllarına Göre Özel Sektör İşletmelerinin Sektörel Dağılımı.....	86
Tablo 2.23. 1932-1950 Arasında Türkiye’de GSMH ve Sektörlerin Büyüme Hızları...	87
Tablo 2.24. İmalat Sanayi Üretim Değerinin Sanayi Kollarına Dağılımı(1950-1960)	88

KISALTMALAR LİSTESİ

- AB** : Avrupa Birliği
- ASO** : Ankara Sanayi Odası
- DİE** : Devlet İstatistik Enstitüsü
- DPT** : Devlet Planlama Teşkilatı
- EBSO** : Ege Bölgesi Sanayi Odası
- ILO** : Uluslararası Çalışma Örgütü
- İTO** : İstanbul Ticaret Odası
- KOBİ** : Küçük ve Orta Boyutlu İşletmeler
- KOSGEB** : Küçük ve Orta Ölçekli Sanayiye Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı
- OECD** : Organisation for Economic Co-operation and Development
(Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü)
- TBMM** : Türkiye Büyük Millet Meclisi

ÖZET

1923-1950 arası Türkiye’de KOBİ’cilik istenilen seviyeye ulaşamamıştır. Bunun çeşitli nedenleri vardır. En başta bu sermaye eksikliğidir. Sonra yatırım tecrübesinin olmamasıdır. Ve çok önemli bir başka faktör Türk insanının girişimciliğe uygun olmayan yapısıdır. Çünkü hep memur yapma isteğiyle yetiştirilmiştir.

Türk müteşbbisinin önündeki bu olumsuz şartlar 1923-1950 arasında bir nebze aşılmıştır. Bunda özel müteşbbise devlet elinde sağlanan imkanların, teşvik uygulamalarının etkisi büyüktür. 1930’lu yıllarda devlet bankaları özel müteşbbise kredi verme konusunda daha fazla sorumluluk almışlardır. Tüm bu sağlanan imkanlara karşın Türkiye’de KOBİ’lerin gelişmesi için 1960’lı yılların beklenmesi gerekmiştir.

Anahtar Sözcükler: KOBİ, Müteşbbis, Sermaye, Yatırım tecrübesi, Girişimcilik.

ABSTRACT

Between 1923-1950 the SMEs could not reach to a desired level in Turkey. There are many reasons for that. Firstly that's a capital lack. Second a lack in investment experience. And another very important factor is that Turkish people have a habit is not fitted to entrepreneurship. Because they have had bring up with a desire making them civil servants.

Those negative conditions that founded in the front of Turkish entrepreneurs have passed the slightest over between 1923-1950. On this there are great effects of provided possibilities and incentive applications, which provided from the state to Turkish special private entrepreneur. In 1930s the State banks have taken more responsibilities on the subject of giving credit to private entrepreneur. Instead of all these possibilities for could be seen that SMEs developed in Turkey it should be waited until 1960s.

Keywords: SME, Entrepreneur, Capital, Investment experience, Entrepreneurship.

GİRİŞ

Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletme'lerin Türkiye'deki tarihi Cumhuriyetin kuruluş yıllarına ve daha öncesine kadar uzanır. 1923 yılında Atatürk yeni Türkiye Cumhuriyetini kurmuş ve bundan sonra hızlı bir ekonomik kalkınma hamlesine girişilmiştir.

İstiklal Harbi sırasında ülkenin ekonomisi felce uğramıştı. Harbin kazanılması ile Cumhuriyet kurulmuş, ancak ülkede ekonomik faaliyetler yok denecek kadar azdı. Atatürk, Türkiye'yi Batılı ülkeler seviyesine getirmek istemekteydi. Bunun için 1923 yılında İzmir'de 1.İktisat Kongresi toplandı. Bu kongreye ülkenin her eyaletinden esnaf ve zanaatkâr temsilcileri, tüccarlar katıldı, ülkenin iktisadi gelişmesi için önerilerde bulundu, Türk ekonomisinin gelişme yönü bu zeminde tespit edildi.

İ.İktisat Kongresi akabinde Türkiye'de KOBİ'lerin sayısı artmaya başlamış, bunlar ülke ekonomisine büyük katkılarda bulunmuşlardır. Cumhuriyet'in kuruluş yıllarında müteşebbis sayısı yok denecek kadar azken, ilerleyen yıllarda müteşebbislerimizin sayısı artmıştır. Böylece Türkiye'de KOBİ'cilik gelişmeye başlamıştır. KOBİ'ler Türkiye'de istihdam yaratmışlar, ülke ekonomisinin gelişmesine katkıda bulunmuşlardır.

Küçük ve orta büyüklükteki işletmeler, değişen şartlara hızla uyum sağlayabilmeleri, esnek üretim yapısına sahip olmaları, bölgesel kalkınmayı sağlamaları ve yöresel farklılıkları azaltmaları, yeni iş imkanları yaratarak istihdama önemli katkılarda bulunmaları ve benzeri özellikleriyle ülkelerin ekonomik ve sosyal kalkınmalarında stratejik öneme sahiptir.

Türkiye'de sermaye birikimi yetersizdi.Yeterli sermaye birikimi oluşmamıştı. Zamanla ülkenin ekonomik koşulları iyileştikçe, özel müteşebbislerimizin sayısı da artmaya başlamıştır. Türkiye'de KOBİ'cilik bu şartlarda gelişmiştir. Zamanla

müteşebbislerimiz pek çok alanda faaliyet gösterir hale gelmiş, ülkenin iktisadi gelişmesinde pay sahibi olmuşlardır.

1923-1950 arasında Türkiye’de KOBİ’lerin gelişmesinde, I.İktisat Kongresinde alınan kararlar ve sonrasında yapılan kanuni düzenlemelerin etkisi büyüktür. I.İktisat Kongresi’nde alınan kararlar sonucunda yapılan ilk düzenleme 1925’de Türkiye’de Ticaret ve Sanayi Odaları Kanunu’nun çıkarılarak esnaf, sanatkar ve küçük sanayicinin bir çatı altında toplanması olmuştur. Bunu yapılan diğer düzenleme ve çıkarılan kanunlar izlemiştir. I.Beş Yıllık Sanayi Planı ve II.Beş Yıllık Sanayi Planı ile birlikte Türkiye’de KOBİ’lerin sayısı hızla artmıştır. Bunda bu dönemlerde ülkede yapılan çeşitli düzenlemelerin etkisi olmuştur.

1936 yılında çıkarılan 3008 sayılı İş Kanunu’nda küçük sanayicilerin tanımı bulunmaktaydı. Buna göre 10 işçiden az işgören çalıştıran işyerleri küçük sanayici olarak kabul edilmişti.

1938 yılında Halk Bankası’nın kurulmasıyla,esnaf,zanaatkar ve küçük sanayiciye sağlanan kredi olanakları artırılmıştır.Bankanın kuruluş amacı esnaf, zanaatkar ve küçük sanayicinin kredi ihtiyacını karşılamaktı. Halk Bankası’nın verdiği bu krediler ülkede KOBİ’ciliğin gelişmesine katkıda bulunmuştur.

Bundan sonraki süreçte esnaf, sanatkar ve küçük sanayicinin örgütlenmesi çalışmalarına hız verilmiştir. Bu kapsamda 1943 yılında “Ticaret ve Sanayi Odaları, Esnaf Odaları ve Ticaret Borsaları Kanunu” yürürlüğe girmiştir. 1949 yılında ise Ticaret ve Sanayi Odaları ile Esnaf Odaları birbirinden ayrılarak, esnaf kesimi için “Esnaf Dernekleri ve Esnaf Birlikleri Yasası” çıkarılmıştır. Böylece Türkiye’de esnaf kesimi ayrı bir çatı altında toplanmış, bunların sorunlarıyla ilgilenecek kurumlar oluşmuştur.

Yapılan bu düzenlemelerle Türkiye’de KOBİ’ciliğin gelişmesi hızlanmıştır. KOBİ’lerimizin sayısında artış olmuştur. Türkiye’de KOBİ’ciliğin tarihi kökeni çok eskilere dayanmaktadır. KOBİ’cilik Türk geleneğinde vardır. Osmanlı’daki Ahi teşkilatları ve sonrasında Lonca teşkilatları, KOBİ’ciliğimizin temel teşekküllerini

oluşturmaktadır. Türkiye’de KOBİ’ler daha fazla desteklenmeye ihtiyaç duymaktadır. Bunlara gerekli destek verildiğinde, bunların ülke ekonomisine katkıları da artmaktadır.

“1923-1950 arasında Türkiye’de KOBİ’ler” isimli bu tez çalışmasına önce incelenen konuda kısa bir girişı içeren Giriş bölümüyle başlanmıştır. Giriş bölümünde ayrıca tez boyunca yapılacakların bir sistematığıne yer verilmiştir.

Birinci bölümde, genel olarak küçük ve orta boyutlu işletmelere değinilmiş, KOBİ kavramı, çeşitli uluslararası örgüt ve kuruluşlar tarafından geliştirilmiş KOBİ tanımları ve Türkiye’den çeşitli kuruluşların KOBİ tanımları açıklanmıştır.

İkinci bölümde, 1923-1950 arasını kapsayacak şekilde Türkiye’de KOBİ’lerin tarihi detaylı bir şekilde incelenmiştir. Tarih sırası içinde ayrı bölümlere ayrılarak gelişme, üretim, plan ve düzenlemelerin etki ve katkıları açıklanmıştır.

Sonuç bölümünde, tez çalışması boyunca türetilen çeşitli sonuçlar bir araya getirilmiş ve bunlar üzerinden genel bir değerlendirmede bulunulmuştur. Tarihi veriler ışığında Türkiye’de Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmelerin hangi noktadan ne aşamalar kaydederek, seyri ve geline noktası açıklanmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

KÜÇÜK VE ORTA BÜYÜKLÜKTEKİ İŞLETMELER (KOBİLER)

1. KOBİ KAVRAMI

İşletmeler büyüklüklerine göre çeşitli şekillerde sınıflandırılabilirler. Bazı alınan ölçüte göre sınıflandırmalar çeşitlilik arz etmektedir. “Örneğin, çalışanların sayısına göre bir ölçüt kullanılacaksa bir kişinin çalıştığı işletme küçüce, 5 kişilik işletme küçük, 50 kişilik orta, 500 kişi ve daha fazla eleman çalışıyorsa büyük, sayıları binleri aşan işletmeler ise dev işletme olarak nitelendirilebilir.”¹

Küçük ve orta boyutlu işletmeler kısaca KOBİ olarak anılmaktadır. İngilizce karşılığı small and medium sized enterprises (SME)'dir. KOBİ'ler ülke ekonomileri için çok önemli kuruluşlardır. KOBİ'lerin bir ülkenin ekonomisine katkıları büyüktür. KOBİ'lerin istihdam sağlama özellikleri önemlidir. KOBİ'ler serbest pazar ekonomisinde rekabetin sürdürülmesine yardımcı olurlar. KOBİ'ler yöresel girişimci ve sermaye kaynaklarının verimli biçimde kullanımını sağlarlar. KOBİ'ler gelir kaynaklarının ve sanayicilerin ülke düzeyine yayılmalarını sağlarlar.²

Küçük ölçekli ve orta ölçekli işletmelerin kuruluşunda yaygınlıkla tercih edilen bir kuruluş şeklini tek kişi işletmeleri oluşturmaktadır. Bu tür bir işletmede, işletme sahibi aynı zamanda yönetici konumundadır. İşletmenin kazancı bu kişiye gitmekte, diğer yandan risk de aynı kişiye ait olmaktadır. İşletmenin gelişmesi, büyümesi yenilenmesi tamamen tek kişinin ufkuna bağlıdır. Türkiye'de tek kişi işletmeleri Türk Ticaret Kanunu hükümlerine bağlıdır. KOBİ'ler kişi işletmeleri şeklinde de kurulabilmektedirler. Bunlar da Türk Ticaret Kanunu hükümlerine bağlıdır.³

¹ Zeyyat Sabuncuoğlu ve Tuncer Tokol, **İşletme I-II**, Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Bursa 1997, s.36.

² Oktay Alpugan, **Küçük İşletmeler -Kavramı, Kuruluşu ve Yönetimi-**, 3.Baskı, Per Yayınları, Özgün Matbaacılık, Ankara, Eylül 1998, s.17.

³ Ali Akdemir, **İşletme Bilimine Giriş -Kavramlar, İşlevler ve Tartışmalar-**, Birlik Ofset-Yayıncılık, Eskişehir 1999, s.117-118.

KOBİ kavramı göreceli bir büyüklüğü temsil eder. Bu yüzden farklı KOBİ tanımlamaları vardır. Bilim adamları ve araştırmacılar arasında KOBİ'lerle ilgili bir görüş birliğine varılamamıştır. Bu tanımlamalarda kendini belli etmektedir. Bugün evrensel bir KOBİ tanımı bulunmamaktadır.⁴ Küçük işletme kavramı, kültürden kültüre, ülkeden ülkeye, yöreden yöreye, bölgeden bölgeye ve işletmenin türüne göre değişmektedir.⁵ Kavramın ifade ettiği büyüklük, sanayileşme düzeyine, pazarın büyüklüğüne, işletmelerin çalışmalarını sürdürdükleri iş koluna ve kullanılan üretim tekniklerine bağlı olarak ülkeden ülkeye değişmektedir. Her ülke, kendi ekonomik ve sosyal koşullarını dikkate alarak KOBİ'leri tanımlamakta, böylece KOBİ tanımlamalarında çeşitlilik görülmektedir. Örneğin Amerika'da imalat sektöründe 250 kişi, İngiltere'de 200 kişi, Japonya'da 299 kişi çalıştıran işyerleri küçük işletme olarak kabul edilmektedir.⁶

1.1. KOBİ Tanımlamalarını Etkileyen Faktörler ve Tanımlamalarda Kullanılan Kriterler

KOBİ terimi, tanımlamalar ve ölçüklerin geniş bir çeşitliliğini içinde barındırır.⁷ Birçok faktör KOBİ tanımlarını etkiler. KOBİ tanımını etkileyen belli başlı faktörler şunlardır:

- Zaman,
- Ekonomik düzey,
- Sanayileşme düzeyi,
- Kullanılan teknoloji,
- Makine, tezgah ve tesis sayısı,

⁴ Alpugan, a.g.e., s.5.

⁵ Göksel Ataman, **İşletme Yönetimi -Temel Kavramlar Yeni Yaklaşımlar-**, 2.Baskı, Türkmen Kitabevi, Beta A.Ş., İstanbul 2002, s.19.

⁶ Güngör Onal, **Temel İşletmecilik Bilgisi**, 3.Baskı, Türkmen Kitabevi, Avcı Ofset, İstanbul 2000, s.34.

⁷ Tulay Gungen, "E-Finance for SMEs in Turkey", http://r0.unctad.org/ecommerce/event_docs/xmefinoc2001/gungen.pdf, s.2.

- Pazarın büyüklüğü,
- Faaliyette bulunulan işkolu,
- Kullanılan üretim tekniği ve kapasitesi,
- Üretilen malın özellikleri,
- İşgören (personel) sayısı,
- Kuruluş
- Araştırmalar.⁸

Küçük işletmelerin tanımlanmasında nitel ve nicel bazı kriterler kullanılabilir. Bunlar aşağıda listelenmiştir:

Küçük İşletmelerin Tanımlanmasında Kullanılabilen Başlıca Nitel Kriterler:

- müteşebbisin bilfiil çalışması,
- mülkiyetin ve yönetimin bağımsız olması,
- pazar payının küçük, pazardaki etkinliğin düşük olması,
- sermaye ve para piyasalarına katılamaması,
- tepe yönetimde işbölümü ve uzmanlaşmaya gidilememesi, sahiplik ve yöneticiliğin tek elde toplanması,
- aile bireylerinin fiilen çalışması veya potansiyel katkılarının düşünülmesi,
- finansmanın kişisel veya küçük sermaye grupları tarafından sağlanması,
- sermaye gücü ve kurumsal sınırlılık, finansman varlığının yetersizliği,

⁸ Adnan Çelik ve Erkan Ozan, “KOBİ’lerde Yeniden Yapılanma Stratejileri Araştırması: Kahramanmaraş Örneği”, http://www.sosyalbil.selcuk.edu.tr/sos_mak/makaleler/Adnan%20%20C3%87EL%20%20C4%B0K%20-%20Erkan%20OZAN/%20C3%87EL%20%20C4%B0K,%20Adnan%20vd..pdf, s.190.

- alım-satım işlemlerinde işletme pazarlık gücünün zayıf olması,
- işveren ile işçi arasında yakın bir ilişkinin bulunması,
- işletme sahibinin işletmeyle özdeşleşmesi, tüm riski üstlenmesi,
- faaliyet ve Pazar alanının büyük ölçüde sınırlı olması ve faaliyet alanına hakim olunmaması.

Küçük İşletmelerin Tanımlanmasında Kullanılabilen Nicel Kriterler:

- satış miktarı ve hasılatı,
- üretim miktarı veya kapasitesi,
- toplam işgücü sayısı,
- sabit yatırım tutarı,
- makina gücü (EP ve KWS olarak),
- tüketilen enerji miktarı (KWS olarak),
- pazar payı,
- kullanılabilir alan,
- kârlılık.⁹

Genellikle resmi kobi tanımları nicel özelliklere göre oluşturulmuştur.¹⁰

Nitel kriterler işletmelerin büyüklüğünün belirlenmesinde önem taşırlar. Nicel kriterlere ise işletmelere yönelik bazı politikaların saptanması ve teşvik tedbirlerinin alınması sırasında ihtiyaç duyulur. Nicel kriterler içinde uygulamada en yaygın olarak kullanılan kriter işgücü sayısıdır.

⁹ Ataman, **a.g.e.**, s.20-21.

¹⁰ İdil Özlem Koç, **Türk Kobileri Bugünü ve Geleceği**, Arıkan Basım Yayım Dağıtım Ltd.Şti., İstanbul, 2008, s.9.

İşletme büyüklüğünün belirlenmesi amacıyla kullanılacak birçok nicel ölçüt olmakla birlikte, işletme büyüklüğünün belirlenmesinde karşılaşılan sorunlar nedeni ile bu ölçütlere yenileri eklenmektedir. Bunun nedeni ise işletmenin, bir ölçüte göre küçük, bir diğer ölçüte göre ise orta ölçekli işletme sınıfına dahil edilmesidir.

İşletme büyüklüğünü belirlemede kullanılan nicel ölçütlerden en çok bilinen ve en yaygın olanları şu şekilde sıralanabilir; istihdam edilen işgücü sayısı, kapasite büyüklüğü, işletmedeki makine parkının değeri, sabit varlıklar toplamı, toplam sermaye, gayri safi gelir, enerji kullanımı, kullanılan hammadde miktarı, makinelerin iş zamanı fonu toplamı, ücretler ve aylıklar toplamı, işgücünün toplam iş zamanı fonu, belirli bir süredeki katma değer, aktif toplamı, yatırılan sermaye, kâr hacmi, ihracat/satış oranı, sektör içindeki payı.

Yukarıdaki ölçütlere yenilerinin eklenip listenin uzatılması olanağı vardır. Ancak tek başına nicel ölçütlerin işletme büyüklüğünü belirlemesi oldukça güç olmaktadır. Diğer yandan hemen her ülkede, kendi gelişmişlik düzeyi, ile paralel olarak birbirinden farklı nicel ayırıcı ölçütler kullanılmaktadır. Bazı ülkeler sanayii, hizmet tarım vb. temel sektörlerin yanında, kimi zaman alt sektörlerde de tarım ayrıtısına inmeyi gerekli görebilmektedir. Üstelik ölçütler, aynı ülkede, aynı anda, örgütsel yapılarca amaçlarına göre değişiklik gösterebilirken; zaman içinde de değişikliğe uğrayabilmektedir. Bu nedenle, nicel ölçütlere durağan bir küçük işletme tanımının yapılması olanaksız görülmektedir. Bu güçlüğü yenmek amacıyla bu ölçütler yanında sayısal olarak ifade edilmeyen ve niteliği ön planda tutan ölçütlerde kullanılmaktadır.

İşletmelerde niteliği esas alan ölçütlerin, bir kısmını işletme sahibine, bir kısmını da işletmenin kendisine ait özellikler olarak iki grupta toplamak, sınıflandırmanın anlaşılabilirliği yönünden yararlı olmaktadır.

İşletme sahibine ait nitel özellikler;

- Bağımsız yönetim, (Yönetici bağımsızdır. Yönetici aynı zamanda işletme sahibi olduğu için, dışarıdan denetlenmesi söz konusu değildir.)
- İşletme sahibinin belirli bir risk yüklenmesi,

- İşletme, maliyet ve yönetim öğelerinin bütünleşmesi,
- İşletme sahibi ile çalışan personel açısından yakın bir ilişkinin bulunması,
- Yönetimde uzlaşmanın az olması,

İşletmelerin kendisine ait nitel özellikleri

- Sermaye ve para piyasalarına katılamama,
- İşletme sermayesinin tamamen veya büyük bir bölümünün işletme sahibine ait olması,
- Pazar payının sınırlı olması ve pazarlarda daha az etkinlik,
- Hedef pazarın genellikle yöresel olması.

Nicel kriterlerde olduğu gibi işletme büyüklüğünü belirlenirken kullanılacak nitel özelliklerin sayısını arttırmak mümkündür. Ancak bu kriterlerin hatta bunlara eklenebilecek diğer bir kısım kriterlerin hiçbirisi, ortak bir tanımlamaya gidilmesinde tek başına anlamlı olmamaktadır.

Kriterlerin sayısının geniş tutulması, tanımlara değişik bakış açıları getirmekte, ancak uygulamada birçok karışıklığa da enden olmaktadır. Bu nedenle nicel kriter sayısının en az düzeyde tutulması gerekmektedir.

Küçük işletmeleri tanımlamak amacıyla kullanılan nitel ve nicel ölçütler toplumların ekonomik ve sosyal niteliklerine göre farklılıklar gösterir. Bu yüzden ülkeden ülkeye KOBİ algılamaları ve tanımlarında farklılık görülür.¹¹

1.2. KOBİ'lerin Özellikleri

KOBİ'ler az sermaye yatırımı ile kurulabilen işletmelerdir. Bu nedenle sermayenin kıt olduğu Türkiye açısından KOBİ'lerin önemi artmaktadır. Türkiye açısından küçük işletmelerin önemini artıran bir başka neden, küçük işletmelerin

¹¹ Alpugan, a.g.e., s.14.

kullandıkları girdilerin yurtiçi kaynaklardan karşılanıyor olmasıdır. Küçük işletmeler, perakendeci, hizmet, inşaat, taşıma, toptancı ve üretici işletmeler olabilmektedirler.

KOBİ'lerin temel bazı özellikleri şunlardır:

- KOBİ'lerin daha az yatırımla daha çok üretim ve ürün çeşitliliği sağlaması,
- Daha düşük yatırım maliyetleriyle istihdam imkanı yaratmaları,
- Talep değişikliklerine ve çeşitliliklerine daha kolay uyum sağlayabilmeleri,
- Teknolojik yeniliklere yatkınlıkları,
- Bölgeler arası dengeli kalkınmayı sağlamaları,
- Gelir dağılımındaki çarpıklığı asgariye indirmeleri,
- Ferdi tasarrufları teşvik etmeleri yönlendirmeleri ve hareketlendirmeleri,
- Büyük sanayi işletmelerinin destekleyicisi ve tamamlayıcısı olmaları,
- Politik ve sosyal sistemlerin denge ve istikrar unsuru olmaları,
- Demokratik ve liberal ekonominin ana sigortalarından biri olmaları.¹²

Küçük işletmelerin kuruluş nedenleri şunlardır:

- Bağımsız olma veya başka bir deyişle kendi kendinin patronu olma,
- Miras,
- Kâr isteği,
- Başka alternatiflerin yokluğu,
- Sermayenin daha büyük bir işletme kurmaya olanak vermemesi,
- Mesleğini değerlendirme veya daha çok kazanma arzusu,
- Sosyal saygınlık,
- Gelecekte zengin olma arzusu.¹³

¹² Küçük ve Orta Ölçekli Sanayi Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı, "KOBİ Ekonomisi" (Tarihi Gelişimi), Ekonomik ve Stratejik Araştırmalar Merkez Müdürlüğü, Ankara, Aralık 2003, s.2.

Kobilerin uluslararasılaşması, dünya ticaretine ve ilişkilerine açık olması istenen beklenen bir olgudur. Fakat bu zor ve maliyetli bir şeydir. Ayrıca küreselleşme nedeniyle kobiler yurtiçi pazarlarda da zor durumda kalmaktadırlar. Bu durumda artık kobilerin kabuk değiştirmeleri gerektiği gerçeği ortaya çıkmaktadır. Çünkü küreselleşme ile iç ve dış pazarlarda oluşan rekabet ortamı kobilerin değişimini zorunlu hale getirmiştir. *“KOBİ’lerin, temelde, esnek ve müşteri tercihleri doğrultusunda üretim yapabilme olanaklarına sahip olabilmeleri, yeni rekabet ortamında faaliyet gösterebilme şanslarını artırmaktadır. Ancak, günümüzde bu potansiyele sadece teknolojik düzeyi yüksek olan dinamik KOBİ’ler sahiptir. Bu yönde kendisini geliştirememiş olan KOBİ’lerin, öncelikle küresel rekabet ortamının gerektirdiği bir yapılanmaya gitmeleri gerekecektir.”*¹⁴

1.3. KOBİ’lerin Üstün ve Zayıf Oldukları Noktalar, Bunlar için Fırsatlar ve Tehditler

KOBİ’lerin üstün ve zayıf olduğu noktalar vardır. Büyüyen ekonomilerde gelir ve nüfus artışı gibi faktörler, KOBİ’lere yeni olanaklar hazırlamaktadır. Talepteki küçük değişiklikler ancak KOBİ’ler tarafından karşılanmaktadır. KOBİ’ler büyük işletmeleri ara malları üretmek suretiyle desteklemektedirler. KOBİ’ler rekabet ortamı yaratmaktadırlar. Artan rekabetle birlikte mal ve hizmetlerin kalitesinde artış olmakta, bu tüketicinin faydasına olmaktadır. KOBİ’lerin yatırım, istihdam ve üretimdeki önemleri giderek daha iyi anlaşılmaktadır. KOBİ’lerin öneminin artmasıyla bunlar devletten daha çok yardım almaktadırlar. KOBİ’lerin istihdama büyük katkıları olmaktadır. Bu durum, Türkiye gibi işsizlik oranları yüksek ülkelerde KOBİ’lerin daha çok desteklenmesini gerekli kılmaktadır. KOBİ’ler binlerce insana istihdam olanağı sağlamaktadırlar. KOBİ’lerin kurulması kolaydır. Bunlar ilk kuruluşlarında büyük sermayeye ihtiyaç duymamaktadırlar. Kurulmaları için gereken teknoloji büyük değildir. Yine bunların sabit giderleri azdır. Üretim maliyetleri çok yüksek değildir. Bunların yönetilmeleri de büyük işletmelere göre daha kolaydır. KOBİ’lerde çalışan sayısı azdır. İşletme sahibi çoğu zaman yönetim fonksiyonunu da üstlenmektedir.

¹³ Sabuncuoğlu ve Tokol, **a.g.e.**, s.37.

¹⁴ Mustafa Aykaç, Zeki Parlak ve Süleyman Özdemir, Küreselleşme Sürecinde Rekabet Gücünün Artırılması ve Türkiye’de KOBİ’ler, İTO Yayınları, Yayın No: 2008-24, İstanbul, 2008, s.3.

KOBİ'ler şartlara daha kolay adapte olabilen esnek işletmelerdir. Bunların ürettikleri mallar fazla olmadığından depolama ve satış sorunları da pek yaşamazlar. Küçük işletmelerin çoğu sipariş üzerine çalışırlar. Bu nedenle özellikli mallarda büyük işletmelere göre üstünlükleri vardır. Ayrıca KOBİ işletmelerinde karşılıklı sevgiye dayanan bir atmosferin ve özveri duygusunun varlığından söz edilebilir. Bu tür ilişkiler tüketicilerle de kurulabilmektedir.¹⁵ Kobiler yenilikleri takip etmekte, onlara uyum sağlamakta ve bunun için gerekli tedbirleri almaktadırlar. Kobiler yeni ürün geliştirme çabukluğuna da sahiptirler. *“Bu durumda kobiler esnek olma, yeniliklere kolay uyum gösterme özelliklerine devam ederek, gelişmelere ve ilerlemelere açıktırlar.”*¹⁶

Bununla birlikte KOBİ'lerin başarısızlık oranları büyük işletmelere göre daha yüksektir. Bunda en önemli nedenlerden birini finansal sorunlar oluşturmaktadır.

KOBİ'lerin belli başlı başarısızlık nedenleri şunlardır:

- Yetersiz yönetim,
- Yetersiz sermaye,
- İş bunalımları,
- Alacakların ödenmesindeki sorunlar,
- Rekabet.¹⁷

Bunların dışında Türkiye'de KOBİ'ler kuruluş yeri sorunları, büyük sanayi ile bütünleşme sorunları, Devlet ihalelerinden pay alamama ile ilgili sorunlar ve eğitim sorunları gibi sorunlarla da karşılaşmaktadırlar.

KOBİ'ler ekonomik ve sosyal sistemde çok önemli ve vazgeçilemez işlevleri yerine getirirler. Bunların ekonomi ve sosyal sisteme katkıları büyüktür.

¹⁵ Onal, **a.g.e.**, s.35-36.

¹⁶ Koç, **a.g.e.**, s.187.

¹⁷ Sabuncuoğlu ve Tokol, **a.g.e.**, s.39.

Konuyla ilgili bir çalışmada, küçük işletmelerin yararları aşağıdaki biçimde sıralanmıştır:

- Gelir yelpazesi içinde denge unsurunun kuvvetini sağlarlar. Bu denge yalnız sosyal yönden değil, ekonomik açıdan da önem taşır.
- Küçük işletmeler yeni fikirlerin ve buluşların kaynağı olup, endüstride gereken esnekliğin sağlanmasına katkıda bulunurlar.
- Küçük işletmeler daha çabuk karar verme olanaklarına sahip oldukları gibi, daha az yönetim ve genel işletme gideriyle çalıştıklarından, daha çabuk ve daha az giderle üretimde bulunurlar.
- Kişisel insiyatiflerin ortaya çıkmasında büyük rol oynadıkları gibi, ayrıca istihdam ve eğitimdeki payları da büyüktür. Bu teşebbüsler birçok kalifiye elemanın teknik eğitimlerini aldıkları ilk kuruluşlar durumundadırlar.
- Üretim ve sanayileşmeyi bütün yurda yaymada etkili bir araç olarak küçük işletmelerden yararlanılabilmektedir.
- Asıl nitelikleri nedeniyle, küçük sanayi işletmeleri durumunda bulunan küçük işletmeler, uzun dönemde büyük sanayi işletmelerinin girdilerinin ve ara mallarının üreticisi durumundadırlar.
- Küçük işletmeler, sosyal ve ekonomik açıdan kullanılmayan işgücü, hammadde ve finansman kaynaklarının küçük yatırımlarda değerlendirilmesini sağlayarak yaşam düzeyinin yükseltilmesinde etkili olurlar.
- Küçük birikimler ile aile birikimlerinin doğrudan yatırımlara yansıtılmasında küçük işletmeler yararlı işlevleri yerine getirirler.
- Küçük işletmelerde işçi-işveren ilişkilerinin daha yakın ve olumlu bir ortam içerisinde geliştiği görülür. Bu durum, sosyal patlamaların bu kesimde ortaya çıkmasını büyük ölçüde önleyici niteliktedir.

- Savaş ekonomisinde büyük sanayi işletmelerinin zarar görmesi durumunda küçük işletmeler yararlı bir işlevi yerine getirirler. Bu durumda, küçük işletmeler üretime devam edip, küçük ölçüde de olsa, gereksinimleri karşılamaya devam ederler.¹⁸

KOBİ'lerin Güçlü Yanları şunlardır;

- İstihdamın olumlu bir unsuru olup işsizlik sorununa çözümde önemli rol oynamaktadır.
- Bölgesel kalkınmaya katkı sağlamaktadır.
- Ekonomik konjonktürdeki değişikliklere kolay uyum sağlayabilmektedirler.
- Hızlı ve değişime uyum sağlayabilecek esnek yapıları vardır.
- KOBİler dinamik yapısıyla genel ekonomi için dinamizm kaynağıdır.
- Başarma ve kazanmaya yönelmiş girişimciler bulunmaktadır.
- Girişimcilik kapasitelerinin yüksek olması nedeniyle uluslararası rekabet koşullarına uyumda azimli ve isteklidirler.
- İşletmelerin yüksek öz sermaye oranı ile çalışması, onları finansal krizlere daha az duyarlı hale getirmektedir.
- KOBİlerin sayısal açıdan fazlalığı, riskin dağılımı ve girişimciliğin gelişimi açısından olumludur.
- KOBİ girişimcileri, üreticilik, dış piyasalara açılarak rekabet etme ve bunun için gereken enformasyona sahip olma konularında kendisine güvenmektedir.
- Yatırım üretkenliği yüksektir.

¹⁸ Alpugan, a.g.e., s.16.

KOBİ'lerin Zayıf Yönleri şunlardır;

- Teknoloji kullanma, Ar-Ge ve yeni ürün / yenilik konularında bilinç ve birikim eksikliği vardır.
- Kredilerden yeterince yararlanılamamaktadır.
- Teminat, garanti ve kefalet verme güçlüğü mevcuttur.
- Modern pazarlama tekniklerini kullanamamaktadırlar.
- Kalite ve markalaşma eksiği vardır.
- KOBİ yönetici ve çalışanlarının eğitim seviyesi ve kalitesi istenilen düzeyde değildir.
- İleri teknolojik yatırımlar için kaynak eksikliği bulunmaktadır.
- Bilişim teknolojilerinin getirdiği imkanlardan yararlanma düzeyi düşüktür.
- KOBİler kurumsallaşmamaktadır.
- KOBİ sahiplerinin yönetsel becerileri düşüktür.
- Kayıt dışılık yaygındır.
- Eski teknoloji kullanımı rekabet gücünü azaltmaktadır.
- İletişim eksikliği vardır.
- Proje hazırlama ve yönetim tecrübesi eksikliği bulunmaktadır.
- Uygun yatırım alanlarına sağlıklı yönlendirme yapılamamaktadır.
- İşbirliği ve verimlilik düzeyleri düşüktür.

KOBİ'lerin Önündeki Fırsatlar şunlardır;

- KOBİlerin ekonomideki öneminin bilincine varılması.

- Pek çok platformda KOBİ konusu tartışılması.
- AB vb. ululararası fon kaynaklarının yeni fırsatlar sunması.
- AB pazarlarının KOBİ'lere yeni fırsatlar sunması.
- Devletin tüm kurumlarıyla KOBİ'lere sahip çıkması.
- Fikri ve sınai mülkiyet hakları mevzuatı ve teknik alt yapının hazırlanmış olması.
- Makro ekonomik göstergelerde iyileşme uzun vadede avantaj sağlaması.

KOBİ'lere Yönelik Tehditler şunlardır;

- Ekonomik belirsizliklerin KOBİ'leri olumsuz etkilemesi.
- KOBİ finansman kaynaklarının yetersiz olması.
- KOBİ'lere hizmet ve destek verecek kurumlar arasındaki eşgüdüm eksikliği.
- KOBİ'lere yönelik politika, strateji vb. dokümanların uygulaması yetersiz kalması.
- SSK primi, vergi vb. yükümlülüklerde oranların yüksek olması.
- İletişim, bilgilendirme ve güven sorunu bazı konularda yeterince aşılabilmesi.
- Sektörel bazlı yurtdışı tanıtımda yetersizlikler.

Küçük ölçekli firmaların daha az bürokratik ve faaliyet yapıları itibariyle daha hareketli olabilecekleri, yenilikçi faaliyetlerin küçük ölçekli veya yeni faaliyete geçen firmalarda daha iyi gelişebileceği, yine küçük ölçekli firmaların yenilikçi faaliyeti gelişme stratejilerinin merkezine yerleştirdikleri ifade edilmektedir. Bunlar küçük ölçekli firmaların üstün yönlerinden bir kaçını oluşturmaktadır.¹⁹

¹⁹ Aykaç, Parlak ve Özdemir, **a.g.e.**, s.70.

Kobilerin desteklenmesi için çeşitli düzenlemeler yapılmaktadır, fakat kayıt dışılığın kobilerde yaygın olması, onların desteklenmelerini zorlaştırmaktadır. Son zamanlarda kobilere finansman sağlama ve onlara destek olma amaçlı bankacılık sektörü tarafından krediler de yaygınlaşmıştır.²⁰

KOBİ'ler, “ekonomik yapının çeşitlenmesini sağlayan, konjonktürel dalgalanmalara daha az duyarlı olan, farklı gelir grupları içerisinde denge unsuru olarak görev yapan, yeni fikir ve buluşların kaynağı olan, endüstride gereken esnekliğin ve yeniliğin sağlanmasına katkı sağlayan, küçük birikimlerin doğrudan yatırıma aktarılmasında önemli rol oynayan, büyük endüstri işletmelerinin girdilerinin ve ara mallarının üreticisi konumuna gelerek onların gelişimini tamamlayıp ekonomide yan sanayi oluşturabilen, tekelliliği önleyen, istihdamın artırılmasına büyük katkı sağlayan, üretim ve sanayileşmenin yurt geneline yayılmasında etkin bir araç olarak görülen, teknolojik gelişmelerin kırsal yörelere ulaşmasını sağlayan ve daha çabuk karar verme olanaklarına sahip olduklarından ve daha az faaliyet giderleri ile çalıştıklarından hızlı ve ucuz üretimde bulunabilen” işletmeler olarak tanımlanabilirler.²¹

1.4. KOBİ'ler ve Sorunları

KOBİ'lerin sorun alanları

- Aile İşletmeciliği, Profesyonel Yönetim ve Kurumsal Yönetim
- Devletin KOBİ Politikası
- Finansman ve Devlet Yardımları
- Pazarlama
- Teknoloji ve Yenilikçilik

başlıkları altında toplanabilir.

²⁰ Koç, a.g.e., s.152.

²¹ Adnan Çelik ve Erkan Ozan, KOBİ'lerde Yeniden Yapılanma Stratejileri Araştırması: Kahramanmaraş Örneği, s.189-190.

Aile işletmeleri birçok ülkenin ekonomik çevresinin önemli yapı taşlarından birini oluşturmaktadır. Aile işletmeleri, kısmen veya tamamen aile üyelerinin deneyim ve yeteneklerini bir bütün haline getirerek ortaya koymaları sonucunda faaliyet göstermekte ve bunun sonucunda aileye katkı sağlamaktadır.²² Aile işletmelerinin yaşadığı çeşitli sorunlar bulunmaktadır. Gelecek kaygısı ve profesyonel ve kurumsal yönetim eksikliği bunların başında gelmektedir. Aile işletmeleri yeterince desteklenmemektedirler. Oysa bunlar ekonomik çevrenin önemli yapı taşlarından birini oluşturmakta ve desteklenmeye ihtiyaç duymaktadırlar.

Aile işletmelerinde kimin ne yaptığı konusunda sürekli bir karmaşa ve gerginlik söz konusudur. Aile işletmesinin kurucuları ya da yöneticileri aile üyelerinden işin sadece bir bölümünü yerine getirmekten çok daha fazlasını beklemektedirler. Bu aşırı beklentiler de kişiler üzerinde gerginlik ve stres yaratmaktadır. Bir diğer sorun aile içinde yaşanan ihtilafların işletme üzerinde olumsuz etkilerinin olmasıdır.

Aile işletmelerinin sorun alanlarını şunlar oluşturmaktadır:

- Akrabaların kayırılması
- Yetkinin bir elde toplanması
- Yetki ve sorumlulukların açıkça belirlenememesi
- Babaerklilik - işletme sahibinin baba rolüyle baskılayıcı ve yasaklayıcı bir tutumla çalışanlarını yönetmesi
- Aile üyeleri arasındaki rekabet
- Yönetim devretme krizi
- Yönetim kadrosu oluşturma güçlüğü
- Motivasyon eksikliği.

²² Canan Çetin, Esra Dinç Özcan, Erkan Taşkiran ve Ata Özdemirci, **Aile Kültürünün Aile İşletmesi Kültürü Üzerindeki Etkisi**, İTO Yayınları, Yayın No: 2010-47, İstanbul, 2010, s.1.

1.5. KOBİ'lerin Ekonomideki Yeri

KOBİ'ler sosyal ve ekonomik işlevleri nedeniyle bütün ekonomiler için son derece önemli vazgeçilmez kuruluşlardır. KOBİ'ler bir ülkenin sosyo-ekonomik yapısı çerçevesinde sanayileşmenin, sağlıklı kentleşmenin en başta gelen sürükleyici faktörü olma özelliği taşımaktadır.

Küçük ve orta ölçekli işletmeler gerek sayıları, gerek sanayi üretimindeki payları ve gerekse milli gelire olan katkıları bakımından ülke ekonomilerinde önemli bir yer tutmaktadır.

Az sermaye ile çok emek kullanarak faaliyetlerini sürdüren küçük ve orta ölçekli işletmeler, büyük istihdam imkanları sağlaması, kırsal alanlardan büyük kentlere nüfus göçünü durdurması ve toplumda geniş bir tabanı temsil etmesi yönüyle ülke ekonomilerinin vazgeçilmez bir unsurudur.

Bağımsız olarak ayakta kalmak ve başarmak güdüsü ile yönlendirilen ve yönetilen küçük ve orta ölçekli işletmeler, bir ekonominin canlılığının teminatıdır.

Gerek ekonomideki ağırlıkları, gerek emek-yoğun nitelikte üretim yapılması ve ülke çapında sanatkar niteliğindeki kişilerin işlerini geliştirerek küçük ve orta ölçekli sanayici durumuna dönüşmesiyle yaratılan istihdam, küçük ve orta ölçekli işletmelerin ekonomik ve sosyal açıdan önem taşımasının bir diğer nedenini oluşturmaktadır.

KOBİ'lerin hem girişimcilik potansiyeli hem de çalışanların kişisel becerilerini öne çıkarması sonucu, yeni fikirlerin ortaya çıkarılmasında ve ekonomik ürünlere dönüştürülmesinde önemli avantajlara sahiptirler.

KOBİ'ler büyük yatırımlar ve teknoloji gerektirmeden, yeni yatırımlar yapabilmektedir.

Küçük ya da orta ölçekli bir işletme büyüklerle rekabetinde başarıyı faaliyetlerini, yeni ürünler ve hizmetler geliştirme ve pazarlama üzerinde yoğunlaştırmak suretiyle elde etmektedir.

Diğer yanda KOBİ'ler, yeni yönetim ve örgüt yapılarına, yeni üretim yöntemlerine, yeni ölçüm tekniklerine ve yeni pazarlama stratejilerine kendilerini kolaylıkla uyarlayabilmektedir.

Bölgesel düzeyde ekonomik faaliyetlerin dağılımını sağlayan küçük ve orta ölçekli işletmelerin istihdam ve gelir sağlamak suretiyle büyük şehir merkezine göçü engelleme fonksiyonu, zamana bağlı gelişme süreci içerisinde bölgenin olanakları ve uygulanan ekonomik politikalara bağlı olarak bölgede canlı, yaşama ve büyüme potansiyeli büyük yeni işletmelerin doğuşuna ortam hazırlamaktadır.

Türkiye'de de kobilerin desteklenmesinin ve gelişmesinin öneminin zamanla farkına varılmıştır. Çünkü kobiler büyük çoğunluğu oluşturmaktaydı ve ancak onlarla ekonomik kalkınma sağlanabilecekti. *“Büyük işletmelerde yapılacak sınırlıdır, onlar da hedefledikleri yere zaten ulaşmaktadırlar. Asıl desteğe ihtiyacı olan küçük ve orta boy, özellikle de tüm işletmelerin büyük çoğunluğunu oluşturmaları nedeniyle de küçük ölçekli işletmelerdir.”*²³

1.6. KOBİ Tanımlamaları

1.6.1. Uluslararası Normlar Açısından KOBİ Kavramı ve Geliştirilen Tanımlar

KOBİ kavramındaki çeşitlilikten doğan karmaşıklığı gidermek amacıyla çeşitli uluslararası kuruluş ve örgütler birtakım kriterler oluşturmuşlardır. Bununla birlikte tüm dünyanın üzerinde uzlaştığı tek bir KOBİ tanımı halihazırda bulunmamaktadır.

²³ Koç, a.g.e., s.27.

Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO-International Labour Organisation)'nın kullandığı kriterlere göre 50'ye kadar işgören çalıştıran modern teşebbüslerden, üç veya dört aile işçisi çalıştıran işletmelere kadar tüm kesimler KOBİ kapsamına girmektedir. ILO'nun kriterleri KOBİ'nin geniş bir tanımlamasını vermektedir.

ILO'nun KOBİ tanımına göre; 1-5 işgören çalıştıran işletmeler mikro işletmeler, 6-20 işgören çalıştıranlar küçük işletmeler, 21-50 işgören çalıştıranlar orta boyutlu işletmeler ve 51 ve üzerinde işgören çalıştıranlar da büyük işletme sınıfına girmektedir.²⁴

Avrupa Topluluğunda KOBİ'ler çalışanların sayısı, üretilen katma değer ve ciro büyüklüğü kriterleri göz önüne alınarak tanımlanmaktadır. Bununla beraber, esas itibarıyla işgören sayısı temel kriter olarak benimsenmektedir. Avrupa Birliği (AB)'nin 1996 yılında geliştirdiği yeni KOBİ tanımına göre; *“250'den az işçi çalıştıran işletmeler KOBİ olarak kabul edilmektedir. Buna göre, 50-250 arasında işçi çalıştıran yıllık cirosu 40 milyon ECU'nun altında olan, bilanço değeri 27 milyon ECU'yu aşmayan işletmeler orta ölçekli işletme; 10-49 arasında az işçi çalıştıran, yıllık cirosu 7 milyon ECU'yu, bilanço değeri 5 milyon ECU'yu aşmayan işletmeler küçük işletme; 10 kişiden az işçi istihdam eden işletmeler de mikro işletme olarak tanımlanmıştır. Bu ölçütlere ek olarak, bir işletmenin KOBİ olarak kabul edilebilmesi için, herhangi bir büyük işletmenin veya ortaklaşa hareket eden birkaç büyük işletmenin KOBİ'de sahip olduğu hisse oranı %25'i geçmemelidir.”*²⁵

²⁴ <http://www.iberpymeonline.org/Suriname1109/VSB.pdf>, (Erişim tarihi: 02.03.2010).

²⁵ Alpugan, a.g.e., s.9.

Tablo 1.1. AB Kobi Tanımı.

Ölçek	Çalışan sayısı	Ciro (Yıllık net satış hasılatı)	Bilanço toplamı (yıllık mali bilançosu)	Bağımsızlık ölçütü
Orta	≤ 250	≤ 50 milyon €	≤ 43 milyon €	Başka işletmelere ait sermaye oranı ≤ %25
Küçük	≤ 50	≤ 10 milyon €	≤ 10 milyon €	≤ %25
Mikro	≤ 10	≤ 2 milyon €	≤ 2 milyon €	

Kaynak: İdil Özlem Koç, **Türk Kobileri Bugünü ve Geleceği**, Arıkan Basım Yayım Dağıtım Ltd.Şti., İstanbul, 2008, s.11.

Almanya’da esas itibariyle, işletmelerde istihdam kapasiteleri, yatırılan sermaye ve yıllık satış miktarları esas alınmıştır. Hatta bu kriterler sektörlere göre değişebilmektedir.

Fransa’da ise Küçük ve Orta Boy işletmeler Konfederasyonu (General Confederation for Small and Medium-Sized Enterprises) tarafından KOBİ’lere ilişkin bir tanım getirilmiştir. Bu konfederasyonun belirlediği ayrıma göre:

Küçük işletme: 50 işgörenden az

Orta işletme: 50-500 arası işgören çalıştıran işletmeleri KOBİ olarak değerlendirilmektedir.

Fransa Ekonomi ve Sosyal Komitesi (French Economic and Social Committee), yukarıda belirtilen ayrıma ilave olarak, yıllık 50 milyon FF’den fazla ciroya sahip işletmelerin de orta boy sanayi işletmesi olarak tanımlanmasını önermiştir²⁶.

İtalya’da da KOBİ’lere ait genel bir hukuki bir tanım olmamakla beraber devletin çıkarmış olduğu çeşitli finansman yasalarında KOBİ’leri tanımlamak için bazı

²⁶ DPT; Küçük Sanayi Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Yayın No: 2169 – ÖİK: 340, Ankara 1989, s.72.

parametreler ortaya konulmuştur²⁷. Bu kesime yönelik devlet yardımlarında uygulamaya esas alınmak üzere, geliştirilenler arasında en sık başvuru alan iki ölçüt, işgören sayısı ve sabit sermaye yatırım tutarıdır. Bu ölçütler esas alındığında, en çok 500 işgören çalıştıran ve sabit sermaye yatırımı 3 milyar İtalyan Lire’ni geçmeyen işletmeler KOBİ kapsamına dahil edilmektedir²⁸.

İngiltere’de sektörlere göre değişen kriterlerle KOBİ tanımlanmaktadır. Örneğin sanayide 200 istihdam kapasitesinden küçük yerler KOBİ olarak kabul edilirken, ticarete 200 GBP’den az ciro yapan işletmeler bu kapsama girmemektedir. Sanayi sektöründe genel tanıma temel teşkil eden kriter işgören sayısı iken, ticaret sektöründe bu kriter yıllık cirosu esas olmaktadır²⁹.

AB’ye üye ülkelerdeki genel görünümünden sonra, diğer dünya ülkelerine bakıldığında örneğin ABD’de KOBİ’lerin yasal bir düzenlemeye dayalı olarak özel bir kanunda tanımlandığı görülmektedir. Nitekim, KOBİ kavramı Küçük İşletmeler Kanunu’nun üçüncü maddesinde “Kendi faaliyet alanında bir hakimiyet kuracak büyüklüğü olmaksızın işletilen ve bağımsız mülkiyete konu olan işletme” şeklinde tanımlanmaktadır. Adı geçen kanunda, işletme büyüklüğünü belirlemede kullanılacak ölçütler ilgili devlet dairelerine bırakılmakta ve çalıştırılan işgören sayısının ve satış hacminin ölçü olarak kullanılabileceği belirtilmektedir. Ölçü olarak işgören sayısı dikkate alınacaksa bunun her sanayi kolunun özelliğine göre değişeceği de ayrıca işaret edilmektedir. Aynı ülkenin Ticaret Bakanlığı “Küçük imalatçıları 100’den az işgören çalıştıran, küçük toptancıları da 200 bin dolardan az yıllık satış hacmi olanlar şeklinde, küçük perakendecileri ve hizmet işletmelerini de 50 bin dolardan az iş yapanlar” olarak ayırmaktadır. Küçük İşletmeler Teşkilatı (Small Business Administration)’nın kendi programında ise “küçük sanayiciler 250 veya daha az, büyük sanayiciler ise 1000 veya daha fazla işgören çalıştıranlar” şeklinde bir ayrıma tabi tutulmaktadır. Eğer bir işletme 250 ile 1000 arasında işgören çalıştırıyorsa o sanayi kolunda uygulanan standartlara göre bu işletme büyük veya küçük işletme sayılabilmektedir. Toptancılıkta 5 milyon

²⁷ DPT; 1989, s.78.

²⁸ Arif Esin, XXI. Yüzyıl Ekonomilerine Doğru Bir Kalkınma Aracı, Küçük ve Orta boy İşletmeler (KOBİ) – AT Örneği-, İKV, Yayın No: 97, 1991, İstanbul, s.37.

²⁹ Esin, a.g.e., s.35.

dolardan, perakendecilik ve hizmet işlerinde 1 milyon dolardan az net satışı olanlar küçük işletme olarak nitelendirilmektedir³⁰.

Görüldüğü gibi, ABD’de KOBİ’lerle ilgili olan yasal düzenleme kesin kriterler getirmemekte, ancak bir çok konuda yol gösterici rol oynamaktadır. Bununla beraber, kurumların yapmış olduğu tanımlarda kullanılan kriterlerde de farklılıklar görülmektedir.

Japonya’da KOBİ’lerin tanımı işgören sayısı ve sermaye miktarı esas alınarak yapılmaktadır. Fakat bunlar zamanla değişebilmekte ve bu değişim özellikle de sermaye miktarı üzerinde olmaktadır³¹. Sanayi sektöründe işgören sayısı 300’den düşük olan ve yatırılan sermaye tutarı 100 milyon yenin altındaki işletmeler KOBİ kapsamına girerken, bu oranlar ticaret sektöründe 100 işgörenin altında ve 300 milyon yenden az, hizmet sektöründe ise 50 işgörenden az ve 10 milyon yenden küçük sermaye yatırımı şeklindedir³². İmalat sektöründe 20’den az işgören çalıştıran işletmeleri, ticaret ve hizmet sektöründe 5’ten az işgören çalıştıran işletmeleri KOBİ sayılmaktadır. İmalat sektöründe 5’ten az işgören çalıştıran işletmeler ile ticaret ve hizmet sektöründe 2’den az işgören çalıştıran kişi veya işletmeler ise çok küçük işletmeler olarak kabul edilmektedir³³.

Kore’de KOBİ kavramı içinde “imalat ve madencilik, ulaştırma ve inşaat alanında 20’den az işgören çalıştıran işletme küçük boy, 21-300 işgören çalıştıran işletme orta boy işletme olarak ifade edilirken; ticaret ve diğer hizmetlerde 5’ten az işgören çalıştıran işletmeler küçük boy, 6-20 işgören çalıştıran işletmeler ise orta boy işletme” olarak tanımlanmaktadır³⁴.

Hindistan’da ise küçük boy işletmeler, yardımcı işletmeler ve çok küçük işletmeler için ayrı ayrı tanım yapılmaktadır. Küçük boy işletmeler, arazi ve makinalara

³⁰ Şan Özalp, Küçük İşletmeler, Eskişehir İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Yayınları, Ankara, 1971, s.39-40.

³¹ Fatih Ürer, Japonya’da Küçük ve Orta Ölçekli İşletmelere Yönelik Ekonomik ve Sosyal Politika ve Tedbirlerin Türkiye Bakımından Değerlendirilmesi, DPT, Yayın No: 2085 – SPB: 402, Ankara 1987, s.12.

³² Esin, a.g.e., s.35.

³³ TC. Sanayi ve Ticaret Bakanlığı (STB); I. Sanayi Şurası Küçük Sanayi Raporu, Ankara, 1-4 Eylül 1987, s.2.

³⁴ TC. STB.; 1987, s.18.

yaptıkları sabit yatırımları 4.5 milyon RS'yi aşmayan; yardımcı işletmeler arazi ve makinalara yaptıkları sabit yatırımlar 5.3 milyon RS'yi aşmayan³⁵; çok küçük işletmeler ise küçük ölçekli işletmeler içinde yer alan, arazi ve makinalara yaptıkları sabit yatırımları 240 bin RS'yi aşmayan işletmeler olarak tanımlanmaktadır³⁶.

Dünyanın bir çok ülkesinde yapılmış olan KOBİ tanımları ve kullanılan ölçüler farklı olmasına rağmen, daha çok işgören sayısının kabul gördüğü anlaşılmaktadır.

Dünya Bankası ise en fazla 50 işgören çalıştıran ve sabit kıymetleri 900 bin doları aşmayan işletmeleri küçük, en fazla 100 işgören çalıştıran ve sabit kıymetleri 4.5 milyon doları aşmayan işletmeleri de orta boy işletmeler olarak tanımlamaktadır.

OECD ülkelerinde, en genel tanım çalışan sayısı üzerinde olmaktadır, buna göre bir KOBİ 500 kişiden az çalışana sahiptir. Bununla birlikte OECD ülkeleri içinde farklı KOBİ tanımları yapıldığı da görülmektedir. Eurostat'ın tanımı ki 19 Avrupa ülkesinde kullanılmaktadır, 250'den az çalışana sahip işletmeleri KOBİ sınıfına sokmaktadır. Bugün bu tanım en geniş kabul gören tanımı oluşturmaktadır.³⁷

Yani uluslararası kuruluş ve örgütlerin KOBİ tanımlamaları da farklılık arz etmektedir. Bu ülkelerin KOBİ tanımlamalarında yansımalarını bulmakta, ülkeden ülkeye farklı KOBİ tanımlamaları yapılabilmektedir.

³⁵ DTP; 1989, s.17.

³⁶ T.C. STB.; 1987, s.35.

³⁷ Gungen, a.g.y., s.2.

Tablo 1.2. Bazı OECD ülkelerinde KOBİ büyüklükleri.

ÜLKE	ÇALIŞAN SAYISI
Japonya	1-299
Avustralya	1-99
Belçika	1-50
Kanada	1-99
Danimarka	1-50
Fransa	1-500
Almanya	1-499
İrlanda	1-50
İtalya	1-500
Hollanda	1-200
İsveç	1-200
İngiltere	1-200

Kaynak: Arif Esin, **XXI. Yüzyıl Ekonomilerine Doğru Bir Kalkınma Aracı, Küçük ve Orta Boy İşletmeler-AT Örneği**, İKV, Yayın No: 97, İstanbul 1991, s.33.

1.6.2. Türkiye Açısından KOBİ Kavramı ve Geliştirilen Tanımlar

Tüm dünyada üzerinde uzlaşmış ortak bir KOBİ tanımı bulunmamaktadır. KOBİ'nin bilinen evrensel bir tanımı yoktur.³⁸ Dünya ülkeleri KOBİ'leri, kendi şartlarını göz önüne alarak işgören sayısı, sermaye yatırımı ve sektör bazında tanımlamaktadırlar. Bu KOBİ tanımlarının çeşitlenmesine yol açmaktadır. Ülkeden ülkeye KOBİ tanımları farklılık arz etmektedir. KOBİ tanımlarındaki bu değişkenlik Türkiye için de geçerlidir. Türkiye'de de genel kabul görmüş bir KOBİ tanımı ve bu tanımı belirleyen ölçütler bulunmamaktadır. Devletin değişik kuruluşlarının esas aldıkları KOBİ tanımları ile bunu belirleyen niteliklerde farklılıklar bulunmaktadır. *“Türkiye’de uzun yıllar Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler (Kobi) tanımlaması üzerinde bir görüş birliğine varılamamış ve konuyla ilgili kurumlar farklı tanımlamalar*

³⁸ Mihane Berisha-Namani, “The Role of Information Technology in Small and Medium Sized Enterprises in Kosova”, http://www.fulbrightacademy.org/file_depot/0-1000000/20000-30000/21647/folder/82430/Berisha+Paper+IT+in+SMEs+in+Kosovo.pdf, s.3.

ortaya koymuşlardır.”³⁹ Bununla birlikte Türkiye’de de tanımlarda kullanılan ana kriteri işgören sayısı oluşturmaktadır. Tanımlamada geçerli olacak standart bir ölçüt olmamasına karşın, Türkiye’deki işletmeleri büyüklüklerine göre ayıran bazı yasalar mevcuttur. Ülkemizdeki küçük işletmelerin tanımını yapan yasaların başlıcaları şunlardır:

- KOSGEB Kanunu
- Türk Ticaret Kanunu
- Esnaf ve Sanatkârlar Kanunu
- Ticaret ve Sanayi Odaları Kanunu
- Gelir Vergisi Kanunu
- Sanayi Sicili Kanunu.⁴⁰

6762 sayılı Türk Ticaret Kanunu esnaf ve sanatkâr ile tacir arasında bir ayrım yapmaktadır. Kanunun 14.ncü maddesi, bir ticari işletmeyi kısmen bile olsa kendi adına işleten kişiyi tacir olarak tanımlarken, aynı kanunun 17.nci maddesi esnafı tanımlamakta ve onu tacir saymamaktadır. 17.nci madde şöyledir: “*İster gezici olsunlar, ister bir dükkânda veya bir sokağın muayyen yerlerinde sabit bulunsunlar, iktisadî faaliyeti nakdi sermayesinden ziyade bedenî çalışmasına dayanan ve kazancı ancak geçimini sağlamaya yetecek derecede az olan sanat ve ticaret sahipleri tacir değildirler.*”⁴¹ Kanunun 17.nci maddesi ile esnafı tacir arasındaki ayrım ortaya konmaktadır. Bu ayırıcı özellikler şunlardır:

1. Tacirin iktisadi faaliyeti nakdi sermayeye, esnafın iktisadi faaliyeti ise bedeni çalışmaya dayanır.

³⁹ Güler Aras, “Basel II Sürecinde Kobi’ler için Yol Haritası”, Deloitte. CEO/CFO Serisi, http://www.deloitte.com/assets/Dcom-Turkey/Local%20Assets/Documents/turkey-tr_ceo_Basel2KOBiler_250707.pdf, s.2.

⁴⁰ Alpugan, a.g.e., s.10.

⁴¹ Nafiz Gürkan ve Selahattin Özulus, **Notlu – İctihatlı Türk Ticaret Kanunu**, Hukuk Yayınları, Ankara, s.10.

2. Tacirin kazancı geçimini sağlamaktan öteye gitmeli, esnafın faaliyeti geçimini sağlayacak derecede az olmalıdır.

Bu tanımın dışında esnaf olabilmenin şartları şunlardır:

3. Esnafın kazancı gelir vergisinden muafır ve kazançları nedeniyle işletme esasına göre vergilendirilirler.
4. Esnafın bilanço esasına göre değil, işletme esasına göre defter tutarlar.
5. Esnafın faaliyet alanı, Esnaf ve Sanatkarlar Odasının belirlenen faaliyetlerden biridir.⁴²

5590 sayılı Sanayi ve Ticaret Odaları ile Ticaret Borsaları Kanunu da kesin olmamakla beraber, küçük sanayi işletmeleri için belli kriterler getirmiştir. Kanunun üçüncü maddesine göre, makine, cihaz, tezgah, alet ve diğer vasıtalar yardımıyla ham, yarı mamül, tüm mamül herhangi bir maddenin veya enerjinin vasıf, terkip veya şeklini fiziki veya kimyevi surette az veya çok değiştirecek veya bu konudaki maddeleri kıymetlendirmek suretiyle imal ve istihsal yapmak ve yılın fiili çalışma günleri ortalamasına göre, muharrik (devindirici) kuvvet kullananlarda beş, kullanmayanlarda on kişi çalıştıran işletmeler sanayi işletmesi olarak tanımlanmakta ve bu işletmelerin sahipleri de sanayici olarak kabul edilmektedir.⁴³ Bu tanıma göre, kesin olmamakla beraber, devindirici güç kullanarak beş kişiden az, kullanmadan on kişiden az işçi çalıştıran sanayi işletmeleri küçük sanayi işletmesi olarak kabul edilebilmektedir.⁴⁴

193 sayılı Gelir Vergisi Kanunu, ticari kazanç sahibi olan tacirleri tutacakları defterlere göre, birinci ve ikinci sınıf tacir olarak ikiye ayırmakta, bunun sonucunda ikinci sınıf tacir grubunda yer alanların küçük işletme sahibi kategorisine girdiği sonucuna varılmaktadır.⁴⁵

⁴² Pınar Ardıç, **Ticaret Hukuku-1 -Ticari İşletme Hukuku- -Şirketler Hukuku-**, 4.Baskı, Agon, Seçkin Yayıncılık, Sözkese Matbaacılık, Ankara, Nisan 2005, s.39-40.

⁴³ 5590 sayılı Sanayi ve Ticaret Odaları ile Ticaret Borsaları Kanunu, <http://www.tobb.org.tr/organizasyon/hukukmusavirligi/mevzuat/5590/5590.pdf>, s.1.

⁴⁴ Alpugan, **a.g.e.**, s.11.

⁴⁵ 193 sayılı Gelir Vergisi Kanunu, <http://www.gonento.tobb.org.tr/oda/gelirvergisikanunu.pdf>

6948 sayılı Sanayi Sicili Kanununun birinci maddesinde de sanayi işletmeleri tanımlanmış, ev ve el sanatları ile küçük tamirhanelerin bu kanuna tabi olmayacakları hükme bağlanmıştır. Kanunun 1.ci maddesi şöyledir:

“Madde 1 - Bir maddenin vasfı, şekil, hassa veya terkiibini makina, cihaz, tezgah, alet veya diğer vasıta ve kuvvetlerin yardımı ile veya sadece el emeği ile kısmen veya tamamen değiştirmek veya bu maddeleri işlemek suretiyle devamlı ve seri halinde imal veya istihsal eden yerlerle madenlerin çıkarılıp işlendiği yerler (Sanayi İşletmesi) ve buralarda yapılan işler (Sanayi işleri) sayılır.

Devamlı ve seri halinde tamirat yapan müesseselerle elektrik veya sair enerji istihsal eden santraller, gemi inşaatı gibi büyük inşaat yerleri de bu madde şümulüne girer.

El ve ev sanatları ile küçük tamirhaneler bu kanuna tabi değildir. Ancak bunlardan teşkilat, imal ve istihsal ettiği madde nevi ve miktarı bakımından bu kanuna tabi olacakları İktisat ve Ticaret Vekaleti tayin ve ilan edebilir.”⁴⁶

Devlet Planlama Teşkilatı ise, esnaf ve sanatkarı şöyle tanımlamaktadır; *“Bir ticari işletmeyi kısmen dahi olsa kendi adına işleten, yıllık gayri safi geliri her yıl Bakanlar Kurulu Kararnamesi ile belirlenen miktarın altında bulunan ve bu nitelikleri nedeniyle Esnaf ve Sanatkâr Siciline tescilleri gereken kişiler esnaf ve sanatkâr olarak kabul edilir.”⁴⁷*

Açıklamalardan anlaşıldığı üzere Türkiye’de esnaf daha çok küçük tacir kavramı içinde değerlendirilmekte, sanatkâr kavramı ise genellikle imalat sektöründe faaliyet gösteren, ancak faaliyet alanı nedeniyle küçük sanayi çatısı altında yer alan, yaptığı iş, sermayeden çok emeğe, bilgi ve deneyim birikimine, ustalığına dayanan kişiyi ifade etmektedir.

Türkiye’de KOBİ tanımları içinde en geniş kabul göreni, 1 den 50 ye kadar çalışana sahip işletmeleri küçük, 50 den 100 e kadar çalışana sahip olanları da orta büyüklükte işletme olarak işaretleyen tanımdır.⁴⁸

⁴⁶ 6948 sayılı Sanayi Sicili Kanunu, <http://www.hukuki.net/kanun/6948.13.text.asp>

⁴⁷ Alpugan, a.g.e., s.11.

⁴⁸ Gungen, a.g.y., s.2.

Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı tedbirleri gereğince, küçük sanayici tanımını belirlemek üzere kurulan Bakanlıklararası Komisyon, işgören sayısı ile makine parkı değerini esas alan ve her yıl değişen bir tanım getirmiştir. Bu tanıma baz alan Türkiye Halk Bankası 50'den az işgören çalıştıran işletmeleri küçük boy işletme, 50-99 işgörene sahip işletmeleri de orta boy işletme olarak tanımlamıştır. 100 ve daha çok işgören çalıştıran işletmeler ise Türkiye Halk Bankası tanımına göre büyük işletme sınıfına girmiştir. Bu tanım yıllar içinde değişikliğe uğramıştır. Halkbank, 1980'li yılların başlarında küçük sanayiciyi tanımlamak amacıyla aşağıdaki kriterleri kabul etmiştir:

- 5-25 kişinin istihdam edildiği yerler,
- içerisinde kuvvet enerjisi ile çalışan makine ve ekipmanın bulunduğu küçük üniteler,
- standart parçaların imalatının ve siparişe bağlanmış başka imalatın yapıldığı yerler,
- teknik bir ustanın mülkiyetinde çalıştırdığı yerler,
- genellikle yöresel gereksinmelerin sağlandığı yerler.⁴⁹

Son yıllarda “*Halkbank, teşvik belgeli işletmelerde işgören sayısı 1-150 arası olup, sabit yatırımları 100 Milyar TL’yi aşmayanları; normal KOBİ’lerde ise işgören sayısı 1-250 arası olup, toplam makine ve ekipmanlarının kayıtlı net değeri 400 Milyar TL’yi aşmayanları KOBİ olarak değerlendirmektedir*”.⁵⁰

Ülkemizde sanayi odalarının KOBİ tanımlamalarında da farklılıklar görülmektedir. Örneğin Ege Bölgesi Sanayi Odası (EBSO), küçük işletmeleri 5-49 arası işgören çalıştıran ve orta boy işletmeleri 50-199 arası işgöreni olan işletmeler olarak tanımlarken, İstanbul Ticaret Odası (İTO) tanımında büyük işletme 25’ten çok işgören istihdam eden kuruluşlar ve küçük işletme 25 ve daha az işgören istihdam eden kuruluşlar şeklinde tanımlanmaktadır. Ankara Sanayi Odası (ASO)’nın tanımına göre

⁴⁹ Alpugan, **a.g.e.**, s.12-13.

⁵⁰ Çelik ve Ozan, **a.g.m.**, s.191.

ise 10-30 arasında işgören çalıştıran kuruluşlar küçük boy işletme ve 30-299 arası işgören çalıştıran kuruluşlar orta boy işletme olarak tasnif edilmektedir. Buna göre 300 ün üzerinde işgören çalıştıran kuruluşlar da büyük işletme olmaktadır.

Devlet İstatistik Enstitüsü'nün (DİE) değerlendirmelerine göre ise 1-24 arasında çalışanı olan işletmeler küçük işletmeler, 25-100 arasında çalışanı olanlar orta ölçekli işletmeler, 101 ve üstünde çalışanı olanlar büyük işletmelerdir.⁵¹

Devlet Planlama Teşkilatı(DPT) da DİE'ye benzer şekilde KOBİ tanımında 100 çalışan düzeyini baz almaktadır. KOBİ tanımlamalarında Hazine Müsteşarlığı 250 kişi, Dış Ticaret Müsteşarlığı 200 kişi, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı da 250 kişi düzeyini baz almaktadırlar.⁵²

Devlet Planlama Teşkilatı, istihdam edilen personel sayısını ölçüt olarak, sanayi işletmelerini;

- (a) Çok küçük işletmeler: 1-9 personel istihdam edenler,
- (b) Küçük işletmeler: 10-49 arası personel istihdam edenler,
- (c) Orta ölçekli işletmeler: 50-99 arası personel istihdam edenler,
- (d) Büyük işletmeler: 100'den fazla personel istihdam edenler,

olarak dört grup altında toplamaktadır.⁵³

Türkiye'de KOBİ tanımında kullanılan en önemli kriteri, 1990 yılında Küçük ve Orta Ölçekli Sanayi Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı (KOSGEB)'nin kuruluş kanununda belirlenen tanım oluşturmaktadır. Buna göre, imalat sanayi sektöründe 1-50 arası işgören çalıştıran sanayi işletmeleri küçük, 51-150 arası işgören

⁵¹ Ömer Dinçer ve Yahya Fidan, **İşletme Yönetimine Giriş**, 4.Baskı, Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş., İstanbul, Ekim 1999, s.70.

⁵² Aras, **a.g.y.**, s.2.

⁵³ Alpugan, **a.g.e.**, s.13.

çalıştıran sanayi işletmeleri orta boy sanayi işletmeleri olarak kabul edilmektedir.^{54,55}
Bu tanım sadece sanayi sektöründeki işletmeleri kapsamaktadır.⁵⁶

Tanımlardan da görüldüğü gibi, Türkiye’de çeşitli işletmelerin bağlı bulunduğu kurumlar ve bu konuda faaliyette bulunan kuruluşlar arasında üzerinde uzlaşmış bir KOBİ tanımı bulunmamaktadır. Ağırlıklı olarak işgören sayısı kriter olarak alınmasına rağmen, bu konuda da farklı yaklaşımlar olduğu gözlenmektedir.

KOBİ’lerde tanım birliğinin sağlanması konusunda Devlet Planlama Teşkilatı(DPT)’nin yaptığı bir çalışmada aşağıda sıralanan çeşitli kriterlerden de yararlanılarak ortak bir tanıma varılmaya çalışılmıştır. Bunlar, “Nitel (kalitatif)” ve “Nicel (kantitatif)” kriterler olarak incelenmektedir⁵⁷:

- Nitel (Kalitatif) Kriterler:

- İşletme sahibinin bilfiil çalışması
- Bağımsız mülkiyet
- Bağımsız yönetim
- Müteşebbis, mülkiyet ve yönetimin bütünleşmesi
- Pazar payının küçük olması
- Sermaye ve para piyasalarına katılamamış olması
- Yönetim biçiminin bireysel nitelikte olması
- Üst yönetimde iş bölümü ve uzmanlaşmaya gidilememesi
- İşletme sahibinin teknik yeterliliği ve mesleğine saygısı

⁵⁴ Çelik ve Ozan, **a.g.m.**, s.191.

⁵⁵ Dinçer ve Fidan, **a.g.e.**, s.70.

⁵⁶ Alpugan, **a.g.e.**, s.10.

⁵⁷ DPT; 1989, s.53, 54.

- Aile bireylerinin ya fiilen çalışması ya da potansiyel katkılarının düşünülmesi
- Finansmanın bireysel veya küçük sermaye grupları tarafından sağlanması
- Sermaye gücü ve kuramsal sınırlılık, finansman varlığının yetersizliği
- Gerek alım, gerekse satım işlemlerinde işletme pazarlık gücünün zayıflığı
- İşveren ve işgören arasında yakın bir ilişkinin bulunması
- İşletme sahibinin işletmeyle özdeşleşmesi, tüm riski üstlenmesi.

- Nicel (Kantitatif) Kriterler:

- İstihdam edilen işgören sayısı
- Kapasite büyüklüğü
- Mal varlığı, sabit sermaye yatırımları
- Aktif toplamı
- Kar hacmi
- Makina parkı
- Ödenen toplam ücret ve aylıklar
- Kullanılan toplam enerji miktarı
- İhracat / satış oranı
- Toplam çevirici güç
- Katma değer

- Sektör içindeki pazar payı
- Gayrisafi gelir.

Yukarıda sıralanan ve genişletilmeye çok açık olan bu kriterler değerlendirildiğinde KOBİ'lere, gerçekte nitel bir karakter taşımakla birlikte, uygulamada karşılaşılabilecek sorunları gidermek açısından nicel kriterlere dayanan bir tanım getirilerek, bunun yasallaştırılması zorunluluğu ortaya çıkmaktadır. Ancak, nicel kriterler esas alınarak yapılacak olan ayrıntılı bir tanımın ihtiyaçlara tam anlamıyla cevap veremeyeceğini, uluslararası küçük sanayi tanımları da göstermektedir⁵⁸.

Buraya kadar yapılan tüm açıklamalar ışığında KOBİ tanımı, istihdam edilen işgören sayısı açısından dört temel grup ele alınarak şu şekilde yapılabilmektedir.⁵⁹

İşyerleri: Ücretli işgören çalıştırmayıp yalnızca işletme sahibi ile aile bireylerinin çalıştığı işletmelerdir.

Çok Küçük Sanayi İşletmeleri: 1-9 işgören istihdam eden işletmeleri, çok küçük sanayii işletmeleri olarak adlandırılmaktadır. Bunun yanı sıra, bölgesel ve sektörel şartlara bağlı olarak aynı iş kolunda faaliyet gösteren ve aynı sayıda işgören çalıştıran iki ayrı işletmeden birisi bir üst gruba kaydırılabilmektedir. Örneğin, 5-9 kişi arasında işgören istihdam etmekle birlikte gerek makina parkı gerekse faaliyetleri itibarıyla aynı iş kolunda 10 üzeri işgören istihdam eden işletmeler düzeyine erişmiş bir işletme, küçük sanayii işletmesi olarak ele alınabilmektedir.

Küçük Sanayi İşletmeleri: Yıl içinde ortalama olarak toplam 10-49 işgören istihdam eden işletmelerdir.

Orta Boy Sanayi İşletmeleri: 50-99 işgören istihdam eden işletmelerdir.

⁵⁸ DPT; 1989, s.55.

⁵⁹ DPT; 1989, s.55, 56.

Tablo 1.3. Türkiye’de Kullanılan KOBİ Tanımları.

Kurum	Sanayi	Tanım Kriterleri
KOSGEB	İmalat	Küçük: 1-50 işçi Orta Ölçekli: 51-150 işçi
HALKBANK	İmalat, Turizm, Yazılım&Geliştirme	Orta Ölçekli: 1-250 kişi Sabit Yatırım: 550.000 Euro
EXIMBANK	İmalat	1-200 işçi
HAZINE MÜSTEŞARLIĞI	İmalat, Turizm, Tarım, Eğitim, Sağlık, Yazılım&Geliştirme	Küçük: 10-49 Orta Ölçekli: 50-250 işçi Yatırım Tutarı: 550.000 Euro
DIŞ TİCARET MÜSTEŞARLIĞI	İmalat	Orta Ölçekli: 1-200 işçi Sabit Yatırım: 1.830.000 Euro
Devlet İstatistik Enstitüsü Devlet Planlama Teşkilatı	İmalat	Küçük: 10-49 Orta Ölçekli: 50-99 işçi
Türkiye Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeler, Serbest Meslek Mensupları ve Yöneticiler Vakfı	İmalat	Küçük: 5-100 Orta Ölçekli: 100-200 işçi

Kaynak: M.Billur Akdeniz, “KOBİ’lerin Ekonomik ve Sosyal Yapı İçindeki Yerleri, Destekleyici Kurumsal Çevreleri ve Avrupa Birliği’ne Uyum Sürecinde Yeniden Yapılandırılmaları”, <http://sbe.dpu.edu.tr/13/69-90.pdf>, s.4.

Kobi kavramına ve farklı Kobi tanımlarına açıklık getirdikten sonra, Türkiye’nin 1923-1950 arası Kobi tarihini incelemeye başlayabiliriz. 1923-1950 arası, Türkiye’de Kobi’ciliğin gelişmeye başladığı ancak sürecin oldukça sıkıntılı geçtiği bir dönemdir. Çünkü Türkiye Kurtuluş savaşından yeni çıkmış ve ortada sanayi diye bir şey kalmamıştır. Savaş, ekonomimizi sıfır noktasına getirmiştir.

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE’DE KOBİLERİN TARİHİ GELİŞİMİ (1923-1950)

Osmanlı İmparatorluğu döneminde Türkler, çoğunlukla çiftçiliği, devlet memurluğunu veya askerliği meslek olarak seçmişler, imalat ve ticaretle gerektiği kadar ilgilenmemişlerdir. Bu işler Osmanlıda daha çok azınlıklar tarafından yürütülmüştür.⁶⁰ Cumhuriyet öncesi dönemde ülkemizde çoğunlukla küçük ölçekli sanayiler yaygındı ve buralarda ilkel yöntemlerle üretim yapılırdı. Bu tesislerde atölye tipi üretim yapılırdı. *“Cumhuriyetin ilk yıllarında Türkiye’de endüstri, örgütlenme düzeyi, üretim çeşitleri ve kullanılan teknik olanaklar bakımından oldukça ilkel bir yapıya sahipti.”*⁶¹

Türk insanının girişimciliğe soyunması Cumhuriyetle birlikte olmuştur. Ancak bu sanıldığı kadar kolay olmamıştır. İstiklal Harbinin kazanılması ile kurulan Türkiye Cumhuriyetinin ilk yıllarında ülkede güçlü bir sanayi yoktu. Bu şartlarda ülke ekonomisinin yeniden tesis edilmesi gerekmektedir. Bunun için Türkiye’de bir ekonomik atılıma ihtiyaç vardı. Bu atılımı gerçekleştirecek kişi, ulu önder Atatürk’tü. Atatürk *“Bundan böyle Türk milleti, cengaver bir millet değil, tüccar bir millet olacaktır”* sözüyle ülkede ticaretin gelişmesine verdiği önemi belirtmekteydi. *“Atatürk’ün bu düşünün gerçeğe dönüşmesinde küçük ve orta ölçekli işletmelerin payı göz ardı edilemeyecek kadar önemlidir. ... adı, sanı duyulmamış binlerce küçük girişimci bu düşün gerçeğleşmesinde çok önemli bir role sahiptirler.”*⁶² Aşağıda Türkiye Cumhuriyetinin kuruluşundan 1950 yılına kadarki dönemde Türkiye’de KOBİ’ciliğin gelişimi gözler önüne serilecektir. KOBİ’ciliğimizin tarihi gelişimi anlatılırken iktisat tarihimiz buna eşlik edecektir. Bu dönemi içeren KOBİ’ler tarihimiz çeşitli dönemler itibarıyla ele alınacaktır.

⁶⁰ Alpugan, a.g.e., s.66.

⁶¹ Kadir Temurçin, Isparta İlinde Sanayinin Gelişimi ve Yapısı, Tez, Süleyman Demirel Üniversitesi Fen.Edeb.Fak., Eylül 2004, s.81, 83.

⁶² Alpugan, a.g.e., s.71.

1. CUMHURİYETİN İLK KURULUŞ YILLARI: 1923-1932

1.1. Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Ekonomik Durum

Cumhuriyet döneminin miras aldığı ekonomik sorunlar büyüktü. Lozan Barış Antlaşması'nın kısıtlayıcı ekonomik hükümleri bulunmaktaydı. Lozan Barış Antlaşması, dışa bağımlı ekonomik yapının dış ilişkilerinde yeni düzenlemeler getirmişti. Osmanlı'nın borçlarının önemli bir bölümü de Türkiye tarafından devralanmıştı.⁶³ Yani Cumhuriyet'in ilan edildiği dönemde Türkiye, Osmanlı İmparatorluğundan ağır koşullar devralmıştı.⁶⁴

Türkiye Cumhuriyeti'ni Atatürk kurmuştur. Türkiye Cumhuriyeti ekonomik yönden çok güç şartlar altında kurulmuştur. O zamanlar Türkiye Kurtuluş Savaşından yeni çıkmış, çok kötü koşullardadır. Ekonomisi tamamıyla ziraata dayanmaktadır. Türk endüstrisi diye bir şey henüz yoktur. Ekonomik büyüme sıfırdır.⁶⁵ Geçimini en ilkel metodlarla tarımdan sağlamaya çalışan eğitimsiz ve yoksul bir halk, yerli ürünler yerine, ithal mallarını himaye eden bir gümrük rejimi, demir ve deniz yolları ile en önemli sektörlerde faaliyet gösteren yabancı şirketler, devlet borçlarının tasfiyesi için kurulan Düyunu Umumiye, Cumhuriyet İdaresinin Osmanlı İmparatorluğundan devraldığı ekonomik mirasın başlıcalarını oluşturmaktaydı.⁶⁶ *“Ülkede sermaye birikimi yok denilecek kadar azdı ve pek yavaş bir şekilde olmaktaydı. Gerçekten, milli gelir düzeyi yurttaşların tasarruf yapmalarına olanak vermeyecek düzeyde düşüktü. 1913 yılında 1200 dolar olan kişi başına gelir, savaş yıkımı dolayısıyla 1923 yılında yaklaşık olarak 900 dolara düşmüştü. 1913 yılındaki seviyeye ancak ... 1929'da ulaşılabilmiştir. Ülkede güçlü bir sermaye henüz kurulmadığı için, mevcutların dışa açılarak üretimlerini arttırmalarını ve kişi başına düşen geliri yükseltebilmelerini sağlayacak ortam yoktu.*

⁶³ Yaşar Bülbül, **Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Özel Girişimciliğe Yönelik Devlet Politikaları**, İTO Yayınları, Yayın no: 2010-11, İstanbul, 2010, s.61-62.

⁶⁴ Toktamış Ateş ve Alkan Soyak, “Cumhuriyet Dönemi İktisadi Yapı ve Finans Sistemi”, bkz. Serpil Teoman (proje koor.), **Osmanlı'dan Günümüze Türk Finans Tarihi - Cumhuriyetten Günümüze-**, 2.Cilt, İstanbul Menkul Kıymetler Borsası, Yayına haz.: Creative Yayıncılık ve Tanıtım Ltd.Şti., Kaptan Ofset, İstanbul, 1999, s.7.

⁶⁵ Mahfi Eğilmez ve Ercan Kumcu, **Ekonomi Politikası -Teori ve Türkiye Uygulaması**, 10.Baskı, Remzi Kitabevi, İstanbul, Eylül 2006, s.129.

⁶⁶ Dündar Sağlam, “Türkiye Ekonomi Politikasının Tarihi Aşamaları”, (Ünite 5), **Türkiye Ekonomisi**, T.C. Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları, Meteksan Ltd.Şti., Eskişehir 1985, s.47.

*Gelirler düşük ve tasarruflar sınırlı bulunduğundan, modern sanayin kurulması için gerekli olan para, yani yatırım sermayesi mevcut değildi. Üstelik ülkenin toplam talep hacmi de sınırlı olduğundan, küçük sermaye sahipleri geri dönüşümü uzun vadede olan imalathane ve fabrikalar kurmak yerine, ticaret yapmayı tercih etmekteydiler.”*⁶⁷ O dönemde ülkenin politik, sosyal ve ekonomik şartları sermaye birikimini teşvik edecek nitelikte değildi.

Osmanlı İmparatorluğu zamanında önemli ticaret ve sanayi faaliyetleri müslüman olmayan azınlığın elindeydi. İmparatorluğunun son yıllarında imalat sanayi, madencilik ve enerji alanlarında yabancı sermaye şirketleri hakimdi.⁶⁸

Cumhuriyetin kuruluşu ile birlikte yabancılar Türkiye’yi terk edince ülkede ticari faaliyet tamamen durmuştu. Bu dönemde devlet eliyle işletilen bir kısım işletmeler yanında çoğunluğu imalathane özelliği gösteren küçük çapta özel tesisler bulunmaktaydı. Fakat bu tesisler kapitülasyonların ve harplerin yıkıcı etkileri altında yıpranmış olduğundan her bakımdan revizyon ve bakıma muhtaç bulunuyorlardı. 1923 yılında milli denebilecek nitelikte, birkaç fabrika hariç, hiçbir sanayi kolu yoktu. Halıcılık ve dokumacılık, yabancı ülke ürünleri nedeniyle hemen hemen yok olmuş durumdaydı. Mevcut birkaç kuruluş da yabancı şirketlerin elinde bulunmaktaydı. *“Varolan koşullar altında, özel kesimde sanayileşme için pek fazla bir dürtü de yoktu: ticaret, bankacılık, döviz spekülasyonu, tefecilik, ithalat-ihracat kârlı işlerdi; tasarruf-birikim olanakları sınırlı olduğu gibi (milli gelirin %8-8.5 kadarı) TL değeri düşüşü yurt dışına sermaye kaçışı yaratmaktaydı.”*⁶⁹ Bununla birlikte Kurtuluş Savaşı’nın kazanılması Türklerde iktisadiyata karşı mevcut olan eski nefret ve husumetin büyük bir muhabbete dönüşmesine neden olmuştu.⁷⁰ 1923 tarihli Dersaâdet kayıtlarında yabancıların yanı sıra birçok Türk tüccar da kayıtlardaki yerlerini almıştı.⁷¹ Böylesi bir

⁶⁷ Bülbül, **a.g.e.**, s.76-77.

⁶⁸ Memduh Yaşa (yayına haz.), **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ekonomisi 1923-1978**, Akbank Kültür Yayını, İstanbul, 1980, s.178.

⁶⁹ Bülbül, **a.g.e.**, s.70.

⁷⁰ Ekrem Karayılmazlar (sad.), Ticaret ve Sanayi Odasında Müteşekkil İstanbul İktisat Komisyonu Tarafından Tanzim Edilen Rapor, 29 Kanun-ı Sani 1340-26 Teşrin-i Sani 1340-1924, (Osmanlıcadan çev.: Aynur Karayılmazlar), İTO Yayınları, Yayın No: 2006-52, İstanbul, 2006, s.17.

⁷¹ Zekeriya Kurşun (Osmanlıcadan çev. ve sad.), Dersaâdet/İstanbul Ticaret ve Sanayi Odası’nda Kayıtlı Olan Banker, Tüccar ve Komisyoncuların İsimleri (1923), İTO Yayınları, Yayın No: 2008-20, İstanbul, 2008.

ortamda Atatürk ilk iş olarak ülkede iktisadi kuruluşları oluşturmaya başladı. Amacı Türk endüstrisini geliştirmek ve Batılı ülkeler seviyesine yükseltmekti.⁷²

Cumhuriyetin kurulmasıyla birlikte yabancı malların ülkeye girişinin engellenmesi için ne gibi ticari önlemler alınabileceği tartışılmaya başlanmıştır. İstanbul'da bir zahire borsası kurulması için teşebbüsler başlatılmıştır.⁷³ 22 Ağustos 1923 tarihli kararname ile 6 Ağustos 1916 tarihli borsa yönetmeliğine maddeler eklenmiş (İstanbul'da yayınlanma tarihi: 3 Eylül 1923), 16.madde hükmünce kambiyo ve para işlemlerinde spekülasyon yapılması yasaklanmıştır.⁷⁴

Cumhuriyetin ilanıyla birlikte iktisadi konuların önemi dolayısıyla yeni devletin iktisadi yapısı ile ilgili arayışlar başlamıştır. Bu noktada İzmir İktisat Kongresi ve burada yapılan tartışmalar önemli olmuştur. Bu kongrede serbest piyasa ekonomisi ile ilgili kararlar oybirliği ile alınmıştır.⁷⁵

1.2. İzmir İktisat Kongresi'nde Alınan Kararlar

17 Şubat 1923 tarihinde İzmir'de yapılacak olan Türkiye İktisat Kongresinin, Türk ekonomisinin tesisi için önemi çok büyüktür. Nitekim kongreye tüm Türkiye'den esnaf ve tüccarlar katılacak, görüşlerini belirtecek ve Türkiye'nin ekonomik kalkınmasının yol haritası bu kongrede çizilecekti. Kongre 4 Mart 1923 tarihine kadar sürecek ve kongreye 1135 kişi katılacaktı. Kongrede her ilçeyi, mesleki temsil ilkesine göre birer tüccar, sanayici, zanaatkâr, amele, şirket, banka ve üç çiftçi temsilcisi olmak üzere toplam sekiz kişiden oluşan heyetler temsil edecekti. Yanı sıra bazı dernek ve meslek örgütleri de kongreye temsilci göndereceklerdi.⁷⁶ *“İzmir İktisat Kongresi, “zümre esasına” göre toplanan bir kongreydi. Ortak bir açılış toplantısından sonra, “zümreler” kendi aralarında toplantıları sürdürmüşler ve sonunda ortak toplantılarla*

⁷² The General Directorate of Press and Information, **Turkey – An Official Handbook**, Gaye Basım, Ankara, Ekim 1990, s.101.

⁷³ Zekeriya Kurşun (Osmanlıcadan çev. ve sad.), İstanbul Ticaret ve Sanayi Odası Mecmuası (1.Sayısı-1923), İTO Yayınları, Yayın No: 2008-21, İstanbul, 2007, s.2.

⁷⁴ Kurşun, İstanbul Ticaret ve Sanayi Odası Mecmuası (1.Sayısı-1923), **a.g.e.**, s.6.

⁷⁵ Birol Çetin ve Osman Çevik, **İstatistiksel Veriler Işığında Cumhuriyet Dönemi Şirketleşme Tarihi**, Siyasal Kitabevi, BRC Basım Matbaacılık, Ankara, Eylül 2005, s.17.

⁷⁶ İstanbul Ticaret Odası-İTO, **Kıtaların, Denizlerin, Yolların, Tacirlerin Buluştuğu Kent İstanbul**, Yayına hazırlayan: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, 2.Baskı, İstanbul, Mart 2003, s.226.

*kongre sona ermişti. Sanayiciler, çiftçiler, tüccarlar ve işçiler (ameleler), sorun ve beklentilerini dile getirmişlerdi.”*⁷⁷

İzmir İktisat Kongresi Türkiye ekonomisinin geliştirilmesi alanında atılan ilk adımı oluşturmuştur.⁷⁸ İzmir İktisat Kongresi, cumhuriyet yönetimine adım adım yaklaşan ülkenin ekonomik kalkınması ve hangi ekonomik programın izleneceği konusunda yapmış olduğu en önemli çalışmadır.⁷⁹

Ülke savaştan neredeyse tüm kaynaklarını kaybetmiş olarak çıkmış ve yerli müteşebbis yeterli sermaye birikimine sahip değildi. Bunlar, ülkenin önündeki büyük engellerdi. Bu şartlarda İzmir İktisat Kongresi’nde serbest piyasa ekonomisi ile ilgili kararlar alınmış olması çok önemli gelişmelerdir.⁸⁰

Türkiye İktisat Kongresi’nde, ülkenin en kısa sürede imar edilmesi için ülke kaynaklarının seferber edilmesi ilkesi benimsenecekti. Devleti ve idarecileri ilgilendiren en önemli görevlerden birisi halkın geçimini ve istihdam imkanlarını en kısa sürede sağlamaktı. Geçmişte geçirilen acı tecrübeler yüzünden bu amaca yabancı devletlere ve sermayeye muhtaç olmadan kendi milli imkanlarımızla ulaşmak ana hedef olarak kabul edilecekti. Özel sektör-kamu sektörü ayrımı yapılmaksızın, ülke kaynaklarını en kısa sürede seferber etmek gerekmektedir. Bu amaçla özel sektöre geniş teşvik olanakları sağlanacaktı.

Kongre’de alınan kararlar, Kongre’de muhtelif ihtisas komisyonlar halinde çalışılmış, komisyonlar tarafından alınan kararlar Kongre Genel Kurulu’na sunulmuş, burada onaylanan kararlar Hükümete sunulmuştur. Kongrede alınan kararlar genellikle oybirliği ile alınmıştır. Bununla birlikte bazı kararlara çiftçiler, bazı kararlara da tüccarlar çekince koymuşlardır.⁸¹

⁷⁷ Ateş ve Soyak, **a.g.m.**, s.8.

⁷⁸ KOSGEB, “KOBİ Ekonomisi” (Tarihi Gelişimi), **a.g.y.**, s.4.

⁷⁹ Özkan Aydın, **Milli Mücadele Döneminde Dış Ticaret 1920-1923**, Türk Dış Ticaret Vakfı Yayınları, Nisan 2005, s.143.

⁸⁰ Çetin ve Çevik, **a.g.e.**, s.17.

⁸¹ Aydın, **a.g.e.**, s.156.

İzmir İktisat Kongresi'nde ortaya konan ve hükümete tavsiye edilen ilkeler şunlardı:

- Ulusal endüstriyi teşvik edecek yeni kanunların çıkartılması,
- Sanayicilere kredi sağlanması,
- Yerli ürünlerin ulaşım ücretlerinde indirim yapılması,
- Sanayiciler için teknik eleman yetiştirilmesi,
- Eğitimin geliştirilmesi.⁸²

KOBİ'ler konusundaki ilk yaklaşımlar, İzmir İktisat Kongresi'nde yapılanmaya başlamıştır.

İzmir'de toplanan Türkiye İktisat Kongresi'nde liberal görüş ağır basmıştır.⁸³ İzmir İktisat Kongresine egemen olan anlayış, ekonomik yaşamın “piyasa ekonomisi” koşullarına göre düzenlenmesiydi.⁸⁴ Kuruluş yıllarında özellikle batıdaki hızlı sanayileşme ve kalkınma hareketlerinin arkasında piyasa sisteminin ve özel teşebbüsün olduğu herkes tarafından kabul edilmekteydi.⁸⁵ Bu nedenle ülkede özel teşebbüs desteklenecekti. 1920'lerin başındaki gelişme stratejisinin temel unsurunu, ülkenin sanayileştirilmesi işlevini devletin ve yabancı sermaye çevrelerinin yardımı ile gerçekleştirebilecek bir Türk işadamları sınıfının ortaya çıkartılması oluşturmuştur.⁸⁶ Cumhuriyet yönetiminin birinci ana hedefini Türkiye'nin sanayileşmesini hızlandırmak oluşturmuştur.

Cumhuriyet Türkiye'sinde sanayinin kalkınmadaki öneminin kavranması, 1923 yılında İzmir'de toplanan I. İktisat Kongresi ile başlamış ve günümüze kadar gerek sanayici tanımları, gerek faaliyetleri gerekse bunların örgütlenmeleri açısından çeşitli kanuni düzenlemeler yapılmıştır.

⁸² KOSGEB, “KOBİ Ekonomisi” (Tarihi Gelişimi), **a.g.y.**, s.4.

⁸³ Yaşa, **a.g.e.**, s.180.

⁸⁴ Ateş ve Soyak, **a.g.m.**, s.8.

⁸⁵ Çetin ve Çevik, **a.g.e.**, s.18.

⁸⁶ Bülbül, **a.g.e.**, s.85.

I.İktisat Kongresi'nin ardından 18 Ocak 1924'te İstanbul'da Milli Türk Ticaret Birliği Kongresi toplanmıştır. Tüm bu gelişmelerden amaç Türkiye ekonomisini kalkındırmaktı.

Bundan sonra Türkiye'de ekonomik kalkınma hamlelerine girişilmiştir.⁸⁷ Zamanla özel müteşebbislerimizin sayısı da artmıştır.

1.3. İlk İktisadi Hamleler ve Düzenlemeler

Cumhuriyetin kurulmasını izleyen ilk yıllarda ekonomik ve sosyal kalkınmanın özel sektör eliyle gerçekleştirilmesi düşünülmüştür. Bu amaçla özel sektör önemli ölçüde teşvik edilmiştir. Devlet sağladığı geniş teşvik tedbirleri ile özel sermaye birikimini hızlandırmak istemiştir. Bununla birlikte o yıllarda yeterli sayıda girişimci yoktur ve özel sektör gerekli sermaye birikimine de sahip değildir.⁸⁸

Tablo 2.1. Isparta İlinde Sanayi Kollarına Göre İşletme ve Çalışan Sayıları (1927).

Sanayi kolları	İşletme sayısı	%	Çalışan sayısı	%
Gıda sanayi	528	58.8	1116	29.9
Maden işletmesi ve metal işleme sanayi	180	20.0	376	10.0
Dokuma ve giyim sanayi	99	11.0	1890	50.7
Ağaç ürünleri sanayi	47	5.2	172	4.6
Bina ve inşaat sanayi	37	4.1	138	3.7
Kimya sanayi	4	0.5	20	0.6
Kağıt ve basım sanayi	3	0.4	17	0.5
Toplam	898	100.0	3729	100.0

Kaynak: Kadir Temurçin, Isparta İlinde Sanayinin Gelişimi ve Yapısı, Tez, Süleyman Demirel Üniversitesi Fen.Edeb.Fak., Eylül 2004, s.84.

⁸⁷ Sadun Aren, **100 Soruda Ekonomi El Kitabı (Türkiye Ekonomisinden Örneklerle)**, 5.Baskı, Gerçek Yayınevi, Yelken Matbaası, İstanbul, Kasım 1974, s.45.

⁸⁸ Alpugan, **a.g.e.**, s.67.

Tablo 2.2. Isparta ve Komşu İllerde İmalat Sanayinde İşyeri ve Çalışan Sayıları (1927).

İller	İşyeri sayısı	Çalışan sayısı
Isparta	898	3729
Afyon	902	2292
Antalya	966	2605
Burdur	391	1502

Kaynak: Kadir Temurçin, Isparta İlinde Sanayinin Gelişimi ve Yapısı, Tez, Süleyman Demirel Üniversitesi Fen.Edeb.Fak., Eylül 2004, s.85.

Tablo 2.3. Isparta ve Komşu İllerde Sanayi Kollarına Göre İşyeri ve Çalışan Sayıları (1927).

İller	Gıda San.		Maden işl.ve metal san.		Dokuma ve giyim sanayi		Ağaç ürünleri sanayi		İnşaat sanayi		Kağıt ve basım sanayi		Kimya sanayi	
	*A	*B	A	B	A	B	A	B	A	B	A	B	A	B
Isparta	528	1116	180	376	99	1890	47	172	37	138	3	17	4	20
Afyon	412	1005	200	504	157	397	109	286	20	91	-	-	3	4
Antalya	458	977	219	443	42	344	201	685	41	136	-	-	4	9
Burdur	170	367	89	333	29	559	40	94	37	80	-	-	23	60

*A: İşletme Sayısı, B: İşçi Sayısı

Kaynak: Kadir Temurçin, Isparta İlinde Sanayinin Gelişimi ve Yapısı, Tez, Süleyman Demirel Üniversitesi Fen.Edeb.Fak., Eylül 2004, s.85.

I.İktisat Kongresi'nde alınan kararlar sonucunda yapılan ilk düzenleme 1925'de Türkiye'de Ticaret ve Sanayi Odaları Kanunu'nun çıkarılarak esnaf, sanatkar ve küçük sanayicinin bir çatı altında toplanması olmuştur. 22 Nisan 1925'de Türkiye'de ticaret ve sanayi odalarının kurulmasını öngören kanun kabul edilmiştir. Ticaret ve Sanayi Odaları Kanununun 4. Maddesi küçük işletmelerle ilgiliydi. Bundan sonra Türkiye'de ülkenin ekonomik gelişmesine hız verecek kanunlar bir bir çıkarılmaya başlanmıştır.

28 Haziran 1926 tarihinde yeni Ticaret Kanunu kabul edilmiştir. 21 Temmuz 1926'da İstanbul Tramvay Şirketi'nin imtiyaz süresi uzatılmıştır.

1920'ler boyunca devletin ekonomideki etkinliği çok zayıf olmuştur. Bunun çeşitli sebepleri vardır. En başta devlet yeterince güçlü değildir. Öyle ki, “*Bütçe Kurtuluş Savaşı sonrasında 1926-27 yılına kadar devamlı surette açık olarak onaylanmıştır. 1925-26 yılında bütçe açığı %60 gibi bir orana varmıştır. Ancak bu yıldan sonradır ki, devlet harcamaları ve gelirleri arasında denge kurulmuştur. “çok ağır ve zahmetli sayılabilecek didinmelerden sonra devlet idaresinde açık bütçe belası bertaraf edilmiştir”.*”⁸⁹

1.4. Teşvik-i Sanayi Kanunu'nun Çıkarılması

İzmir İktisat Kongresi'nde kabul edilen ilkeler çerçevesinde, Teşvik-i Sanayi Kanunu çıkartılarak uygulamaya konmuştur.⁹⁰ 28 Mayıs 1927'de Teşvik-i Sanayi Kanunu kabul edilmiş ve özel sektörün ekonomik kalkınmada etken bir rol oynaması istenmiştir.⁹¹ Teşvik-i Sanayi Kanunu özel sektörü desteklemek için çıkarılmıştır. Bu yasa ile kamu fonları dolaylı ya da dolaysız yollarla özel teşebbüslere aktarılmak istenmiştir. Kanun 1 Haziran 1942'ye kadar yürürlükte kalmıştır. Teşvik-i Sanayi Kanununda ilk kez küçük ve orta ölçekli işletmeler konusunda – 5 işçiden az ve en çok 9 beygirlik muharrik güç çalıştıran işyeri, küçük işletmedir şeklinde – bir tanımlama yapılmıştır.⁹²

Teşvik-i Sanayi Kanunu'nun özel teşebbüsleri teşvik için getirdiği tedbirler şunlar olmuştur:

- Belediye sınırları dışında 10 hektara kadar arsanın bedelsiz, belediye sınırları içinde de, devlet arsalarının bedelleri on yıl içinde ödenmek üzere özel teşebbüslere devri,
- Bu teşebbüslerin bina, arazi, kazanç gibi vergiden muaf tutulması,

⁸⁹ Bülbul, **a.g.e.**, s.66.

⁹⁰ Yaşa, **a.g.e.**, s.180.

⁹¹ Akın İlkin, **Kalkınma ve Sanayi Ekonomisi**, 2.Baskı, İ.Ü. İktisat Fakültesi Yayınları, Elo Matbaacılık, İstanbul 1976, s.287.

⁹² KOSGEB, “KOBİ Ekonomisi” (Tarihi Gelişimi), **a.g.y.**, s.4.

- Sınai kuruluşların yatırımda kullanacakları her türlü inşaat malzemesinin ve üretimde kullanacakları hammadde ve malzemelerin gümrük vergilerinden bağışık olarak ithali,
- Sınai kuruluş yapı, makine gibi araç ve gereçlerin yurtiçi demiryolu ve deniz yolunda yüzde 30 indirimle taşınması,
- Bakanlar Kurulu Kararı ile sınai kuruluşlara, yıllık imalat değerlerinin yüzde 10'una kadar prim verilmesi,
- Sınai kuruluşlar için gerekli tuz, ispirto ve patlayıcı maddelerin, cari fiyatlarından indirimle ya da prim karşılığı verilmesi,
- İthal malına oranla yüzde 10 pahalı olsa da devlet kuruluşlarının, belediyenin ve yasadan yararlanan tüm kuruluşların yurtiçi üretim kullanma zorunlulukları.⁹³

Teşvik-i Sanayi Kanununa göre, hükümet sınai kuruluşları için gerekli toprağı belli şartlar altında parasız verecek, vergi ayrıcalıkları sağlayacak, sınai kuruluşlar için gerekli makine ve teçhizat gümrük vergisinden muaf olacak, kullandıkları temel maddeler, ara malları ve mamuller demiryollarında ucuz tarife ile taşınacak, kamu tekeline tabi maddeler onlara ucuz fiyatlarla satılacak, hükümet ve diğer kamu kuruluşları bazı şartlar altında yerli mamulleri ithalattan %10 daha pahalı da olsalar, tercihan satın alacaktı. Kanun bunların yanında daha birçok ek teşvik tedbirlerini de getirmekteydi.⁹⁴

⁹³ Sağlam, **a.g.y.**, s.48.

⁹⁴ Yaşa, **a.g.e.**, s.180-181.

Tablo 2.4. Teşvik-i Sanayi Kanunundan Faydalanan İşletmelerin Hukuki Nitelikleri.

Yıllar	İşletme Sayısı	Bir Kişi Elinde	Şirket Halinde	Devlet, Özel İdare ve Belediye
1932	1473	831	611	31
1933	1397	806	555	36
1934	1310	738	534	38
1935	1161	631	474	56
1936	1101	554	461	86
1937	1116	562	465	89
1938	1103	529	470	104
1939	1144	522	511	111

Kaynak: Aytekin Altıparmak, “Türkiye’de Devletçilik Döneminde Özel Sektör Sanayiinin Gelişimi”, Erciyes Üniversitesi İİBF, *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı:13 Yıl:2002, ss.35-59, sbe.erciyes.edu.tr/dergi/03_Altiparmak.pdf, s.47.

Bununla birlikte Teşvik-i Sanayi Kanunu ve sonrasında devletin özel sektöre yaptığı destekler ve iyi niyetli çabalar istenilen sonuçları verememiştir. Bunun çeşitli nedenleri vardır. Nedenler arasında en önemlisi Teşvik-i Sanayi Kanununda işin nasıl finanse edileceğinin yer almaması ve devletin bu konuda özel sektöre yeterince destek olamamasıydı.⁹⁵

Teşvik-i Sanayi Kanununun kabulünden 1932 yılına kadar devlet kısıt imkanlarını daha çok bazı alt yapı tesislerinin kurulmasına ve yabancı sermaye elinde bulunan toplumun ortak ihtiyaçlarının karşılanmasında kullanılan tesis ve tekellerin satın alınmasına ve devletleştirilmesine ayırmıştır.

⁹⁵ Çetin ve Çevik, **a.g.e.**, s.18.

1.5. Yasal Düzenlemeler , Diğer Kanun ve Gelişmeler

25 Haziran 1927’de Yüksek İktisat Meclisi (Ali İktisat Meclisi) kurulmasını öngören kanun kabul edilmiştir.

9 Eylül 1927 tarihinde İzmir’de daha sonra Uluslararası İzmir Fuarı’nın çekirdeğini oluşturacak olan “9 Eylül sergisi” açılmıştır. Bu gibi teşebbüslerle ülkede ticaretin gelişmesi sağlanmak istenmiştir.

16 Ocak 1928 tarihinde İktisat vekaletinin kuruluşuna ilişkin kanun TBMM’de kabul edilmiştir. İlerleyen tarihte 1 Mart 1928’de Yüksek İktisat Şûrası, Başbakan İsmet İnönü’nün konuşmasıyla çalışmalarına başlamıştır. Yüksek İktisat Şûrasında ülkenin iktisadi gelişmesi için önemli kararlar alınmıştır.

4 Eylül 1928 tarihinde İkinci İzmir Sergisi açılmış, Sergi 20 Eylül’e kadar açık kalmıştır. 1 Aralık 1928 tarihinde İkinci İktisat Şûrası toplanmıştır. 4 Nisan 1929’da ise yerli malı kullanımını teşvik etmek amacıyla düzenlenen yerli mallar haftası ilk kez kutlanmıştır. Ülkede artık yerli malların kullanımı teşvik edilmekteydi. Böylece doğal olarak Türk müteşebbisler koruma altına alınmaktaydı. Amaç Türk müteşebbislerin gelişmesini sağlamaktı. Bu amaçla 8 Haziran 1929 tarihinde Sanayi Koruma Kanunu kabul edilmiştir.

1926-28 döneminde Türk sanayisi oldukça ilkel bir düzeydeydi. Başlıca sanayi kolları tarım, dokuma, dericilik, seramik gibi hafif sanayi dallarında küçük işletmeler ölçeğinde yoğunlaşmıştı.⁹⁶

11 Ağustos 1929 tarihinde tekrardan bir “Türk Yerli Mallar Sergisi” düzenlenmiştir. Sergi 25 Ağustos’a kadar açık kalmıştır.

⁹⁶ Bülbul, a.g.e., s.70.

24 Ekim 1929 tarihinde dünyada kriz patlak vermiştir. 1929 Dünya Krizi olarak anılan krizin etkileri Türkiye’de de görülmüştür. İşletmeler krize girmiş, kapanmalar gerçekleşmiştir. Krizden Türkiye’deki KOBİ’ler de nasibini almıştır.

18 Aralık 1929’da Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti kurulmuştur. Ülkede bu sırada sıkı tasarruf tedbirleri uygulanmıştır. 21 Nisan 1930 tarihinde Ankara’da Milli Sanayi Numune Sergisi açılmıştır. 22 Nisan 1930 tarihinde ise Ankara’da Sanayi Kongresi toplanmıştır. Sanayi Kongresinde Türkiye sanayiinin geliştirilmesi için çeşitli kararlar alınmıştır.

19 Haziran 1930 tarihinde ticarete taşışın menı ve ihracatın mürakebesi hakkında kanun TBMM’de kabul edilmiştir. 12 Ağustos 1930 tarihinde Türkiye’de liberal eğilimli “Serbest Cumhuriyet Fırkası” kurulmuştur. Serbest Cumhuriyet Fırkası serbest girişimi desteklemekteydi. Ancak Parti 17 Kasım 1930 tarihinde kurucuları tarafından feshedilecekti.

21 Nisan 1931 tarihinde Ankara’da Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti Kongresi toplanmıştır. 22 Temmuz 1931 tarihinde ise ithalat sınırlamaları sistemine ilişkin kanun TBMM’de kabul edilmiştir. Kanunla ithalata sınırlamalar getirilmiştir. Amaç yine Türk mallarını ve müteşebbislerini korumaktı.

30 Kasım 1931’de İktisadi Buhran Vergisi Kanunu TBMM’de kabul edilmiştir. 1929 Dünya buhranından etkilenen devlet böylece yaralarını sarmak istemekteydi.

13 Mayıs 1932 tarihinde tekrardan Ankara’da bir Milli Sanayi Sergisi açılmıştır. 10 Temmuz 1932’de de Türkiye Sanayi Kredi Bankası kurulmuştur. Banka Türk sanayicilere kredi vermek amacıyla kurulmuştur. Bu dönem Türkiye’de KOBİ’lerin büyümeye başladığı dönemdir.

9 Eylül 1932’de Celal Bayar İktisat Vekilliğine atanmıştır. Hükümet ülkede iktisadi ve sınai gelişme kaydetme amaçlı çabalarını sürdürmüştür.

Türkiye’de Cumhuriyetin ilk döneminde uygulanan mali politika, sermaye birikiminin temelini oluşturan altyapı yatırımlarının (özellikle demiryolları ve yabancı şirketlerin millileştirilmesi) vergi ve kısmen de dış borçlanma kaynakları ile gerçekleştirilmesine yönelmiştir. Bu dönemde eğitim alanında da önemli yatırımlar yapılmıştır.⁹⁷

1923-1932 arasındaki dönem ekonomisinde, ülkede devlet eliyle işletilen bir kısım işletmeler yanında çoğunluğu imalathane niteliği taşıyan küçük çapta özel kuruluşlar bulunmaktaydı. “1927 Sanayi Sayımına göre 1-10 kişilik işyerlerinin birinci dönemin ekonomisine hakim olduğu, bu küçük sanayi işletmeleri tarafından istihdamın çok büyük bir kısmının sağlandığı görülmektedir. Öte yandan bu dönemde kalifiye eleman yetersizliği, kültür ve teknolojik düzeyin düşüklüğü, ülkenin ekonomik düzensizliğinin başlıca sorunlarıdır.”⁹⁸

1.6. Özel Teşebbüsün Desteklenmesi

1923-1932 dönemi özel teşebbüsün desteklendiği bir dönem olmuştur. Ancak bu dönem özel teşebbüsü, bütün himaye ve teşviklere rağmen bir gelişme gösterememiştir. Özel teşebbüsün bu dönemde başarı gösterememesinin sebepleri arasında memlekette birikmiş sermayenin azlığı en başta gelmektedir. Ayrıca; politik, sosyal ve ekonomik şartlar sermaye birikimini teşvik edecek durumda değildi. Teşebbüs kabiliyeti, teknik bilgi ve iş tecrübesinin noksanlığı, yetişkin işçi ve teknisyenlerin yokluğu da diğer önemli sebepleri oluşturmaktaydı.⁹⁹ Yine de 1930 yılı ve sonrasında Türkiye’de KOBİ’lerde az da olsa bir gelişme kaydedilmiştir. 1930 ve 40’lı yıllarda Türkiye’de KOBİ’ler büyümeye başlamışlardır.

Cumhuriyet Türkiye’inde ilk genel sanayi işletme sayımı 1927 yılında yapılmıştır. Aslında ilk sayım 1921’de yapılmış, fakat İstanbul, İzmir, Adana, Bursa gibi önemli kentler o dönemde milli sınırlar dışında bulunduğundan, derlenen rakamlar pek gerçeğe yakın olmamıştır. “1927 Sanayi sayımının kapsamına giren 65245 iş yerinin %79’unda

⁹⁷ Yaşa, a.g.e., s.644.

⁹⁸ KOSGEB, “KOBİ Ekonomisi” (Tarihi Gelişimi), a.g.y., s.5.

⁹⁹ Sağlam, a.g.y., s.48-49.

dörtten az işçi çalışmaktaydı. İşletme başına çalışan sayısı ortalama 2,5 kişiydi. 65245 kuruluşun sadece 2822'sinde (%4,3) motor vardı.”¹⁰⁰

Tablo 2.5. 1933-1940 Döneminde Toplam Yatırımların Sektörel Dağılımı.

Sektörler	Devlet Yatırımları		Özel Sektör Yatırımları		Toplam Yatırımlar	
	(milyon TL)	%	(milyon TL)	%	(milyon TL)	%
Sanayi Yatırımları	154	29.1	58.4	11.2	21.8	20.2
Demiryolu Yatırımları	147.5	27.8	-	-	147.5	14.0
K.yolu ve Diğer Altyapı Yat.	132.4	25.0	-	-	132.4	12.6
Mahalli İdare Yat.	94.4	18.3	-	-	94.4	9.0
Tarım Yatırımları	-	-	104	19.9	104	9.9
Konut Yatırımları	-	-	240	45.9	240	22.8
Ticaret ve Hizmet Yatırımları	-	-	120	23	120	11.4
TOPLAM	528.7	100	522.4	100	1051.1	100

Kaynak: Aytekin Altıparmak, “Türkiye’de Devletçilik Döneminde Özel Sektör Sanayinin Gelişimi”, Erciyes Üniversitesi İİBF, *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı:13 Yıl:2002, ss.35-59, sbe.erciyes.edu.tr/dergi/03_Altıparmak.pdf, s.49.

1.7. Ulusal Bankacılığın Gelişmesi

Türkiye’de ulusal bankacılığın gelişmesi Cumhuriyet döneminde olmuştur. Özellikle Türkiye’nin gelişmesi için gerekli olan sermayeyi ya devlet ya da bankalar sağlayabilirdi. Bu nedenle 1923 yılında İzmir’de toplanan Türkiye İktisat Kongresinde ulusal bankacılığı geliştirme yolunda bir takım kararlar alınmıştır. Cumhuriyetin ilk yıllarında bankacılık alanında başlıca gelişmeler İş Bankasının faaliyete geçmesi, Sanayi ve Maden Bankasının kurulması, Ziraat Bankasının anonim ortaklık haline

¹⁰⁰ Bülbul, a.g.e., s.70-71.

getirilmesi, Emlâk ve Eytan bankasının devreye girmesi ve nihayet Merkez Bankasının kuruluşudur.

Bu dönemde ilk olarak 1924 Bütçe Kanunu ve 1926 T.C. Ziraat Bankası Anonim Şirket Nizamnamesi Esasisi'yle anonim şirket statüsüne kavuşturulan Ziraat Bankasının yeniden düzenlenmesine ve iyileştirilmesine geçilmiştir.

Cumhuriyetin ilk yıllarında özel sermayeyle kurulan ilk büyük banka Türkiye İş Bankası olmuştur. Bu bankanın ana sözleşmesinin ikinci maddesinde her türlü bankacılık işlemlerinin yanında tarım, sanayi, madencilik, enerji üretimi ve dağıtım, bayındırlık işleri, ulaştırma, sigortacılık, turizm, dış satım alanlarında faaliyette bulunarak, her türlü işletme kurmak ve kurulan işletmelere iştirak gibi bankanın "iştirakçilik politikasını" yönlendirecek noktalara açıkça değinilmiştir.

İzmir İktisat Kongresi'nin bir sanayi bankası kurulması yolundaki teklifine paralel olarak 19 Nisan 1925 tarihinde Türkiye sanayi ve Maadin Bankası kurulmuştur.

Bankanın kuruluş amaçları, Bankaya devredilmiş olan sanayi kuruluşlarının kurulacak şirketlere devredinceye kadar bizzat idare etmek; iştirak suretiyle sanayi kurmak ve işletmek; bizzat veya iştirak suretiyle maden ihtiyacı olmak ve iştiraksiz maden işletmek; Türk sanayici ve madencilerine ve maden mültezimle amillerine kredi vermek; kuruluş amaçlarına uygun olmak üzere her türlü banka işlemleri yapmak olarak saptanmıştır. Banka bankacılık fonksiyonunu 1932'de Sınai Kredi Bankasına devretmiş, sanayi ofisi ve sınai kredi bankası 1933 yılında kurulan Sümerbank'ın bünyesine dahil olmuşlardır.

Cumhuriyetin ilk yıllarında ülkemizde kredi piyasasını organize etmek, milli bankacılığın gelişmesini sağlamak amacıyla Devlet eliyle kurulan bankalardan biri de Emlâk ve Eytam Bankasıdır.

1923-1932 döneminin para ve banka konusundaki en önemli gelişmesi 1930 yılında Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası'nın kuruluşudur.

1923-1932 döneminde ulusal bir ekonomik yapı kurulmaya çalışılırken, para ve kredi piyasasını düzenlemek için zorunlu olan Merkez Bankası'nın milliliği ilkeside benimsenmiştir. Merkez Bankası 15 milyon sermayeli, karma yapılı bir anonim şirket olarak kurulmuştur.

1923-1932 döneminde çok sayıda yerel ve daha çok bulunduğu yörenin tüccarlarının kredi ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik tek şubeli bankalar da kurulmuştur. 1932 sonunda bu tür banka sayısı 44'ü bulmuştur.

1930'lu yıllarda devlet bankaları, özel girişimcilerin kendi ihtiyaçlarını karşılamakta daha büyük sorumluluklar üstlenmeye başlamışlardır. *“Devlet bankalarının özel ticaret ve sanayi kesimine sağlanan kredilerdeki payı 1930'da %28'den 1935'de %32'ye ve 1938'de ise %40'a yükseldi.”*¹⁰¹

1929-1930 bunalımı bütün dünyada iktisadi faaliyetlerde bir daralma meydana getirmiştir. Bu daralma Türk ekonomisini de etkilemiş, tarım ürünlerinin ihrac fiyatları, ithal malları fiyatlarından daha hızlı düşmüş, üretim azalmıştır. Bunalımın ardından Türkiye Ekonomi Politikasında devletçilik ilkesi benimsenmiştir. Bu dönemin bankacılık açısından belirgin özelliği, büyük ve önemli devlet bankalarının bu yıllarda kurulmuş olmasıdır. Nitekim memleketimizde bankacılık Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı'nın uygulanmaya başladığı 1933'ten sonra hızlı bir gelişme sürecine girmiştir.

Benimsenen devletçilik politikasının sanayi hedeflerini gerçekleştirmek için sanayi ve kredi bankası ile sanayi ofisi birleştirilerek 1933 tarihinde KİT statüsünde Sümerbank kurulmuştur.

Küçük esnaf ve sanatkârların kredi gereksinimi karşılamak amacıyla Türkiye Halk Bankası kurulmuştur. 1950 yılında bankanın sermayesi artırılmış, özel idare ve belediyeler gelirlerinin yüzde 1/2'sini bankaya yatırımları mecburi kılınmış, bankaların, kooperatiflerin ve özel kişilerin bankaya ortak olmalarına, bankanın gerekli gördüğü yerlerde şube ve ajans açılmasına imkan tanınmıştır. Ayrıca bankanın esnafın, esnaf

¹⁰¹ Aytekin Altıparmak, “Türkiye’de Devletçilik Döneminde Özel Sektör Sanayiinin Gelişimi”, *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 13, Yıl: 2002, s.44.

dernekleri ve kooperatiflerin, küçük sanat kooperatifleri gibi esnaf kuruluşlarının kredi ihtiyaçlarını karşılamakla görevli olduğu belirtilmiştir.

1.8. Bu Dönem KOBİ'leri ve Üretimleri

1923-1950 arasında Türkiye'de Kobi'lerin büyük çoğunluğu imalat sektöründe faaliyet göstermişlerdir. İmalat sektörünün, sanayi sektörü içindeki payı büyüktür. Sanayi sektörü denilince genellikle imalat sanayi, madencilik ve enerji sektörlerinin tümü anlaşılmaktadır. Ülkemizde Devlet Planlama Teşkilatı her üç kesimi sanayi sektörü içinde ele almaktadır.

İmalat sanayi genellikle üç alt sanayi dalına ayrılarak incelenir. Bu alt dalları ve üretim konularını aşağıdaki gibi sıralayabiliriz:

a) Tüketim malları sanayi

Gıda

İçki

Tütün

Dokuma

b) Ara Malları Sanayi

Orman ürünleri

Kağıt

Basım

Deri ve Mamulleri

Lastik

Plastik

Kimya

Petro-kimya

Petrol ürünleri

Gübre

Çimento

Pişmiş kil ve Çimentodan gereçler

Cam

Seramik

Demir-çelik

Demir dışı metaller

c) Yatırım Malları Sanayi

Madeni eşya

Elektriksiz makine

Meslek Donatım

Elektrikli Makinalar

Elektronik

Karayolu taşıtları

Demiryolu taşıtları

Gemi-İnşa

Uçak İmalat

1923 yılında Cumhuriyetin kuruluşu sırasında ülkemizdeki sanayi el sanatları düzeyinde bulunmaktaydı. Bu dönemde sanayinin yapısı ile ilgili bir başka özellik ise,

sanayinin tarımsal niteliklerinin ağır basması, başka bir deyişle varolan sanayinin, tarımsal ürünlerin işlenmesi amacıyla kurulmuş olması idi. Bu yıllarda başlıca sanayi işletmeleri dokuma, dericilik, madencilik, ağaç eşya, gıda, toprak gibi sanayi dallarında faaliyet göstermekteydi. Dokuma sanayinde üretim büyük oranda halıcılık ve yünlü mamullere dayanmaktaydı. Çünkü bu mamullerin toplam üretim içindeki payları çok büyük önem taşımaktaydı. Gıda sanayinde ise basit ve küçük üretim birimleri faaliyet göstermekteydi. Ancak, bu sanayide büyük paya sahip olan bazı önemli konularda üretim faaliyeti henüz yapılmıyordu. Küçük el sanatları seviyesindeki üretim faaliyeti henüz yapılmıyordu. Küçük el sanatları seviyesindeki üretim biçimi deri, tütün, toprak ürünleri ve savaş sanayinde görülmekteydi. Ancak oransal olarak madencilik sanayi az da olsa diğer üretim dallarına göre biraz gelişme fırsatı bulmuştu.

Aşağıdaki tabloda 1921 yılında ulusal sınırlar içinde bulunan sanayinin durumu görülmektedir.

Tablo 2.6. 1921 Yılında Ulusal Sınırlar İçindeki Sanayinin durumu

Sanayi Dalı	Kuruluş Sayısı	Yüzde	İşçi Sayısı	Yüzde
Dokuma	20.057	60.7	35.316	46.3
Dericilik	5.347	16.2	17.964	23.6
Madencilik	3.273	9.9	8.021	10.5
Ağaç Eşya	2.067	6.3	6.007	7.9
Gıda	1.273	3.8	4.493	5.9
Toprak	704	2.1	3.612	4.7
Kimya	337	1.0	803	1.1.
Toplam	33.058	100	76.216	100

Kaynak: DİE verileri, 1922 yılında DİE tarafından yayınlanan istatistikler.

Bu yıllarda mevcut sanayi işletmelerinin çoğu kapitülasyon denilen ayrıcalıklardan yararlanan yabancı sermayeye aittir. Bunların dışında kamu kesimine ait özellikle savaş sanayi ile ilgili işletmeler bulunuyordu.

Ülkede mevcut sanayi kuruluşlarının bir bölümünün Türkiye sınırları dışında kalması, kurtuluş savaşı yıllarında kapanması ve yeterli derecede gelişmemesi nedenleri ile sanayi üretimi yurtiçi talebi karşılayacak düzeyde değildi. Bu dönemde yabancılara sağlanan ayrıcalıklar nedeniyle gümrük duvarları tamamen kalkmış durumdaydı. Bu nedenle ülkedeki sanayi ürünleri talebinin hemen hemen tümü ithalatta karşılanıyordu.

Cumhuriyetin kuruluş yıllarında sanayinin durumunu gösterecek ayrıntılı istatistikler bulunmamakla birlikte, zaten mevcudu oldukça çok az olan sanayi kuruluşlarının yıllarca süren savaşlar sonucu büyük bir bölümü yıpranmış, bir kısmı kapanmak durumunda kalmıştır. Ayrıca yine bu dönemde yeterli sermaye birikiminden söz etmek mümkün değildir. Buna ilave olarak yetişmiş işgücünün uzun süren savaşlar sonucunda yitirilmiş olduğu söylenebilir.

Kurtuluş savaşından sonra ekonominin yeniden düzenlenmesi ve yönlendirilmesi ve ayrıca kalkınma ve sanayileşme politikalarının tesbiti amacıyla 1923 yılında İzmir’de Türkiye İktisat Kongresi toplanmıştır. Bu kongreye ekonominin çeşitli kesimlerinden delegeler katılmıştır. Alınan kararlar genelde Türkiye’nin kalkınmasında önemli adımları oluşturmuştur. Bu kongrede sanayileşme ile ilgili olarak özel sektöre öncelikler tanıyarak, özel sektörün ulaşamadığı alanlarda ise devletin faaliyet göstermesi görüşü benimsenmiştir.

İzmir İktisat Kongresinde alınan çeşitli kararların uygulamaya sokulabilmesi için 1927 yılında Teşvik-i Sanayi Kanunu çıkarılmış ve yürürlüğe girmiştir. Bu kanun ile özel kesim yatırım yapma konusunda özendirilmeye çalışılmış, yerli malı kullanımı ve sanayileşme konusunda yoğun çabalar gösterilmiştir. Ayrıca yine sanayinin geliştirilmesi amacıyla yine kongre doğrultusunda Sanayi ve Maadin Bankası kurulmuştur.

İhracata yönelik sanayilerde çeşitli şekillerde sübvansiyeye edilerek sanayinin geliştirilmesine çalışılmıştır.

1927 yılında ülkemizde çeşitli sanayi dallarında faaliyet gösteren işletmeler ile bunların işçi sayıları aşağıdaki tablodan görülebilmektedir.

Tablo 2.7. 1927 yılında Mevcut İşletmeler ve İşçi Sayısının Sanayi Dallarına Dağılımı.

Sanayi Dalları	İşletme Sayısı	Yüzde	İşçi Sayısı	Yüzde
İstihraç sanayi	556	0,85	18.932	7,37
Tarım sanayi	28.439	43,59	110.480	43,01
Dokuma sanayi	9.353	14,34	48.025	18,70
Kereste ve mamul sanayi	7.896	12,10	24.264	45
Kağıt ve Karton s.	7.896	0,53	2.792	1,09
Makine tamirat ve imalatı	348	22,61	33.866	13,18
Ebniye inşaatı sanayi	2.877	4,41	12.345	4,81
Kimya sanayi	697	1,07	3.107	1,21
Elektrik sanayi	90	0,14	1.350	0,52
Muht. Sanayi	237	0,36	1.694	0,66
Toplam	65.245	100,000	256.855	100,00

Kaynak: DİE verileri, 1928 yılında DİE tarafından yayınlanan istatistikler – 1927 Sanayi Sayımı sonuçlarını ihtiva etmektedir.

Tablodan görülebildiği gibi faaliyette bulunan işletme sayısı ve bu işletmelerde çalışan işçi sayısı tarıma dayalı sanayi kollarında yoğunlaşmıştı. Bu yoğunlaşmanın bir sonucu olarak da ülkenin daha henüz sanayileşmenin başlangıcında olduğunu söyleyebiliriz. *“Sanayi daha çok tarımsal ürünlerin değerlendirilmesine dayanmaktaydı. Maden sanayi önemini devam ettirmekte olup, üst üste gelen savaşların sonucunda yıkılan ülkenin yeniden inşası inşaat malzemesi sanayisini de ön plana*

çıkartmıştır. İmalat sanayisinin o dönem sanayisindeki yerinin çok az olması da dikkat çekici bir ayrıntıdır.”¹⁰²

İşletmelerin çalıştırdıkları işçi sayısına göre dağılımı ise aşağıdaki tablodan görülebilmektedir.

Tablo 2.8. 1927 Yılında İşletmelerin Çalıştırdıkları İşçi Sayısına Göre Dağılımı

Çalıştırılan İşçi Sayısı	İşletme Sayısı	%
1 kişi	23.316	35,74
1 kişi ve Ailesi	4.914	7,53
2-3	23.332	35,77
4-4	7.683	11,78
6-10	3.940	6,04
11-20	1.188	1,82
21-50	551	0,83
51-100	166	0,25
100 den fazla	155	0,24
Toplam	65.245	100.00

Kaynak: DİE verileri, 1928 yılında DİE tarafından yayınlanan istatistikler – 1927 Sanayi Sayımı sonuçlarını ihtiva etmektedir.

Tablodan görüldüğü gibi 1927 sanayi sayımı sonuna göre işletmelerin büyük çoğunluğu (yüzde 79,04) birkaç kişi çalıştıran küçük işletmelerdir. 1927 Sanayi sayımının kapsamına giren 65245 iş yerinin %79’unda dörtten az işçi çalışmaktaydı. İşletme başına düşen çalışan sayısı ise ortalama 2,5 kişiydi.¹⁰³ 100’den fazla işçi çalıştıran işletme sayısı 155 olup bunların toplamdaki payları sadece binde 24 oranındadır. Bu durum hem işletme başına düşen işçi sayısının azlığını hem de sanayi

¹⁰² Bülbül, a.g.e., s.71-72.

¹⁰³ Bülbül, a.g.e., s.71.

üretiminde daha çok organik güç kullanıldığını ortaya koymaktadır. Bu veriler aynı zamanda sanayi kesiminde ilkel teknolojinin kullanıldığını da göstermektedir.

1927 yılından itibaren özel sektörün teşviki olumlu etkiler yaratmış, 1927-32 yılları arasında Sanayii Teşvik Kanunundan yararlanan işletme sayısı 342 den 1473'e, sanayide çalışan işçilerin sayısı ise 17.000'den 62.000'e yükselmiştir. Ancak gelişmeler daha çok tüketim malları sanayinde olmuş, diğer sanayi dallarında tatmin edici ölçüde gelişme sağlanamamıştır.

1.9. 1929 Buhranı'na Doğru Gidiş ve Ülke Ekonomisine Etkileri

1929 Buhranı'nın tüm dünyada etkileri büyük olmuştur. Buhran sebebiyle batılı ülkeler dahi devletçiliğe yönelmişler ve ekonomiye müdahil olmuşlardır. Bu, Türkiye'de de bu yöndeki gelişmeleri meşrulaştırmış ve hızlandırmıştır. Genç Cumhuriyetin ilk döneminde yaşanan kısa bir piyasa ekonomisi deneyiminden sonra, 1929'daki dünya buhranının etkisiyle Avrupa'da ve ABD'de olduğu gibi ülkemiz ekonomisinde de devletçilik hakim olmuştur. Cumhuriyetin ilk dönemlerinde yeterli sermayeye, bilgi ve teşebbüs ruhuna sahip olunamaması nedeniyle ekonomide devletin öncülüğüne gereksinim duyulmuştur.¹⁰⁴ Böylece devlet bir yandan özel sektörü ve girişimciliği teşvik ederken, bir yandan da mevcut boşluğu doldurmak üzere kamu iktisadi teşekkülleri oluşturarak bizzat ekonomide rol almaya başlamıştır. *“Devletin ekonomideki ağırlığını artıran ve bazı yorumlara göre özel sektörün kendi ayakları üzerinde durmasını geciktiren bu süreç, zaman içinde gerçekleştirilmeye çalışılan ve özel sektörün ekonomideki payının artırılmasını öngören çabaları bütünlemeye yönelmiştir.”*¹⁰⁵

1929 yılında ortaya çıkan dünya buhranı tahıl ve hammadde fiyatlarının düşmesi, ülkenin ihracat gelirlerini azaltmış, sanayileşme sürecini kesintiye uğratmıştır. Bu Türkiye'de imalat sanayinin gelişmesini durdurmuştur. Bu dönemde alınan koruyucu ve

¹⁰⁴ Aykaç, Parlak ve Özdemir, **a.g.e.**, s.134.

¹⁰⁵ Çetin ve Çevik, **a.g.e.**, s.18.

özendirici çeşitli tedbirlere rağmen sanayileşme konusunda istenilen ölçüde başarı sağlanamamıştır. Bunun nedenlerini şöyle sıralayabiliriz:

-Yeterli miktarda sermayenin ve bunun yanı sıra mevcut sermayeyi harekete geçirecek mali kurumların bulunmayışı,

-Ülkede sınai yatırımlara girişebilecek müteşebbis kesimin ve sanayide istihdam edilebilecek teknik niteliği yüksek işgücünün bulunmayışı.

Cumhuriyetin ilk yıllarında Teşvik-i Sanayi Kanunu ile benimsenen özel kesime dayalı sanayileşme stratejisinden beklenen başarının elde edilemeyişi ve 1929-30 Buhranının olumsuz etkileri, 1930 yılından itibaren devletin ekonomiye daha etkin müdahale etmesi sonucunu doğurmuştur.

Bu amaçla 1930 yılında kambiyo denetimine geçilmiş, 1931 yılında Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı hazırlanmış, 1933 yılından itibaren de ekonomik alanda devletçilik sistemi olarak nitelenen uygulamalara geçilmiştir.

Atatürk devletçilik görüşünü şöyle açıklamaktaydı: *“Bizim takibini muvafık gördüğümüz devletçilik prensibi bütüen istihlal ve tevzi vasıtalarını fertlerden alarak, milleti büsbütüen başka esaslar dahilinde tanzim etmek gayesini güden ve hususi ve ferdi teşebbüs ve faaliyetlere meydan bırakmayan sosyalizm prensibine dayanan kolektivist, komünizm gibi bir sistem değildir. Bizim takip ettiğimiz devletçilik, ferdi mesai ve faaliyeti esas tutmakla beraber, mümkün olduğu kadar milleti feraha, memleketi mamuriyete erdirtmek için, milletin umumi ve yüksek menfaatlerinin icabettirdiği işlerde-bilhassa iktisadi sahada- devleti fiilen alakadar etmektedir.”*¹⁰⁶

Atatürk tarafından çizilen devletçilik politikasının üç belirgin esası olduğu belirtilmektedir. Bunlar şunlardır:

¹⁰⁶ Nadir Eroğlu, “Atatürk Dönemi İktisat Politikaları (1923-1938)”, Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi, Yıl 2007, Cilt XXIII, Sayı 2, s.69.

- a) Devletin birtakım sınıai teşebbüsleri kurup işletmesi esası nihai bir gaye olarak değil, intikal dönemine has bir zaruret olarak benimsenmiştir; milli ekonominin temeli yine ilke olarak özel teşebbüstür.
- b) Devletçilik kısmidir, sanayi alanına inhisar eder; tarım kesiminde ise kamusal üretim yapan müesseselerin kurulması başlangıçta söz konusu değildir.
- c) Devletin doğrudan yatırım yaptığı bütün alanlar -mali sebeplerle devlet tekeli yapılanlar hariç- özel teşebbüsün çalışmasına açık tutulmuştur.¹⁰⁷

Yani devletçilik bir doktrin gereği olarak değil, esas itibariyle pragmatik bir zihniyetle benimsenmiştir.

Devletçi iktisat politikaları iki şekilde yürütülmüştür. İlki devlet işletmeciliği, ikincisi ise fiyat mekanizması, dış ticaret gibi konularda iktisadi yaşamın kontrol yoluyla düzenlenmesidir. Bu amaçla Türkiye’de bir dizi kanun çıkarılmış, düzenlemeler gerçekleştirilmiştir. Örneğin “*dış ticaret alanında “Çay, şeker ve kahve ithalatının bir elden idaresi Hakkında Kanun”, “Ticarette tağşişin men’i ve ihracatın murakabesi ve korunması hakkındaki 1705 Sayılı Kanuna Ek Kanun” çıkarılırken piyasaya müdahalelerin kanuni çerçevesi kapsamında “Hükümetçe Ziraat Bankasına Mübayaa Ettirecek Buğday Hakkında Kanun”, “Ödünç Para Verme İşleri Kanunu”, “Endüstriyel Mamulatin Maliyet ve Satış Fiyatlarının Kontrolü ve Tesbiti Hakkında Kanun”, ulaştırma alanında “Türkiye İskele ve Limanları Arasında Posta Seferlerinin Hizmetinin Devlet İdaresine Alınmasına Dair Kanun”, “Deniz Yolları İşletme Kanunu”, “Liman İşletmelerinin Hükümetçe İdaresine Dair Kanun”, tekeller konusunda “Tütün ve Tütün İnhisarları Kanunu”, madencilik alanında ise “Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü Kanunu”, “Etibank Kanunu” yürürlüğe konuldu.”¹⁰⁸*

Türkiye’de o dönem devletçilik politikası uygulanmış olsa da özel sektör gelişimini devam ettirmiştir. Çünkü devletçilik politikamız özel sektörü dışlayıcı bir tutum içinde değildi. Türkiye’de o dönem iktisadi yaşamda özel sektöre de yer verilmiştir. “*Planlardan ve devlet yöneticilerinin beyanlarından anlaşılacağı üzere bu*

¹⁰⁷ Yaşa, **a.g.e.**, s.183.

¹⁰⁸ Eroğlu, **a.g.m.**, s.69-70.

*dönemde de özel sektöre yardımcı olunması iktisadi amaçlardan birisiydi. Nitekim bunun böyle olduğu birkaç yıl dışında görülmüştür. Uygulamalardan devletçiliğin özel teşebbüs aleyhine gelişmediği; devletçiliğin en koyu yıllarında çıkartılan kanunlarda bile özel girişimi geliştirici, koruyucu hükümlerin yer aldığı bilinmektedir. Bununla birlikte tüm dönem boyunca rüzgârların özel sektör lehine estiği; özel sektörün bütün yıllardaki uygulamalardan memnun kaldığı zannedilmemelidir. 1932 yılında Devlet Sanayi Ofisi'nin kurulması: Teşvik-i Sanayi Kanunu'nun makine, malzeme, hammadde v.b. ithalinde sağladığı gümrük muafiyetlerini kaldırması: Türk limanları arasındaki işletmecilik haklarının devlet tekeline verilmesi özel girişimcilerde hoşnutsuzluk yaratmış ve endişelere yol açmıştır. Bundan başka özel sektör sıkı bir denetim ve formalitelere tabi tutulmuştur. Sanayi ürünlerinin maliyetinin ve satış fiyatlarının belirlenmesi hakkında kanun ile ihracatın denetimi ile ilgili kanun bu kısıtlamalara örnek olarak gösterilebilir. "Fazla üretim" Nizamnamesi de özel girişimcilerde kuşku yaratan bir başka uygulama olmuştur. Ancak özel sektör aleyhindeki bu durum fazla sürmemiş; Celal Bayar'ın İktisat Bakanlığı'na gelmesiyle alınmış haklar tekrar özel sektöre verilmiştir."*¹⁰⁹

Ekonomide devletçilik uygulamaları ve bilhassa devlet eliyle sanayileşme politikaları ülkede hep olumlu görülmüştür. Kamu girişimlerinin hiçbir zaman özel sektör önünde bir engel teşkil etmediği, kamu ve özel sektörün rekabet halinde bulunmadığı, kamu ile özel sektör arasındaki ilişkinin bir tamamlayıcılık ilişkisi olduğu savunulmuştur.¹¹⁰

¹⁰⁹ Aytekin Altıparmak, "Türkiye'de Devletçilik Döneminde Özel Sektör Sanayiinin Gelişimi", *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 13, Yıl: 2002, s.42-43.

¹¹⁰ Çetin ve Çevik, **a.g.e.**, s.23.

2. PLANLI DEVLETÇİLİK YILLARI: 1933-1938

2.1. Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı ve Öngördükleri

Artık sıraya Birinci Beş Yıllık Sanayi Planını hazırlamak gelmiştir. Devletçilik rejimi altında 1933-1938 yıllarını kapsayan Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı kabul edilerek uygulamaya konmuştur.¹¹¹ 1 Aralık 1933 tarihinde İktisat vekaletince hazırlanan 1.Beş Yıllık Sanayi Planı Başbakanlığa sunulmuştur. Bu Türkiye'nin ilk beş yıllık sanayi planı olmuştur.¹¹² Bu dönemde Türkiye'de KOBİ'ler büyümelerini sürdürmekteydiler. Ancak büyüme arzu edilen seviyede değildi. Türkiye'de bazı endüstrilerde gelişme kaydedilememekteydi. İmalat sanayimiz de yavaş geliştirmekteydi. 1929'larda ortaya çıkan Dünya Ekonomik Krizi özel sektörün endüstrileşme çabalarını yavaşlatmıştı.¹¹³

Birinci Beş Yıllık Sanayi Planının hazırlanmasının çeşitli sebepleri vardı. Örneğin 1929 Buhranı ülke ekonomisinde çeşitli sorunlar meydana getirmiş ve özel sektöre ağırlık veren iktisadi politikaların geçerliliği konusunda kuşklar uyanmıştı. Yine 1923 yılında İzmir İktisat Kongresinde kabul edilen özel sektöre dönük iktisadi politika istenilen amaçları gerçekleştirilememişti. 1.Beş Yıllık Sanayi Planı ekonomide belirli bir atılımı gerçekleştirilmemizi sağlamıştır. Yine Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı sayesinde özel sektörün yatırım yapmaktan kaçındığı Anadolu'ya modern sanayi tesisleri kazandırılmıştır.¹¹⁴

İzmir İktisat Kongresinde alınan kararların doğrultusunda özel kesimin teşvik ve özendirilmesi ile başlatılmaya çalışılan sanayileşme sürecinin 1923-1933 döneminde istenen seviyede gerçekleşmemesi, beraberinde Devletçilik anlayışını gündeme getirmiştir. *“Devletçiliğin ilkeleri tespit edilirken sanayileşmede esas itibarıyla yine özel teşebbüsün teşvikine devam olunacağı, ancak o günkü kalkınma safhasında öncülüğün devlete ve iktisadî devlet teşebbüslerine verileceği önemle belirtilmiştir.”*¹¹⁵ Bu

¹¹¹ Yaşa, a.g.e., s.184.

¹¹² The General Directorate of Press and Information, a.g.e., s.101.

¹¹³ KOSGEB, “KOBİ Ekonomisi” (Tarihi Gelişimi), a.g.y., s.5.

¹¹⁴ İlkin, a.g.e., s.287-289.

¹¹⁵ Yaşa, a.g.e., s.183.

yaklaşım ile birlikte kalkınma yolunda itici güç devlet ve iktisadi devlet teşebbüslerine geçmiştir.

Devletçilik politikasının kabul edilmesiyle, yabancıların elinde bulunan sanayi ve maden işletmeleri millileştirilmiş ve özel sermaye tarafından kurulamayan ya da geliştirilemeyen önemli sanayilerin devletçe kurulması çalışmalarına başlanmıştır.

Benimsenen Devlet öncelikli sanayileşmenin ilk uygulaması olarak Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı 1933 yılından itibaren uygulanmaya başlanmıştır. Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı ile kamu kesiminin imalat sanayi ve madencilik sektörlerinde önemli yatırımlara girişmesi hedef alınmış olup, bu yatırımların başlıcaları şunlardır:

- Dokuma sanayii (pamuk, kendir, yün)
- Maden sanayi (demir, kok, kömür müştakları, bakır, kükürt)
- Sellüloz sanayi (selüloz, kâğıt ve karton, suni ipek)
- Seramik sanayi (şişe, cam, porselen)
- Kimya sanayi (zaçyağı, klor, südkostik, süperfosfat).¹¹⁶

Temelde iktisadi gelişmeyi hızlandırmak amacıyla yapılan bu plan hedefleri doğrultusunda kamu kesimince imalat sanayi ve madencilik sektörlerinde yatırımlara girişilmiştir. 20 kadar fabrikanın kurulmasıyla gerçekleştirilen yatırımların başlıcaları şöyle sıralanabilir:

- Kimya sanayi dalında; suni ipek (Gemlik), gülyacağı (Isparta), Kibrit asidi (İzmit)
- Toprak sanayi dalında; Seramik (Zonguldak), cam ve şişe (Paşabahçe), çimento.
- Demir sanayi dalında (Karabük)
- Kağıt ve selüloz dalında (İzmit)
- Kükürt sanayi dalında (Keçiborlu)

¹¹⁶ Yaşa, a.g.e., s.184.

-Süngerçilik (Bodrum)

-Pamuklu dokuma sanayi dalında; (Bakırköy, Kayseri, Ereğli, Nazilli, Malatya, İplik ve dokuma, Iğdır-ipek)

-Kamgarn sanayi dalında (Merinos-Bursa)

-Kendir sanayi dalında (Kastamonu)¹¹⁷

Bu dönemde Sümerbank, Etibank gibi önemli yatırımları gerçekleştirecek bankalar kurulmuş, geniş ölçüde demiryolu, karayolu, liman inşaatlarına girilmiş, birçok altyapı yatırımı gerçekleştirilmiştir.

Bu dönemde özel kesimin faaliyetleri de sürmüştü, özel sektör özellikle gıda, dokuma ve çimento sanayi kollarında gelişme göstermiştir.

Devlet ağırlıklı sanayileşme politikası ile başta sanayi olmak üzere bankacılık ve ulaştırma sahalarında önemli gelişmeler olmuştur.

Cumhuriyetin ilk yıllarında ekonomik ve sosyal kalkınmanın özel sektör eliyle gerçekleştirilmesi düşünülmüş ve bu amaçla özel sektör önemli ölçüde teşvik edilmiştir. Ancak kısa bir süre sonra, özel sektörün tek başına bu işin üstesinden gelemeyeceği anlaşılmıştır. Bunun üzerine, hem ekonomik ve sosyal kalkınmanın hızla gerçekleştirilmesi, hem de bu konuda özel sektöre öncülük etmesi amacıyla devletin bu görevi üstlenmesine karar verilmiştir. *“O yıllarda, yeterli sayıda girişimcinin bulunmaması ve özel sektörün bu iş için gerekli sermaye birikimine sahip olmaması, özel sektörün başarısızlığının en önemli nedenleridir.”*¹¹⁸ Böylece Türkiye’de devlet eliyle sanayileşme dönemi başlamıştır. 1.Beş Yıllık Sanayi Planı da bu yeni dönemin bir aracı olmuştur. *“1933-1937 yıllarını kapsayan plan devletin sanayi kesiminde doğrudan doğruya beş yıl içinde gerçekleştirmeyi düşündüğü yatırımları programlaştırmıştır. Planın amacı, hammaddesi memleket içinde üretilen veya üretilebilecek sanayii*

¹¹⁷ Yaşa, **a.g.e.**, s.185.

¹¹⁸ Alpugan, **a.g.e.**, s.67.

Türkiye’de kurmaktı. Bunlar arasında dokuma, kağıt, toprak, demir çelik sanayileri üzerinde özellikle durulan sektörlerdir.”¹¹⁹

1.Beş Yıllık Sanayi Planı, devlet eliyle sanayileşmeyi içerse de, Türkiye’de KOBİ’ciliğin gelişmesi ve KOBİ’lerimizin sayısının artmasında faydalı olmuştur. Devletin ön ayak olduğu sanayileşme, daha sonra Türk müteşebbislerin bu alanlarda faaliyet göstermelerini sağlamıştır. Yani Devlet bu konuda özel sektöre bir okul teşkil etmiştir. Örneğin özel müteşebbis, dokumacılık alanında önemli gelişmeler kaydetmiştir. Bugün Denizli ilimizin dokumacılık alanındaki başarısı, ta o zamanlar Denizli’de kurulan dokuma sanayiine dayanmaktadır. Denizlililer bu birikimle, dokuma sanayiinde önemli başarılarla imza atmışlar, bu konuda örnek teşkil etmişlerdir.

1.Beş Yıllık Sanayi Planında özel sektörün gelişmesi ön planda tutulmuştur (2.Beş Yıllık Sanayi Planında iktisadi devlet teşekkülleri ön plana geçmiştir). Özel sektör teşvik ve desteklenmek istenmiştir.¹²⁰

Bu dönemde ülkede çeşitli yasalar çıkarılmıştır. Bunlardan biri Kazanç Vergisi Kanunu olmuştur. 22 Mart 1934’de TBMM’de Kazanç Vergisi Kanunu kabul edilmiştir.

21 Mayıs 1935 tarihinde Ankara’da Tecim ve Endüstri Odaları Kurultayı açılmıştır.

Birinci beş yıllık sanayi planı uygulamasında görülen başarı nedeniyle 1938-1949 döneminde uygulanmak üzere ikinci beş yıllık sanayileşme planı hazırlanmıştır. Bu plan ilk plana göre daha geniş bir çerçeveye oturtulmuştur. Madencilik, taş kömürü, bölge elektrik santralleri yakacak sanayi, toprak sanayi, denizcilik dallarında 100’den fazla fabrikanın kurulması bu planda öngörülmüştür.

¹¹⁹ Sağlam, **a.g.y.**, s.49-50.

¹²⁰ KOSGEB, “KOBİ Ekonomisi” (Tarihi Gelişimi), **a.g.y.**, s.5.

2.2. İkinci Beş Yıllık Sanayi Planı – Savaşın Başlaması Nedeniyle Tam Olarak Uygulanamayan Plan

10 Ocak 1936'da İkinci Beş Yıllık Sanayi Planı Ankara'da yapılan Endüstri Kongresinde görüşülerek ilkeleri kabul edilmiştir. 2.Beş Yıllık Sanayi Planının hazırlanmasının da çeşitli sebepleri vardı. Örneğin o sıralar İkinci Dünya Savaşı yaklaşmaktaydı ve bu nedenle ülkenin ekonomik gücünün arttırılması gerekmektedir. 2.Beş Yıllık Sanayi Planı bir yandan devlet sanayinin gelişmesini öngörürken, diğer yanda özel sektörün gelişmesi üzerinde de durmaktaydı.¹²¹ 2.Beş Yıllık Sanayi Planı, birincisi ile kıyaslandığında çok daha genişti, fakat İkinci Dünya Savaşının başlaması nedeniyle tam olarak uygulanamayacaktı. İkinci Beş Yıllık Sanayi Planı imalat sanayi, enerji ve madencilikte önemli kamu yatırımlarını içermektedir.

2.Beş Yıllık Sanayi Planı kapsamında yatırım yapılacak başlıca imalat sanayi dalları şunlardı:

- Makine sanayii,
- Ölçü aletleri sanayii,
- Metal işleme sanayii,
- Gemi yapımı sanayii,
- Kimya sanayiinde değişik alanlar,
- Çimento sanayii,
- ve gıda sanayii.¹²²

2.3. O Dönemin Devletçilik Anlayışı, İktisadi Gelişmeleri, Yapılan Kanun ve Düzenlemeler

8 Haziran 1936 tarihinde Türkiye'de işveren-işçi ilişkilerini düzenleyen İş Kanunu kabul edilmiştir. 3008 sayılı İş Kanunu'nda küçük sanayicilerin tanımı yapılmaktaydı.

¹²¹ İlkın, **a.g.e.**, s.289-290.

¹²² Yaşa, **a.g.e.**, s.185.

Kanuna göre işyerinde 10 işçiden az işgören çalıştıran kişiler küçük sanayici olarak kabul edilmekteydi. Bu yaklaşım DPT'nin günümüzdeki çok küçük sanayi işletmeleri tanımına da uymaktadır.

9 Eylül 1936'da İzmir Fuarı ilk kez Irak, İngiltere ve Sovyetler Birliği'nin katılımıyla uluslararası bir nitelik kazanmıştır. Bu Türk mallarının yabancılara tanıtılması ve Türk müteşebbislerin dış pazarlara açılması için bir fırsat teşkil edecekti.

Ülkede iktisadi gelişmeler böyle iken, 25 Ekim 1937 tarihinde İnönü Başbakanlıktan istifa etmiş, yerine Celal Bayar atanmıştır.

7 Ocak 1938'de Türkiye'de Türkiye Halk Bankası kurulmuştur. Bankanın kurulma amacı esnaf, sanatkar ve küçük sanayicinin kredi ihtiyacını gidermekti. Bu bankanın verdiği krediler, Türk müteşebbislerinin faaliyetlerinde onlara büyük güç katmıştır. Türkiye Halk Bankası bundan sonra da küçük işletmelerin fon gereksinimlerine katkıda bulunmuştur.¹²³ Böylece Türkiye'de KOBİ'ler gelişmeye ve büyümelerine devam etmişlerdir.

Bundan sonra ülkenin iktisadi gelişmesi hızla devam etmiştir. Ülke ekonomisi giderek daha iyi koşullara kavuşmuş, ülkede bir bir yeni işletmeler açılmıştır. Ekonomik büyüme hızla devam etmiştir.¹²⁴ Böylece Türkiye'de KOBİ'cilik gelişmeye devam etmiş ve KOBİ'lerin sayısında da artışlar olmuştur.

1938-1940 yılları arasında ekonomide 1.051.000.000 TL. tutarında sabit sermaye yatırımı yapılmıştır. Bunun yarısı, özel kesim tarafından gerçekleştirilmiştir. Sanayi sektöründeki yatırımların özel kesim içindeki payı, sadece %11 olmuştur. Özel kesim yatırımları içinde ikinci sırada ticaret yer almıştır.¹²⁵

Savaş yıllarında devletçilik daha yoğun bir biçimde uygulanmış, 1941 yılında Sanayi Teşvik Kanunu yürürlükten kalkmış, ülke içinde yapılan ve ithal edilen mallarla, banka ve sigorta şirketlerinin yaptıkları işler üzerine "muamele vergisi" konmuştur.

¹²³ Onal, **a.g.e.**, s.36.

¹²⁴ Eğilmez ve Kumcu, **a.g.e.**, s.129.

¹²⁵ KOSGEB, "KOBİ Ekonomisi" (Tarihi Gelişimi), **a.g.y.**, s.6.

Bu yıllarda özel kesim yatırımlarında hızlı bir düşüş gözlenmiş ve sanayileşme hareketi hemen tamamıyla durmuştur. Ordunun talebini karşılayacak mal ve hizmetlerin üretimine yönelik birkaç alana yapılan yatırımlar dışında yeni yatırım yapılmamıştır. Bununla birlikte izlenen başarılı siyaset sonucu ülkenin savaşa girmemiş olması, mevcut sermaye donanımının tahribattan kurtulmuş olması da ülke ekonomisi için kazanç olmuştur.

Tablo 2.9. Türkiye Ekonomisinde Büyüme (1923-1950).

Yıl	Reel Büyüme (%)	Yılın Özelliği
1923	0,0	Türkiye Cumhuriyeti'nin ilanı
1929	21,6	Büyük dünya bunalımı
1930	2,2	Devletçi siyasete dönüş
1940	-4,9	II.Dünya Savaşı'na giriş ve savaş yılları
1950	9,4	Demokrat Parti iktidarı

Kaynak: Mahfi Eğilmez ve Ercan Kumcu, **Ekonomi Politikası -Teori ve Türkiye Uygulaması**, 10.Baskı, Remzi Kitabevi, İstanbul, Eylül 2006, s.129.

2.4. Dönemin İktisadi Bir Özeti

1933-1938 dönemi sanayileşme çabalarının arttığı, birçok sınai tesisin devlet eliyle kurulduğu yılları oluşturmuştur. Bu dönemde devlet kalkınmada aktif rol almış, iktisadi hayatta devletçilik prensipleri hakim olmuştur. Devlet, bu dönemde fabrika kurmak ve işletmek suretiyle ekonomik hayata aktif bir şekilde müdahale etmiştir. Bu, bu dönemde özel teşebbüsün önemszenmediği anlamına gelmemektedir. Bu dönemin devletçilik anlayışına göre, özel sermaye ve teşebbüs gücü iktisadi hayatta yine esas rolü oynayacak, fakat bunların yapamadığı veya yeter derecede karlı bulunmadığından yapmak istemediği iktisadi yatırımları devlet üzerine alacak, sosyal altyapı tesislerini ve kilit endüstrileri kurmak devletin görevi olacaktır.¹²⁶

¹²⁶ Sağlam, a.g.y., s.49.

1933-1938 Dönemi, planlı devletçilik uygulaması ile sanayide ilk adımların atıldığı yıllar olarak iktisat tarihimizde yerini almıştır. Devlet bu dönemde bizzat işletmeler kurmak suretiyle ekonomiye müdahale etmiş, bu suretle özel sektöre örnek teşkil etmiştir.

Türkiye’de 1930-1950 arası özel sektör işletmelerinin büyümeye başladıkları yıllar olmuştur.

Tablo 2.10. Sanayi Hasılasına Özel ve Kamu Sektörünün Katkıları (İnşaat hariç).

Yıllar	Özel Sektörün Katkısı		Kamu Sektörünün Katkısı	
	(000) TL	%	(000) TL	%
1938	191806	64.8	104082	35.2
1948	709880	58.0	653324	42.0
1949	763903	51.1	729911	48.9
1950	754594	49.5	785139	50.5

Kaynak: AYTEKİN ALTIPARMAK, “Türkiye’de Devletçilik Döneminde Özel Sektör Sanayinin Gelişimi”, Erciyes Üniversitesi İİBF, *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı:13 Yıl:2002, s.35-59, sbe.erciyes.edu.tr/dergi/03_Altiparmak.pdf, s.53.

Tablo 2.11. İstihdamın Sektörel Dağılımı (1927-1950) -% olarak-.

Yıllar	Tarım	Sanayi	Hizmetler
1927	80.9	8.9	10.2
1935	76.4	11.7	11.9
1950	77.7	10.3	12.0

Kaynak: AYTEKİN ALTIPARMAK, “Türkiye’de Devletçilik Döneminde Özel Sektör Sanayinin Gelişimi”, Erciyes Üniversitesi İİBF, *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı:13 Yıl:2002, ss.35-59, sbe.erciyes.edu.tr/dergi/03_Altiparmak.pdf, s.52.

Tablo 2.12. Sanayi İstihdamının Sektörel Dağılımı (1938-1950) -% olarak-.

Yıllar	Özel Sektör	Kamu Sektörü
1938	87.1	12.6
1948	70.1	29.9
1949	70.5	29.5
1950	71.1	28.9

Kaynak: AYTEKİN ALTIPARMAK, “Türkiye’de Devletçilik Döneminde Özel Sektör Sanayinin Gelişimi”, Erciyes Üniversitesi İİBF, *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı:13 Yıl:2002, ss.35-59, sbe.erciyes.edu.tr/dergi/03_Altiparmak.pdf, s.54.

Yatırımların kamu ve özel kesim arasındaki dağılımı konusunda planlı dönem öncesine ait sağlıklı veriler bulunmamaktadır. Plan dönemi yatırımlarının kesimler arasındaki dağılım incelendiğinde I. ve II. Plan dönemleri boyunca kamu kesimi yatırımlarının hacim olarak özel kesim yatırımlarından daha fazla olduğu görülmektedir. Aşağıdaki tabloda sözkonusu dönemlerde yatırımların kamu ve özel kesim arasında dağılımı tablo halinde verilmektedir.

Tablo 2.13. Sabit Sermaye Yatırımları İçinde Kamu ve Özel Kesim Payları (Yüzde)

	I.Plan Dönemi Ortalaması	II. Plan Dönemi Ortalaması
Kamu	53.6	52.9
Özel	46.4	47.1
Toplam	100.0	100.0

Kaynak: DİE verileri, 1951 yılında yayımlanan DİE istatistikleri.

Özel kesime sağlanan çeşitli teşviklere rağmen kamu kesimi yatırımlarının özel kesim yatırımlarına oranla yüksek oluşu ekonomide temel altyapı yatırımları olarak nitelendirilebilecek fazla sermaye, geniş organizasyon ve teknik bilgi gerektiren enerji, ulaştırma, sulama tesisleri, barajlar, eğitim, sağlık gibi yatırımları kamu kesiminin üstlenmiş olması ile açıklanabilir. Bununla birlikte 1. ve 2. plan dönemleri boyunca kamu yatırımlarının toplam yatırımlar içindeki payı azalma eğilimi göstermiştir.

Türkiye’de yatırımların sektörler itibariyle durumuna ilişkin olarak sadece 1963 yılı sonrası için veri bulunmaktadır. Aşağıdaki tabloda ilk iki plan döneminde sabit sermaye yatırımlarının sektörlere göre dağılımı verilmiştir.

Tablodan da görüldüğü gibi I. ve II. plan dönemlerinde imalat ve enerji sektörü yatırımlarının toplam yatırımlar içindeki payı önemli ölçüde artmış, tarım, madencilik, konut ve eğitim sektörlerinin payları önemli ölçüde düşmüş, diğer sektörlerin paylarında önemli bir değişiklik olmamıştır.

Tablo 2.14. Sabit Sermaye Yatırımlarının Sektörlere Dağılımı (1976 Fiyatlarıyla % Dağılımı)

Sektörler	1.Plan Dönemi	2.Plan Dönemi
1.Tarım	13.9	11.1
2.Madencilik	5.6	3.3
3.İmalat Sanayi	20.4	26.8
4.Enerji	6.5	9.0
5.Ulaştırma	15.6	16.0
6.Turizm	1.3	2.1
7.Konut	22.4	20.1
8.Eğitim	6.6	4.7
9.Sağlık	1.8	1.5
10.Diğer Hizmetler	5.9	5.4
Toplam	100.0	100.0

Kaynak: DİE, 1951 yılında yayınlanan DİE istatistikleri.

Kamu kesimi yatırımlarının sektörel paylarını hükümetlerce benimsenen iktisat politikası hedefleri, özel kesim yatırımlarının sektörel paylarını ise çeşitli alanlara yapılan yatırımların kârlılığı ile mevcut sermaye ve teknolojik bilgi düzeyleri belirlemiştir. Aşağıda kamu ve özel kesim yatırımlarının sözkonusu dönemdeki sektörel dağılımı tablo halinde verilmiştir.

Tablo 2.15. Özel Kesim ve Kamu Kesimi Yatırımlarının Sektörlere Dağılımı.

	ÖZEL KESİM		KAMU KESİMİ	
	1.Plan Dönemi	2.Plan Dönemi	1.Plan Dönemi	2.Plan Dönemi
1.Tarım	9,1	9,1	18,0	129
2.Madencilik	3,2	1,4	7,7	5,0
3.İmalat	29,6	32,0	12,5	21,9
4.Enerji	0,5	1,4	11,7	15,7
5.Ulaştırma	7,5	10,3	22,5	21,0
6.Turizm	2,1	3,0	0,7	1,3
7.Konut	44,2	38,6	3,5	3,6
8.Eğitim	0,2	0,2	12,2	8,6
9.Sağlık	0,2	0,3	3,1	2,7
10.Diğer Hizm.	3,4	3,7	8,1	7,3

Kaynak: DİE verileri, 1951 yılında yayınlanan DİE istatistikleri.

Özel kesim yatırımlarının imalat, ulaştırma ve tarım sektörlerinde gerek mutlak değerce gerekse oransal olarak artması büyük ölçüde bu alanlarda getirilen teşvik tedbirleri ile iç pazardaki rekabetten uzak, yüksek kâr marjları ile çalışma koşullarına bağlıdır.

Kamu kesiminin imalat ve enerji sektörlerindeki payının hızla artması hala büyük ölçekli sınai tesisleri kurmaya ancak yeterli sermaye birikimine sahip olan bu kesimin gücünün yettiğini göstermektedir. Devletin tarımsal üretimden çekildiğinin göstergesi ise yatırımlarda tarımın payının azalmasıdır. Bunun sebebi devletin bilinçli olarak bu işleri özel kesime terk etmesidir.

Tablodan görüleceği gibi özel kesimin tarım sektörüne yaptığı yatırımlar I.ve II.plan dönemlerinde aynı düzeyi korumuş, kamu kesiminin bu sektöre yaptığı yatırımlar ise plan dönemleri boyunca gerilemiştir.

Madencilik sektörü özel kesim için cazibesini kaybetmiş, kamu kesiminde bu sektöre yaptığı yatırımlar azalma göstermiştir.

İmalat sanayi yatırımları her iki kesimde de I. ve II. plan dönemleri boyunca artış göstermiştir.

Enerji yatırımları konusunda özel kesimin rolü önemsizdir. Kamu kesiminin bu alandaki yatırımlarının toplam yatırımlardaki payı II.plan döneminde bir miktar artmıştır.

Turizm yatırımlarının payı her iki kesimde de I.ve II.plan dönemlerinde bir ölçüde artmıştır. Bununla birlikte Birinci plan döneminde turizm yatırımlarının toplam yatırımlar içindeki payı oldukça önemsiz kalmıştır. Bu dönemde gerçekleşecek sabit sermaye yatırımları içinde turizme ayrılanlar % 1,27 olmuştur.

Turizm sektörüne ikinci planda birinci plandan daha fazla önem verilmiştir. İkinci planda turizm yatırımlarının toplam yatırımların %2,3'ü oranında olması öngörülmüştür. Gerçekleşme %1,97 olmuştur. Bu sonuç birinci plan döneminde % 1,27 olan gelişmeden % 55 oranında yüksektir. İkinci plan döneminde özel sektörün turizm yatırımlarındaki payı artmıştır. Ancak özel sektör yatırımları 3.Planlama döneminde daha büyük artış kaydetmiştir.

Turizm sektörünün gelişmesiyle ilgili olarak üçüncü ve dördüncü plan döneminde benimsenen ilkeler ikinci plan hedeflerine oldukça yakındır. İkinci planda olduğu gibi, üç ve dördüncü planlarda da konaklama tesislerinin öncelikli bölgelerde yoğunlaştırılması; kitle turizmine öncelik verilmesi, altyapı tesislerinin arttırılması ve mevcut olanların iyileştirilmesi gibi hedefler benimsenmiştir. Bununla birlikte ikinci plan döneminde belirlenen hedeflerin çok gerisinde kalınmıştır.

Hemen hemen tamamı özel kesimce gerçekleştirilen konut yatırımlarının toplam yatırımlar içindeki payında büyük düşmeler olmuştur. Buna karşılık hemen hemen tamamı kamu kesimince yapılan sağlık ve eğitim yatırımları da ikinci plan dönemi boyunca gerilemiştir.

Diğer hizmetlere yapılan yatırımlar ise önemsiz iniş çıkışlar göstermiştir.

Ülkemizde yatırımların kaynakları tüm öteki ülkelerde olduğu gibi iç ve dış tasarruflardır. Türkiye’de, yatırımlar, temel yatırım sektörleri adını alan Tarım, Sanayi, Madencilik ve Hizmetler sektörlerine hem devlet hem de özel kesim tarafından yapılmaktadır.

Toplam yatırımların en önemli bölümünü sabit sermaye yatırımları yani, makine-teçhizat ve inşaat yatırımları oluşturmaktadır.

Ülkemizde sabit sermaye yatırımları, GSMH içinde yeterli büyüklüğe Cumhuriyetin kuruluşundan bugüne kadar ulaşamamıştır. Nitekim sabit sermaye yatırımlarının, GSMH içindeki payı, 1924 yılından planlı döneme kadar yaklaşık %9 ile %15 arasında dalgalanmıştır. Söz konusu oran; I.Plan Döneminde %13.5, II.Plan döneminde %15.3 olurken, III. ve IV. Plan dönemlerinde birkaç yılın dışında %20’nin altında kalmıştır.

Ülkemizde sabit sermaye yatırımlarının kamu kesimi ve özel kesim arasındaki dağılımı da başlangıçtan beri pek değişmemiş ve III.Plan dönemi dışında, kamu kesimi yatırımlarda özel kesimden en büyük bir paya sahip olmuştur.

3. İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI VE SONRASI YILLAR: 1939-1950 DÖNEMİNDE TÜRKİYE'DE KOBİ'LERİN DURUMU

3.1. Savaşın Türkiye'ye Etkileri

Türkiye, İkinci Dünya Savaşına girmemiş, ancak bu savaşın etkilerini görece yaşamış bir ülkedir. Türkiye ekonomisi savaştan etkilenmiş ve ekonomik kalkınma çabaları büyük ölçüde sekteye uğramıştır. Ülkede yiyecek maddeleri sıkıntısı baş göstermiş, bazı malların vesika ile dağıtılmalarına başlanmıştır. Ülkede başlayan enflasyon gittikçe şiddet kazanmış, dar gelirli vatandaşlar üzerinde ağır bir yük oluşturmuş, ekonomik ve sosyal sıkıntıların kaynağını teşkil etmiştir. *“Darlık, enflasyon ve savaş ekonomisi şartları fiyatlar, kâr hadleri, birçok önemli maddelerin dağıtımını gibi iktisadi konularda sıkı kontrol tedbirlerinin uygulanmasını gerektirmiş, ağır ceza hükümlerini ihtiva eden Milli Korunma Kanunu çıkarılarak, ekonomik hayata şiddetli şekilde müdahale edilmiştir. Buna göre, hükümet, sanayi ve maden müesseselerinin neleri ne miktarda üreteceğini tayin etmeye, gerekli her türlü kontrolü yapmaya, işletmeciyeye üretim programları empoze etmeye yetkili kılınmıştır.”*¹²⁷ Buna göre Hükümetle işbirliği yapmayan işletmelere devlet el koyabilecek ve devlet bizzat kendisi işletebilecekti. Bu dönemde özel kesim yatırımları hükümet iznine bağlanmış, sadece mevcut tesislerin işletilmesine çalışılmıştır. *“Fiyat artışları spekülasyonu; ticari karların artışına ve özel kesimin elinde önemli tutarda sermaye birikiminin oluşmasına neden olmuştur.”*¹²⁸ İkinci Dünya Savaşı, devletçilik rejiminin daha yoğun ve katı bir şekilde uygulanmasına neden olmuştur.¹²⁹

Bu dönemde devletin masrafları büyük ölçüde artmış, bunun sonucunda devlet yeni vergiler getirmiştir. Önce vasıtalı vergi nisbetleri arttırılmış (Milli Müdafaa Vergisi konulmuş), sonra Varlık Vergisi gibi vergiler çıkartılmıştır. Bu gibi uygulamalar toplumda adaletsizliklere yol açmış, sosyal huzur bozulmuştur.

¹²⁷ Sağlam, a.g.y., s.52.

¹²⁸ KOSGEB, “KOBİ Ekonomisi” (Tarihi Gelişimi), s.7.

¹²⁹ Yaşa, a.g.e., s.186.

Bu dönemde Türkiye’de büyük işletmeler kadar küçük ve orta boyuttaki işletmeler de zor günler yaşamışlardır. Bu dönemin en önemli özelliği, esnaf, sanatkar ve küçük sanayicinin örgütlenmesine yönelik çabaları içeriyor olmasıdır.

3.2. O Dönemin İktisadi Gelişmeleri, Yapılan Kanun ve Düzenlemeler

1943 yılında “Ticaret ve Sanayi Odaları, Esnaf Odaları ve Ticaret Borsaları Kanunu” yürürlüğe girerek esnaf, sanatkar ve küçük sanayicinin örgütlenmeleri hızlandırılmıştır.

İkinci Dünya Savaşı nedeniyle 2.Beş Yıllık Sanayi Planının uygulanamaması neticesinde, 1945 yılında daha küçük çapta bir Üçüncü Beş Yıllık Sanayi Planı hazırlanmıştır. Fakat bu plan da uygulanamamıştır.

1945 yılında temel amacı mevcut ve işletilmekte olan kuruluşların verimliliğini arttırmak, ürünlerin kalitesini yükseltmek ve özellikle kağıt, çimento ve dokuma alanlarında yeni fabrikalar kurmak olan üçüncü Beş Yıllık Sanayi Planı hazırlandı ancak 1946 seçimlerinde ortaya çıkan yeni tablo nedeniyle bu Plan uygulanamadı.

İkinci Dünya Savaşının sona ermesinden sonraki yıllarda Dünyanın gelişmiş ülkeleri tarafından az gelişmiş ülkelere kalkınmaları için yardım edilmeye başlanmıştır. Bu çerçevede Türkiye 1947 yılında askeri, 1948 yılından itibaren de ekonomik amaçlı yardım almaya başlamıştır.

1946’dan itibaren ülkede daha liberal bir ekonomi politikası izlenmesi, özel teşebbüsün teşviki ve dış ticaretin serbestleştirilmesi eğilimleri ağırlık kazanmaya başlamıştır.

Bu dönemde genel olarak Devlet eliyle büyük yatırımlar gerçekleştirilmiştir. Daha sonraki dönemlere kaynak aktarımı sağlayacak birikimlerin de bu dönemde oluşturulduğu söylenebilir. Bununla birlikte ülkede ağır sanayi henüz kurulmamıştı ve ülkenin gelişmiş tarım ekonomisi niteliği de hala sürmekteydi.

1949 yılında Ticaret ve Sanayi Odaları ile Esnaf Odaları birbirinden ayrılmış ve esnaf kesimi için “Esnaf Dernekleri ve Esnaf Birlikleri Yasası” çıkarılmıştır. Böylece Türkiye’de esnaf kesimi dernekler sistemine geçmiştir.¹³⁰

1950 yılında kurulup faaliyete geçen Türkiye Sınai Kalkınma Bankası özel sınai yatırımların teşviki bakımından önemlidir. Bu banka, sadece özel sektöre hem Türk parası hem de döviz olarak sınai krediler vermek üzere ülkemizde kurulmuş ilk müesseseyi oluşturmuştur.¹³¹

3.3. O Dönemde Türkiye’de KOBİ’lerin Durumu ve Ülke Ekonomisine Katkıları

1939-50’li yıllar Türkiye’de esnaf, sanatkar ve küçük sanayicinin örgütlenmesi çabalarını içermiştir. Bu dönemde yaşanan İkinci Dünya Savaşının etkileri geçtikten sonra Türkiye’de KOBİ’cilik gelişmeye devam etmiş ve KOBİ’lerimizin sayısı artmıştır. Ancak bu o dönem KOBİ’ciliğimizde yeterli gelişmenin sağlandığı anlamına gelmemektedir. Sadece görece bir büyüme kaydedilmiştir. Bu dönemde esnaf, sanatkar ve küçük sanayiciyi örgütlemeye yönelik çabalar, Türkiye’de KOBİ’ciliğin gelişmesi için olumlu adımlar olmuştur.

1941 – 1950 arası dönemde sanayi sayımı yapılmadığı için, bu dönemdeki işletmelerle ilgili veriler sağlıklı bir şekilde bulunamamıştır.

1950 yılında imalat sanayimiz içinde (10 beygir gücü ve daha fazla muharrik kuvvet veya 10 ve daha fazla işçi çalıştıran imalat müesseseleri kapsamında) özel sektöre ait işyeri sayısı 2515 idi. Buralarda 86826 işçi çalışmaktaydı ve işletme başına ortalama 34 işçi düşmekteydi. Bunların sağladığı katma değer de 306 Milyon Liraydı.¹³² *“1951 yılında yapılan “Sanayi ve İşyerleri Sayımı” sonuçlarına göre 1950 yılında – 10 ve daha yukarı B.G. çalıştırıcı kuvvet kullanan veya 10 ve daha çok işçi istihdam ederek – orta ve büyük sanayi grubuna giren 2618 sanayi kuruluşu bulunuyordu.”*¹³³

¹³⁰ KOSGEB, “KOBİ Ekonomisi” (Tarihi Gelişimi), **a.g.y.**, s.5.

¹³¹ Aren, **a.g.e.**, s.157.

¹³² Aren, **a.g.e.**, s.160.

¹³³ KOSGEB, “KOBİ Ekonomisi” (Tarihi Gelişimi), **a.g.y.**, s.7.

Tablo 2.16. 1950-1962 arasında Türkiye İmalat Sanayinin Durumu.

Yıllar	İşyeri Sayısı		İşçi Sayısı		İşletme Başına Ortalama İşçi		Katma Değer Milyon L.	
	Devlet	Özel	Devlet	Özel	Devlet	Özel	Devlet	Özel
1950	103	2515	76033	86826	738	34	428	306
1955	156	4106	94473	139729	605	34	937	931
1960	219	5284	127988	169001	584	32	3505	2425
1962	230	3795	128028	196248	556	51	3580	3176

Not: 10 beygir gücü ve daha fazla muharrik kuvvet veya 10 ve daha fazla işçi çalıştıran imalat müesseselerini kapsamaktadır.

Kaynak: Sadun Aren, **100 Soruda Ekonomi El Kitabı (Türkiye Ekonomisinden Örneklerle)**, 5.Baskı, Gerçek Yayınevi, Yelken Matbaası, İstanbul, Kasım 1974, s.160.

KOBİ’cilik Türk insanının yapısında vardır. Osmanlı’daki Ahi teşkilatları ve daha sonrasındaki lonca teşkilatları, KOBİ’ciliğin temel teşekküllerini oluşturmaktaydı. Osmanlıda ticaret ve zanaatlar tüm kentlerde loncalarda örgütlenmişti.¹³⁴ Osmanlı İmparatorluğu Islahat ve Tanzimat devirlerine girmeden önce eski devirlerde ve sultanlar idaresinde iken iktisadiyat, esnaf loncalarıyla idare ediliyor ve devletin ihtiyaçlarının büyük bir çoğunluğu dahilden tedarik ediliyordu.¹³⁵ Bu kurumlar Türk girişimciliğinin temelinde yer almaktaydı. Çok uzun yıllar boyunca varlığını koruyan ahi teşkilatları, Sanayi Devrimi’nin ardından ekonomik ve sosyal yapıda başlayan dönüşüme ayak uyduramamış ve varlıkları sona ermiştir.¹³⁶ “13.yüzyılda Şeyh Mahmut Ahi Evran tarafından kurulan “Ahilik Sistemi” bir taraftan esnafın mesleki eğitim, sosyal güvenlik gibi hizmetlerini yerine getirirken; diğer taraftan esnafı sağlam duygularla birbirine bağlayan mesleki ve insani ahlak kurallarına dayanan manevi bir birliği temsil ediyordu. ... Zamanla meydana gelen değişiklikler neticesinde bu birlik, yerini “Lonca Sistemi”ne bırakmıştır. Her iş kolunda kurulmuş birlik manasına gelen “Lonca”, günümüzdeki üretim kooperatiflerine benzer bir yapıya sahipti ve en önemli

¹³⁴ İstanbul Ticaret Odası-İTO, Kıtaların, Denizlerin, Yolların, Tacirlerin Buluştuğu Kent İstanbul, **a.g.e.**, s.147.

¹³⁵ Karayılmazlar, **a.g.e.**, s.18.

¹³⁶ Aykaç, Parlak ve Özdemir, **a.g.e.**, s.133-134.

fonksiyonu, malın kalitesini yüksek tutmak ve standart üretimi gerçekleştirmektir.”¹³⁷
Türkiye bu geleneğe çok eski zamanlardan beri sahipti.

KOBİ’ler 1939-50’li yıllarda Türkiye ekonomisine görece daha fazla katkı sağlamaya başlamışlardır. Bunlar için yapılan düzenlemeler meyvelerini vermiştir. Ancak bu o dönem KOBİ’ciliğimizin gelişmiş olduğunu göstermemektedir. Sadece görece bir ilerleme kaydedilmiştir.

Bu dönem itibariyle Türkiye’de KOBİ’cilik istenen seviyeye gelememiştir. Bunda çeşitli faktörler etkili olmuştur. Çocuklar girişimci ruhla yetiştirilmemekte, aileleri tarafından memur olmaya teşvik edilmekteydiler. Resmî bir raporda denildiği gibi, *“el, kol maharetine dayanan mesleklerde çalışacak memleket evlâdının dahi -eğer işlerinin ehli olarak yetiştirilmişlerse- hükümet memurluğunda çalışanlar kadar şerefe, refaha ve emniyete kavuşabilecekleri kanaati”* genelleşmemiştir.

“Hele köylünün görüşleri maddileşmiş olmaktan uzaktı. Çiftçimizin, kural olarak, toprak başında kalmayı, refah düzeyini yükseltmeye tercih ettiği söylenebilir. Gelenekçilik zayıflamış olmakla beraber, akli düşünce de daha gerektiği kadar gelişmemiştir. Diğer taraftan rasyonalizm, halk asırlarca aklını ve zekâsını işletmekten alıkonulduğu için ileri ülkelerdeki kadar ilerlemiş değildir. Gelirinden fazlasını sarfetmek eğilimi hâlâ görülmekle beraber Cumhuriyet devrinde tasarrufların arttığı da bir vakiydir.

Halkımız en kuvvetli vatanperverlik ve milliyetçilik duygularını beslediği halde, ülkede yukarıda tanımladığımız sosyal dayanışma duygusu ve yurttaşlık ruhu da henüz yeter derecede gelişmemiş bulunmaktadır. Bireyler günlük hayatta kamu teşekkülleri ve birbirleriyle ahenkli surette işbirliği yapamamaktadır. Herkesin devlete karşı sorumluluklarını tamamıyla yerine getirmeye mecbur ve bu mecburiyetten kaçınmanın ayıp olduğu bilinci, bilhassa vergi ahlâkı, daha arzu edildiği kadar güçlü değildir.”¹³⁸

Türkiye’de KOBİ’ciliğimizin gelişmesi asıl 1960’lı yıllardan sonra olmuştur. 1960’lı yıllara kadar Türkiye’de memuriyet toplumunda en itibarlı meslek olarak kabul görmüş, bunu serbest meslekler, tüccarlık, sanayicilik ve işçilik izlemiştir. Ancak

¹³⁷ KOSGEB, “KOBİ Ekonomisi” (Tarihi Gelişimi), **a.g.y.**, s.3.

¹³⁸ Bülbul, **a.g.e.**, s.80.

1960'lı yıllardan sonra Türkiye'de sanayicilik toplum içinde itibar olarak birinciliğe yükselmiştir.¹³⁹

3.4. 1923 ila 1950 Arasında Türkiye'de İmalat Sanayiinin Durumu

Türkiye'de imalat sanayiinin yapısında 1923-1950 döneminde görülen önemli değişmelerin başında büyük işletmelerin çoğalması, üretimin çeşitlenmesi ve bu sanayinin İstanbul ve İzmir çevresinde birikmesi gelmektedir. İmalat sanayindeki toplam istihdam, 1920'de 389.000 kişiden % 63'lük bir artışla, 1950'de 635.000 kişiye çıkmıştır. En az on kişi ya da on beygir gücü itici güç kullanan işyerlerinde çalışanların sayısı, %97'lik bir artışla 1927'de 87.000'den 1950'de 171.000'e; en az 50 kişi çalıştıran yerlerdeki istihdam da % 202'lik bir artışla, 1927'de 48.000'den 1950'de 145.000'e çıkmıştır. Büyük işletmelerin payı büyürken, sadece aile emeği kullanan işyerlerinin imalat sanayinin toplam istihdam hacmi içindeki payı, 1938'de %40 iken 1950'de %37'ye gerilemiştir. Aile dışından iş gücü kullanan küçük işletmeler ise, 1950'de imalat sanayiindeki istihdamın %36'sını oluşturmuştur. El aletleri ve küçük tezgahlarla çalışan zanaatkarlar ve çırakları, istihdam açısından 1950'de Türk sanayinde hala büyük bir öneme sahipti. *“Küçük sanatkarlar işyerlerinin en çok yaygın olduğu elbise ve ayakkabı, deri ve deri ürünleri, madeni ürünler, ağaç ürünleri ve mobilya sektörü, 1950 yılında, imalat sanayindeki istihdamın %35'ini fakat katma değerinin %14'ünü oluşturmuştur. 1927'de bu dört sektörün istihdamdaki payı %44'tü; 1950 yılında tekstil ve halı sektörünün katma değerdeki payının istihdamdaki payından biraz daha büyük olması, tekstil sektöründeki fabrikalardan kaynaklanıyordu. Bu sektörde on binlerce el tezgahına karşın işyeri başına ücretli işçi sayısının görece olarak yüksek olması ve 1927'ye göre önemli bir artış göstermesi de bu nedendendir. Katma değerinin dağılımına gelince, 1950 yılında, imalat sanayinde yaratılan iktisadi fazlanın tabanı olan katma değerinin büyük bir bölümü devlet işletmeleri de aralarında olmak üzere kapitalist işletmelerce üretilmişti. ... İmalat sanayindeki istihdamın sektörlere dağılımında 1927-1950 döneminde görülen önemli değişiklikler arasında, gıda ürünlerinin payındaki azalma, tekstilin payındaki artış ve temel metaller, kâğıt, lastik-kauçuk ürünleri gibi yeni kolların ortaya çıkışı dikkat çekmektedir. Büyük ölçüde*

¹³⁹ Alpugan, a.g.e., s.67.

*tüketici malı üreten sektörlerin toplam payı 1927’de %87’den 1950’de %80’e inerken, ara malları üreten sektörlerin toplam payı %6’dan %9’a ve sermaye malı üreten sektörlerin payı da %4’den %7’ye yükseldi.”*¹⁴⁰

3.5. 1950 Yılı ve Sonrasındaki Gelişmeler

Türkiye’de 1950 yılından itibaren yoğun devletçilik görüşü terk edilmiş ve özel teşebbüsün azami derecede teşvikine önem verilmiştir. 1950 yılında siyasi iktidarın değişmesiyle birlikte devletçilik rejimi yerini, özel teşebbüsün teşvikinin ağırlık kazandığı sanayileşme stratejisine bırakmıştır.

1950 yılından 1960 yılına kadar uygulanan bu ekonomik kalkınma stratejisinin genel özellikleri şöyle özetlenebilir: özel kesimin önemli ölçüde teşviki amaçlanmış; dış kaynaklardan büyük ölçüde yararlanılmış, yabancı sermayenin teşviki amaçlanmış, tarım kesiminin gelişmesi ön plana alınmış, sanayileşmenin gerektirdiği altyapı yatırımlarına ağırlık verilmiş, özel kesim öncülüğünde ithal-ikame tüketim malları sanayinin geliştirilmesine çalışılmıştır.

Türkiye Cumhuriyeti, kuruluşundan itibaren önce piyasa ekonomisi, sonra devletçilik, daha sonra planlı karma ekonomi ve sonunda da özelleştirme ile sosyal piyasa ekonomisine geçiş çabalarında bulunmuştur.¹⁴¹

3.6. İstatistiklerle 1923-1950 Arası Dönem

Türkiye’de lastik sanayinin gelişimi, kauçuk sanayimizdeki gelişmelere paralel olmuştur. Lastik sanayimizin gelişmesi Planlı Dönemle birlikte olmuştur. Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planımız(BYKP)dan itibaren lastik sanayimiz hızla gelişmiştir. Kauçuk endüstrimizdeki üretim artışları 1.Beş Yıllık Kalkınma Planında %43, 2.-BYKP’da %75, 3.-BYKP’da %9.4 ve 4.-BYKP’da da %11.5 yıllık artış değerlerine sahip olmuştur.¹⁴²

Tablo 2.17. Gayri Safi Milli Hâsıla ve artış hızları: 1923-1949 (Milyon TL).

¹⁴⁰ KOSGEB, “KOBİ Ekonomisi” (Tarihi Gelişimi), **a.g.y.**, s.7-8.

¹⁴¹ Aykaç, Parlak ve Özdemir, **a.g.e.**, s.134.

¹⁴² The General Directorate of Press and Information, **Turkey – An Official Handbook**, Gaye Matbaacılık San. ve Tic. A.Ş., Ankara, Ekim 1990, s.146.

Yıllar	Sabit Üretici Fiyatları ile GSMH (1)	% Artış Hızı	Cari Üretici Fiyatları ile GSMH	% Artış Hızı
1923	2 928,5	-	952,6	-
1924	3 363,8	14,6	1 203,8	26,4
1925	3 793,3	12,9	1 525,6	26,7
1926	4 484,0	16,2	1 650,5	8,2
1927	3 909,6	-12,6	1 471,2	-10,9
1928	4 341,3	11,0	1 632,5	11,0
1929	5 278,2	21,6	2 073,1	27,0
1930	5 393,9	2,2	1 580,5	-23,8
1931	5 865,7	8,7	1 391,6	-12,0
1932	5 235,2	-10,7	1 171,2	-15,8
1933	6 063,9	15,8	1 141,4	-2,5
1934	6 429,6	6,0	1 216,1	6,5
1935	6 233,8	-3,0	1 310,0	7,7
1936	7 679,8	23,2	1 695,0	29,4
1937	7 798,2	1,5	1 806,5	6,6
1938	8 537,5	9,5	1 895,7	4,9
1939	9 127,8	6,9	2 063,1	8,8
1940	8 677,9	-4,9	2 403,4	16,5
1941	7 780,4	-10,3	2 992,3	24,4
1942	6 217,4	5,6	6 195,9	17,1
1943	7 412,9	-9,6	9 231,7	49,0
1944	7 037,9	-5,1	6 684,7	-27,6
1945	5.960,1	-15,3	5 469,8	-1,2
1946	7 864,0	31,9	6 857,6	25,4
1947	8 192,4	4,2	7 542,6	10,0
1948	37 065,2	15,9	9 492,9	25,9
1949	35 212,8	-5,0	9 054,4	-4,6

Kaynak: İstatistik Göstergeleri 1923-1995, DİE yayını no 1883, Ankara 1996, s.426, tablo 21,4

(1) 1923-1947 dönemi 1948 fiyatlarıyla.

1948-1949 dönemi 1968 fiyatlarıyla.

Tablo 2.18. İktisadi Faaliyet Kollarına Göre GSMH ve % Payları: 1923-1949 (Cari Üretici Fiyatları ile)(Milyon TL)

Yıllar	GSMH	Tarım	% pay	Sanayi	% pay	Hizmetler	% pay
1923	952,6	377,3	39,2	125,7	13,6	449,6	47,2
1924	1 203,8	570,3	47,4	118,2	9,8	515,3	42,8
1925	1 525,6	729,9	47,8	145,2	9,5	650,5	42,6
1926	1 650,5	815,0	49,4	162,6	9,8	672,7	40,8
1927	1 471,2	602,1	40,9	186,1	12,6	683,0	46,4
1928	1 632,5	718,7	44,0	184,0	11,3	729,8	44,7
1929	2 073,1	1 069,3	51,6	199,2	9,6	804,6	38,8
1930	1 580,5	718,7	45,5	176,1	11,1	685,7	43,4
1931	1 391,6	627,6	45,1	171,2	12,3	592,8	49,8
1932	1 171,2	467,1	39,9	161,4	13,8	542,7	46,3
1933	1 141,4	425,9	37,3	181,5	15,9	534,0	46,8
1934	1 216,1	414,2	34,1	214,2	17,6	587,7	46,3
1935	1 310,0	461,9	35,3	232,6	17,8	615,5	47,0
1936	1 695,0	730,1	43,1	258,5	15,3	706,4	41,7
1937	1 806,5	737,2	40,1	293,1	16,2	776,2	43,0
1938	1 895,7	759,5	42,0	311,4	16,4	824,8	43,5
1939	2 063,1	804,4	39,0	370,6	18,0	888,1	43,0
1940	2 403,4	925,8	38,5	446,1	18,6	1 031,5	42,9
1941	2 992,3	1 017,4	34,0	578,5	19,3	1 306,4	43,7
1942	6 195,9	3 170,3	51,1	824,5	13,4	2 201,1	35,5
1943	9 231,7	5 216,4	56,5	985,6	10,7	3 029,7	32,8
1944	6 684,7	2 948,0	44,1	1 026,4	18,0	2 710,3	40,5
1945	5 469,8	2 094,9	38,3	878,2	16,0	2 835,2	51,8
1946	6 857,6	3 126,6	45,6	1 006,6	14,7	2 724,4	39,7
1947	7 542,6	2 898,8	38,4	1 149,4	15,2	3 494,4	45,3
1948	9 492,9	4 288,4	45,2	1 329,4	14,0	3 875,1	40,8
1949	9 054,4	3 633,8	40,1	1 350,8	14,9	4 069,6	45,0

Kaynak: İstatistik göstergeler 1923-1995, DİE yayını no 1883, Ankara, 1996 TB.21.1 s.410.

Tablo 2.19. 1932-1950 Arasında Türkiye’de GSMH’nın Sektörel Dağılımı – 1948 Fiyatlarıyla % olarak –.

Yıllar	Tarım	Sanayi	Hizmetler
1932	39.1	13.8	47.1
1933	41.4	14.2	44.4
1934	40.0	15.2	44.8
1935	38.7	15.7	45.6
1936	48.5	12.3	39.2
1937	46.1	13.4	40.5
1938	44.4	14.1	41.5
1939	43.1	15.4	41.5
1940	44.7	14.6	40.7
1941	41.7	15.9	42.4
1942	47.2	14.7	38.1
1943	45.7	16.0	38.3
1944	43.0	15.8	41.2
1945	38.9	15.6	45.5
1946	45.4	14.9	39.7
1947	38.5	15.1	46.4
1948	44.3	12.8	42.9
1949	40.3	13.1	46.6
1950	40.8	13.1	46.1

Kaynak: Aytakin Altıparmak, “Türkiye’de Devletçilik Döneminde Özel Sektör Sanayiinin Gelişimi”, Erciyes Üniversitesi İİBF, *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı:13 Yıl:2002, ss.35-59, sbe.erciyes.edu.tr/dergi/03_Altıparmak.pdf, s.50.

Tablo 2.20. 1939-1948, 1939-1949 ve 1950-1959 dönemlerinde Türkiye’de GSMH ve Sektörel Büyüme Hızları (Yıllık Ortalama Büyüme Hızları, %).

DÖNEMLER	REEL GSMH	NÜFUS ARTIŞI	FERT BAŞINA REEL GSMH	TARIM	SANAYİ	İNŞAAT
1939-1948	1.9	1.5	0.4	1.4	3.1	-2.7
1939-1949	0.6	1.5	-0.9	-1.0	3.3	-1.2
1950-1959	6.9	2.9	4.0	6.2	9.3	8.2

Kaynak: Küçük ve Orta Ölçekli Sanayi Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı, “KOBİ Ekonomisi” (Tarihi Gelişimi), Ekonomik ve Stratejik Araştırmalar Merkez Müdürlüğü, Ankara, Aralık 2003, s.9.

Tablo 2.21. 1923-1938 Yılları Arası Makroekonomik Göstergeler.

Göstergeler	1923-1929	1930-1932	1933-1939
Milli Gelir Büyüme Hızı (%, ortalama)	10,9	1,5	9,1
Sanayi Büyüme Hızı (%)	8,5	14,8	10,2
Milli Gelirde Sanayi Payı (%)	11,4	13,6	16,9
Milli Gelirde Yatırım Payı (%)	9,1	9,7	10,7
Milli Gelirde İthalat Payı (%)	14,5	8,9	6,6
Dış Ticaret Açığı/Fazlası (Milyon TL)	-56,6	+6,6	+12,4

Kaynak: Nadir Eroğlu, “Atatürk Dönemi İktisat Politikaları (1923-1938)”, Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi, Yıl 2007, Cilt XXIII, Sayı 2, s.70.

Tablodan da görüldüğü üzere, 1923-1929 yılları arasında her yıl dış açık verilmiş olmasına rağmen, devletçi yıllar süresince en olumlu gelişme dış ticaret açığının ortadan kalkmış olmasıdır. Daha önemlisi dünya ekonomisi ağır bir bunalım yaşarken Türkiye

ekonomisi, korumacı, devletçi iktisat politikaları sayesinde, toparlanma, büyüme ve sanayileşme süreci yaşamıştır. Başka bir deyişle, ulusal bir sanayileşme hamlesi atılmıştır. Bu noktada şunu da belirtmek gerekir ki, devletçilik özel sektör aleyhine gelişmemiştir. Aşağıdaki tablodan da görüleceği gibi, devletçilik döneminde kurulan özel işletme sayısında, önceki yıllara göre büyük artışlar olmuş, hatta bu girişimlerin büyük çoğunluğu sanayi yatırımlarına yönelmiştir.

Tablo 2.22. Kuruluş Yıllarına Göre Özel Sektör İşletmelerinin Sektörel Dağılımı.

Yıllar	Toplam İşletme Sayısı	Tarım (%)	Sanayi (%)	Mali Hizmet (%)
1911-1920	26	92,3	7,7	-
1921-1930	37	16,2	64,9	18,7
1931-1940	62	4,8	91,9	3,2

Kaynak: Nadir Eroğlu, “Atatürk Dönemi İktisat Politikaları (1923-1938)”, Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi, Yıl 2007, Cilt XXIII, Sayı 2, s.71.

Tablo 2.23. 1932-1950 Arasında Türkiye’de GSMH ve Sektörlerin Büyüme Hızları – 1948 fiyatlarıyla ve % olarak –.

Yıllar	Tarım	Sanayi	Hizmetler	GSMH
1932	-28,8	17,8	4,1	-10,7
1933	22,1	19,0	8,9	15,8
1934	2,7	13,8	7,2	6,0
1935	-6,1	-0,1	-1,2	-3,0
1936	54,1	-3,4	5,8	23,2
1937	-3,5	10,3	5,0	1,5
1938	5,4	15,7	12,0	9,5
1939	3,8	16,7	6,8	6,9
1940	-1,2	-10,2	-6,5	-4,9
1941	-16,5	-2,4	-6,5	-10,3
1942	19,4	-2,5	-5,1	5,6
1943	-12,5	-1,4	-9,7	-9,8
1944	-10,7	-6,1	2,1	-5,1
1945	-23,5	-16,6	-6,3	-15,3
1946	54,2	26,1	15,2	31,9
1947	-11,7	5,8	21,6	4,2
1948	36,1	5,4	3,6	16,4
1949	-13,5	-2,7	3,1	-5,0
1950	10,9	9,3	8,0	9,4

Kaynak: Aytekin Altıparmak, “Türkiye’de Devletçilik Döneminde Özel Sektör Sanayiinin Gelişimi”, Erciyes Üniversitesi İİBF, *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı:13 Yıl:2002, ss.35-59, sbe.erciyes.edu.tr/dergi/03_Altıparmak.pdf, s.51.

Tablo 2.24. İmalat Sanayi Üretim Değerinin Sanayi Kollarına Dağılımı (1950-1960 Arası Cari Fiyatlarla %)

	1950	1960
Gıda	32,9	32,4
İçki	2,4	1,7
Tütün	14,2	9,1
Dokuma	26,1	21,0
Giyim	1,2	0,6
Ağaç Mamulleri	1,4	2,0
Mobilya	-	0,2
Kağıt	1,6	1,8
Matbaa	0,9	1,3
Deri ve kürk	0,8	0,8
Lastik	1,4	1,3
Kimya	0,6	8,0
Petrol-Kömür	0,2	1,9
Toprak Mamulleri	2,2	3,2
Temel Metaller	2,9	7,3
Madeni Eşya	2,7	3,6
Makina imalat	0,5	0,5
Elektrik Makinalar	-	0,9
Taşıt araçları	2,2	2,5
Diğer	5,8	0,5
TOPLAM	100,0	100,0

Kaynak: DİE verileri, 1961 yılında DİE tarafından yayınlanan istatistikler.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

1923-1950 ARASI TÜRKİYE'DE KOBİLERİN DURUMU İLE İLGİLİ GENEL BİR DEĞERLENDİRME

1. TÜRKİYE'DE KOBİLER

Görelî bir büyüklüğü temsil eden KOBİ kavramı ile ilgili yapılan çalışmalar incelendiğinde, bilim adamları ve araştırmacılar arasında KOBİ'lerle ilgili bir görüş birliğine varılamadığı göze çarpmaktadır. Kavramın ifade ettiği büyüklük ise, sanayileşme düzeyine, pazarın büyüklüğüne, işletmelerin çalışmalarını sürdürdükleri iş koluna ve kullanılan üretim tekniklerine bağlı olarak ülkeden ülkeye değişmektedir. Böylece her ülke, kendi ekonomik ve sosyal koşullarını dikkate alarak KOBİ'leri tanımlamakta, dolayısıyla KOBİ'leri tarif etmede objektif ve tek şekilli bir kriter bulmak güçleşmektedir.

1.1. KOBİ'lerin Osmanlıya Uzanan Kökleri

Esnaf birlikleri, sosyal güvenlik, mesleki eğitim gibi konuların temelini oluşturan Ahilik sistemi, KOBİ'lerin ilk hukuki düzenlemelerinin oluşturulduğu sistemdir. Çalışma hayatı üzerinde etkin bir denetim mekanizması olan Ahilik, daha sonra yerini, "her iş kolunda kurulmuş birlik" anlamına gelen loncalık sistemine bırakmıştır. Günümüzdeki üretim kooperatiflerine benzeyen loncaların görevi, malın cinsini sürekli yüksek tutmak, standart üretimi sağlamak, iş ve ticaret ahlakını korumak, malın değerlendirilmesini sağlamak gibi faaliyetleri yerine getirmektir. Ahilik sisteminde ayrıntılı bir çalışma mevzuatı olmamakla birlikte bu kurum mevzuat ile sağlanmak istenen amacı tam olarak gerçekleştirmiştir denilebilir.

18. yüzyılda sanayi devrimini gerçekleştiren Avrupa'ya ayak uyduramayan Osmanlı İmparatorluğu'nda tarımsal düzenin bozulması ve buna bağlı olarak tarımsal vergilerin artırılması sonucu köyden kente göç akımının başlaması ve ayrıca ipek yolunun kontrolden çıkarak Akdeniz'in önemini yitirmesi loncaları olumsuz olarak etkilemiştir. 1838 yılında İngilizler ile imzalanan ticaret sözleşmesi sonucu

imparatorluk açık bir pazar haline gelmiş ve zamanın esnaf ve sanatkar kesimi birer birer yok olmaya başlamıştır. Bu olumsuz gelişmeler karşısında Tanzimat döneminde çalışma hayatının yeniden düzenlenmeye çalışıldığı ve çalışma mevzuatı oluşturma çabalarının başladığı görülmektedir. Mecelle ile başlayan bu düzenlemeler ticari hayatın ihtiyaçlarını karşılayacak bazı kanunlarla sürdürülmüştür. 1864 yılında “İslahi Sanayi Komisyonu” kurularak, Batılı firmalar ile rekabet edebilmek için küçük yerli atölyeleri birleştirici, kuvvetlendirici önlemler alınmıştır. 1879 yılında da İTO kurularak esnaf, sanatkar ve sanayicinin bir çatı altında toplanması sağlanmıştır.

Cumhuriyet öncesi döneme bakıldığında ülke sanayisi ile ilgili çeşitli düzenlemeler olmakla birlikte, günün koşullarına ve ihtiyaçlarına cevap verebilecek nitelikte oldukları söylenememektedir. Lozan Antlaşması sonucu kapitülasyonların kaldırılması ile Sanayi Kanunu gibi sanayiye canlandırarak kanunlar çıkarılmıştır.

1.2. Cumhuriyet Sonrası KOBİ'ler

Cumhuriyet Türkiye'sinde sanayinin kalkınmadaki öneminin kavranması, 1923 yılında İzmir'de toplanan I. İktisat Kongresi ile başlamış ve günümüze kadar gerek sanayici tanımları, gerek faaliyetleri gerekse bunların örgütlenmeleri açısından çeşitli kanuni düzenlemeler yapılmıştır.

Söz konusu bu düzenlemeler 1924 yılında Ticaret ve Sanayi Odaları Kanunu'nun çıkarılarak esnaf, sanatkar ve küçük sanayicinin bir çatı altında toplanmasıyla başlamıştır. 1933 yılında esnaf, sanatkar ve küçük sanayicinin kredi ihtiyacını gidermek amacıyla Türkiye Halk Bankası kurulmuştur. 1943 yılında “Ticaret ve Sanayi Odaları, Esnaf Odaları ve Ticaret Borsaları Kanunu” yürürlüğe girerek bu kuruluşların örgütlenmesi hızlandırılmıştır. 1949 yılında ise Ticaret ve Sanayi Odaları ile Esnaf Odaları birbirinden ayrılmış ve esnaf kesimi için “Esnaf Dernekleri ve Esnaf Birlikleri Yasası” çıkarılmıştır. 1936 yılında çıkarılan 3008 sayılı İş Kanunu'nda küçük sanayicilerin tanımının yapıldığı görülmektedir. Bu kanuna göre, işyerinde 10 işçiden az işgören çalıştıran kişiler küçük sanayici olarak kabul edilirken ayrıca, bu yaklaşım DPT'nin günümüzdeki çok küçük sanayi işletmeleri tanımına da uymaktadır.

Görüldüğü üzere, başlangıçta örf ve adet niteliğindeki kuralların yazılı hukuk metinleri haline alması oldukça uzun bir süreci gerektirmiştir. Bu da ülkemizdeki çalışma mevzuatının çok uzun bir zaman sonunda meydana gelmesine yol açmıştır.

Küçük ve orta ölçekli işletmeler, değişen şartlara hızla uyum sağlayabilmeleri, esnek üretim yapısına sahip olmaları, bölgesel kalkınmayı sağlamaları ve yöresel farklılıkları azaltmaları, yeni iş imkanları yaratarak istihdama önemli katkılarda bulunmaları ve benzeri özellikleriyle ülkelerin ekonomik ve sosyal kalkınmalarında stratejik öneme sahiptir.

Ülkemizde girişimcilik Cumhuriyet tarihi ile yaşattır. Osmanlı İmparatorluğu döneminde Türkler, çoğunlukla çiftçiliği, devlet memurluğunu veya askerliği meslek olarak seçmişler, imalat ve ticaretle pek ilgilenmemişlerdir. İmparatorluğun son zamanlarına kadar Türkler yalnızca memurluk, askerlik ve çiftçilikle meşgul olduklarından, ticaret ve sanayi sahalarında tecrübe kazanamamışlardı. Türk insanının girişimciliğe soyunması Cumhuriyetle birlikte olmuştur. Ancak bu sanıldığı kadar kolay olmamıştır. İstiklal Harbinin kazanılması ile kurulan Türkiye Cumhuriyetinin ilk yıllarında ülkede sanayi diye bir şey bulunmamaktaydı. Savaş sonunda ülke ekonomisi sıfır noktasına gelmiş, ülke harap ve bitikti. Ekonomik faaliyetler hemen hemen tamamıyla durmuştu.

Türkiye Cumhuriyeti'ni Atatürk kurmuştur. Türkiye Cumhuriyeti ekonomik yönden çok güç şartlar altında kurulmuştur. Atatürk'ün ilk hedefi yeni cumhuriyeti gelişmiş ülkeler seviyesine getirmek için çabalara girişmek olmuştur. Bunun için ekonomik hamlelere girişilmiştir.

17 Şubat 1923 tarihinde İzmir'de yapılan Türkiye İktisat Kongresi bir dönüm noktasını oluşturmuştur. Türkiye ekonomisi bu kongre ile tesis edilmiştir. Kongreye tüm Türkiye'den esnaf ve tüccarlar katılmış, görüşlerini belirtmiş ve Türkiye'nin ekonomik kalkınmasının yol haritası bu Kongrede çizilmiştir. İzmir İktisat Kongresi Türkiye ekonomisinin geliştirilmesi alanında atılan ilk adımı oluşturmuştur.

Türkiye İktisat Kongresi'nde, ülkenin en kısa sürede imar edilmesi için ülke kaynaklarının seferber edilmesi ilkesi benimsenmiştir. O zamanki koşullarda özel sektör-kamu sektörü ayrımı yapılmaksızın, ülke kaynaklarını en kısa sürede seferber etmek gerekmekteydi. Bu amaçla özel sektöre geniş teşvik olanakları sağlandı. Türkiye'de KOBİ'ler konusundaki ilk yaklaşımlar, İzmir İktisat Kongresi'nde yapılanmaya başladı.

Cumhuriyet Türkiye'sinde sanayinin kalkınmadaki önemini kavranması, 1923 yılında İzmir'de toplanan I. İktisat Kongresi ile başlamış ve günümüze kadar gerek sanayici tanımları, gerek faaliyetleri gerekse bunların örgütlenmeleri açısından çeşitli kanuni düzenlemeler yapılmıştır.

Böylece Türkiye'de hızlı kalkınma hamlelerine girişilmiştir. Zamanla özel müteşebbislerimizin sayısı da artmaya başlamıştır. Cumhuriyetin kurulmasını izleyen ilk yıllarda ekonomik ve sosyal kalkınmanın özel sektör eliyle gerçekleştirilmesi düşünülmüştür. Bu amaçla özel sektör önemli ölçüde teşvik edilmiştir. Devlet sağladığı geniş teşvik tedbirleri ile özel sermaye birikimini hızlandırmak istemiştir. Bununla birlikte o yıllarda yeterli sayıda girişimci bulunmamaktaydı ve özel sektör gerekli sermaye birikimine de sahip bulunmamaktaydı.

I.İktisat Kongresi'nde alınan kararlar sonucunda yapılan ilk düzenleme 1925'de Türkiye'de Ticaret ve Sanayi Odaları Kanunu'nun çıkarılarak esnaf, sanatkar ve küçük sanayicinin bir çatı altında toplanması olmuştur. 28 Haziran 1926 tarihinde yeni Ticaret Kanunu kabul edilmiştir. Böylece ülkeyi ileriye götürececek kanunlar bir bir çıkarılmaya başlanmıştır.

1 Haziran 1942'de çıkarılan Teşvik-i Sanayi Kanunu Türkiye'de KOBİ'ciliğin gelişmesine büyük katkıda bulunmuştur. Bu kanun bir KOBİ tanımını da bünyesinde bulundurmaktaydı. Böylece Türkiye'de ilk kez bir KOBİ tanımı yapılmış olmaktadır. Teşvik-i Sanayi Kanunu küçük ve orta ölçekli işletmeler konusunda 5 işçiden az ve en çok 9 beygirlik muharrik güç çalıştıran işyeri, küçük işletmedir şeklinde bir tanım getirmekteydi. Teşvik-i Sanayi Kanunu özel teşebbüsleri teşvik etmek için çeşitli tedbirler getirmekteydi.

Teşvik-i Sanayi Kanununun kabulünden 1932 yılına kadar devlet kısıt imkanlarını daha çok bazı alt yapı tesislerinin kurulmasına ve yabancı sermaye elinde bulunan toplumun ortak ihtiyaçlarının karşılanmasında kullanılan tesis ve tekellerin satın alınmasına ve devletleştirilmesine ayırmıştır.

24 Ekim 1929 tarihinde Büyük Dünya Buhranı patlak vermiştir. Tüm dünya olduğu gibi Türkiye ekonomisi de bundan oldukça fazla etkilenmiştir. Bu sırada birçok işyeri kapanmıştır. Krizden Türkiye'deki KOBİ'ler de nasibini almıştır.

1923-1932 yılları arasında Türkiye'de devlet eliyle işletilen bir kısım işletmeler yanında çoğunlukla imalathane niteliği taşıyan küçük çapta özel kuruluşlar bulunmaktaydı. Bu dönem Türkiye'de özel teşebbüsün desteklendiği bir dönemi oluşturmaktadır. Bununla birlikte tüm bu olanaklara rağmen Türkiye'de o dönem özel sektör beklenen gelişmeyi sağlayamamıştır. Özel sektörün elinde kapital azlığı yeterince yatırımların yapılmamasına sebep olmuştur. Diğer bazı faktörler de buna eklenince, Türkiye'de özel sektör o dönem beklenen ilerlemeyi sağlayamamıştır.

1930'lu yıllarda Türkiye'de devlet eliyle kurulan çeşitli bankalar, özel müteşebbise kredi sağlamışlardır. Ancak bu kredilerle özel sektör bir nebze ilerleme kaydedebilmiştir. Özellikle Halk Bankası Türkiye'de KOBİ'lerin gelişmesine verdiği kredilerle büyük katkılarda bulunmuştur. Küçük esnaf ve sanatkârların kredi gereksinimi karşılamak amacıyla Türkiye Halk Bankası kurulmuştur.

1923-1932 döneminde çok sayıda yerel ve daha çok bulunduğu yörenin tüccarlarının kredi ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik tek şubeli bankalar da kurulmuştur. 1932 sonunda bu tür banka sayısı 44'ü bulmuştur.

1930'lu yıllarda devlet bankaları, özel girişimcilerin kendi ihtiyaçlarını karşılamakta daha büyük sorumluluklar üstlenmeye başlamışlardır.

1929-1930 bunalımı bütün dünyada iktisadi faaliyetlerde bir daralma meydana getirmiştir. Bu daralma Türk ekonomisini de etkilemiş, tarım ürünlerinin ihraç fiyatları,

ithal malları fiyatlarından daha hızlı düşmüş, üretim azalmıştır. Bunalımın ardından Türkiye Ekonomi Politikasında devletçilik ilkesi benimsenmiştir.

1923-1950 arasında Türkiye’de Kobi’lerin büyük çoğunluğu imalat sektöründe faaliyet göstermekteydi. 1927 sanayi sayımı sonucuna göre Türkiye’de işletmelerin büyük çoğunluğu birkaç kişi çalıştıran küçük işletmelerdi. 100’den fazla işçi çalıştıran işletme sayısı 155’di ve bunların toplamdaki payları sadece binde 24 oranına sahipti. Bu durum hem işletme başına düşen işçi sayısının azlığını hem de sanayi üretiminde daha çok organik güç kullanıldığını ortaya koymaktadır. Bu aynı zamanda sanayi kesiminde ilkel teknolojilerin kullanıldığını da göstermekteydi.

1.3. Türkiye’de KOBİ’ciliğin Gelişmesi – I. ve II. Planlama Dönemlerinin Getirileri

Türkiye’de KOBİ’ciliğin gelişmesi I.ve II. Planlama dönemleriyle birlikte olmuştur. Bu planlama dönemlerinde Türkiye’de KOBİ’ler hızla büyüme göstermiş ve sayılarında da artışlar olmuştur.

Birinci Beş Yıllık Sanayi Planının hazırlanmasının çeşitli sebepleri vardı. 1929 Buhranı ülke ekonomisinde çeşitli sorunlar meydana getirmiş ve özel sektöre ağırlık veren iktisadi politikaların geçerliliği konusunda kuşklar uyandırmıştı. 1923 yılında İzmir İktisat Kongresinde kabul edilen özel sektöre yönelik iktisadi politika da istenilen amaçları gerçekleştirememişti. 1.Beş Yıllık Sanayi Planı ekonomide belirli bir atılımın gerçekleşmesini sağlamıştır. Yine Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı sayesinde özel sektörün yatırım yapmaktan kaçındığı Anadolu’ya modern sanayi tesisleri kazandırılmıştır.

İzmir İktisat Kongresinde alınan kararların doğrultusunda özel kesimin teşvik ve özendirilmesi ile başlatılmaya çalışılan sanayileşme sürecinin 1923-1933 döneminde istenen seviyede gerçekleşmemesi, beraberinde Devletçilik anlayışını gündeme getirmiştir. Bu yaklaşımla birlikte kalkınma yolunda itici güç devlet ve iktisadi devlet teşebbüslerine geçmiştir.

Benimsenen Devlet öncelikli sanayileşmenin ilk uygulaması olarak Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı 1933 yılından itibaren uygulanmaya başlanmıştır. Temelde iktisadi gelişmeyi hızlandırmak amacıyla yapılan bu plan hedefleri doğrultusunda kamu kesimince imalat sanayi ve madencilik sektörlerinde yatırımlara girişilmiştir.

Bu dönemde Sümerbank, Etibank gibi önemli yatırımları gerçekleştirecek bankalar kurulmuş, geniş ölçüde demiryolu, karayolu, liman inşaatlarına girişilmiş, birçok altyapı yatırımı gerçekleştirilmiştir. Bu dönemde özel kesimin faaliyetleri de sürmüş, özel sektör özellikle gıda, dokuma ve çimento sanayi kollarında gelişme göstermiştir.

1.Beş Yıllık Sanayi Planı, devlet eliyle sanayileşmeyi içerse de, Türkiye’de KOBİ’ciliğin gelişmesi ve KOBİ’lerimizin sayısının artmasında faydalı olmuştur. Devletin ön ayak olduğu sanayileşme, daha sonra Türk müteşebbislerin bu alanlarda faaliyet göstermelerini sağlamıştır. Bu dönemde özel müteşebbislerimiz bazı alanlarda örneğin dokumacılık alanında önemli gelişmeler kaydetmişlerdir.

1.Beş Yıllık Sanayi Planında özel sektörün gelişmesi ön planda tutulmuştur. Özel sektörün çeşitli teşviklerle desteklenmesi hedeflenmiştir.

Birinci beş yıllık sanayi planı uygulamasında görülen başarı nedeniyle 1938-1949 döneminde uygulanmak üzere ikinci beş yıllık sanayileşme planı hazırlanmıştır. Bu plan ilk plana göre daha geniş bir çerçeveye oturtulmuştur. Madencilik, taş kömürü, bölge elektrik santralleri yakacak sanayi, toprak sanayi, denizcilik dallarında 100’den fazla fabrikanın kurulması bu planda öngörülmüştür. 2.Beş Yıllık Sanayi Planı bir yandan devlet sanayinin gelişmesini öngörürken, diğer yanda özel sektörün gelişmesi üzerinde de durmaktaydı. 2.Beş Yıllık Sanayi Planı, birincisi ile kıyaslandığında çok daha geniştir, fakat İkinci Dünya Savaşının başlaması nedeniyle tam olarak uygulanamayacaktır.

1933-1938 dönemi sanayileşme çabalarının arttığı, birçok sınai tesisin devlet eliyle kurulduğu yılları oluşturmuştur. Bu dönemde devlet kalkınmada aktif rol almış, iktisadi hayatta devletçilik prensipleri hakim olmuştur. Devlet, bu dönemde fabrika

kurmak ve işletmek suretiyle ekonomik hayata aktif bir şekilde müdahale etmiştir. Bu, bu dönemde özel teşebbüsün önemszenmediği anlamına gelmemektedir. Bu dönemin devletçilik anlayışına göre, özel sermaye ve teşebbüs gücü iktisadi hayatta yine esas rolü oynayacak, fakat bunların yapamadığı veya yeter derecede karlı bulunmadığından yapmak istemediği iktisadi yatırımları devlet üzerine alacak, sosyal altyapı tesislerini ve kilit endüstrileri kurmak devletin görevi olacaktır.

1933-1938 Dönemi, planlı devletçilik uygulaması ile sanayide ilk adımların atıldığı yıllar olarak iktisat tarihimizde yerini almıştır. Devlet bu dönemde bizzat işletmeler kurmak suretiyle ekonomiye müdahale etmiş, bu suretle özel sektöre örnek teşkil etmiştir.

Türkiye’de 1930-1950 arası özel sektör işletmelerinin büyümeye başladıkları yıllar olmuştur. Plan dönemi yatırımlarının kesimler arasındaki dağılımı incelendiğinde I. ve II. Plan dönemleri boyunca kamu kesimi yatırımlarının hacim olarak özel kesim yatırımlarından daha fazla olduğu görülmektedir.

Özel kesime sağlanan çeşitli teşviklere rağmen kamu kesimi yatırımlarının özel kesim yatırımlarına oranla yüksek oluşu ekonomide temel altyapı yatırımları olarak nitelendirilebilecek fazla sermaye, geniş organizasyon ve teknik bilgi gerektiren enerji, ulaştırma, sulama tesisleri, barajlar, eğitim, sağlık gibi yatırımları kamu kesiminin üstlenmiş olması ile açıklanabilir. Bununla birlikte 1. ve 2. plan dönemleri boyunca kamu yatırımlarının toplam yatırımlar içindeki payı azalma eğilimi göstermiştir.

I. ve II. plan dönemlerinde imalat ve enerji sektörü yatırımlarının toplam yatırımlar içindeki payı önemli ölçüde artmış, tarım, madencilik, konut ve eğitim sektörlerinin payları önemli ölçüde düşmüş, diğer sektörlerin paylarında önemli bir değişiklik olmamıştır.

Özel kesim yatırımlarının imalat, ulaştırma ve tarım sektörlerinde gerek mutlak değerce gerekse oransal olarak artması büyük ölçüde bu alanlarda getirilen teşvik tedbirleri ile iç pazardaki rekabetten uzak, yüksek kâr marjları ile çalışma koşullarıyla açıklanabilir.

Kamu kesiminin imalat ve enerji sektörlerindeki payının hızla artması hala büyük ölçekli sınıai tesisleri kurmaya ancak yeterli sermaye birikimine sahip olan bu kesimin gücünün yettiğini göstermektedir. Devletin tarımsal üretimden çekildiğinin göstergesi ise yatırımlarda tarımının payının azalmasıdır. Bunun sebebi devletin bilinçli olarak bu işleri özel kesime terk etmesidir.

Özel kesimin tarım sektörüne yaptığı yatırımlar I.ve II.plan dönemlerinde aynı düzeyi korumuş, kamu kesiminin bu sektöre yaptığı yatırımlar ise plan dönemleri boyunca gerilemiştir.

Madencilik sektörü özel kesim için cazibesini kaybetmiş, kamu kesiminin de bu sektöre yaptığı yatırımlar azalma göstermiştir.

İmalat sanayi yatırımları her iki kesimde de I. ve II. plan dönemleri boyunca artış göstermiştir.

Enerji yatırımları konusunda özel kesimin rolü önemsiz kalmıştır. Öte yanda Kamu kesiminin bu alandaki yatırımlarının toplam yatırımlardaki payı II.plan döneminde bir miktar artmıştır.

Turizm yatırımlarının payı her iki kesimde de I.ve II.plan dönemlerinde bir ölçüde artmıştır. Bununla birlikte Birinci plan döneminde turizm yatırımlarının toplam yatırımlar içindeki payı oldukça önemsiz kalmıştır. Turizm sektörüne ikinci planda birinci plandan daha fazla önem verilmiştir. İkinci plan döneminde özel sektörün turizm yatırımlarındaki payı artmıştır. Ancak özel sektör yatırımları 3.Planlama döneminde daha büyük artış kaydettiği görülmüştür.

Hemen hemen tamamı özel kesimce gerçekleştirilen konut yatırımlarının toplam yatırımlar içindeki payında büyük düşmeler olmuştur. Buna karşılık hemen hemen tamamı kamu kesimince yapılan sağlık ve eğitim yatırımları da ikinci plan dönemi boyunca gerilemiştir.

Diğer hizmetlere yapılan yatırımlar ise önemsiz iniş çıkışlar göstermiştir.

Ülkemizde sabit sermaye yatırımlarının kamu kesimi ve özel kesim arasındaki dağılımı da başlangıçtan beri pek değişmemiş ve III.Plan dönemi dışında, kamu kesimi yatırımlarda özel kesimden en büyük bir paya sahip olmuştur.

1933-1950 döneminde sanayi sektöründeki girişimcilerin sosyo-ekonomik kökenlerine ilişkin yapılan çalışmalarda bir çoğunun ticaret sektöründen gelmiş olduğu görülmektedir. Asıl uzmanlık alanı ticaret olan bu grup daha çok ihraç edilen tarımsal ürünlerin işlenmesi ve ithal edilen bazı gereçlerin montajı gibi işlerde yoğunlaşmıştır. Ancak 1950 ve sonrası dönemde en az 50 işçi çalıştıran sanayi işletmelerinin %40'ının sahibi devlet sektöründen sanayi sektörüne geçenlerden oluşmuştur.

1.4. Ülkede Esnaf, Zanaatkarlar ve Küçük Sanayicinin Örgütlenmesi

1943 yılında “Ticaret ve Sanayi Odaları, Esnaf Odaları ve Ticaret Borsaları Kanunu” yürürlüğe girerek esnaf, sanatkar ve küçük sanayicinin örgütlenmeleri hızlandırılmıştır.

1946'dan itibaren ülkede daha liberal bir ekonomi politikası izlenmesi, özel teşebbüsün teşviki ve dış ticaretin serbestleştirilmesi eğilimlerinin ağırlık kazanmasını sağlamıştır.

Bu dönemde genel olarak Devlet eliyle büyük yatırımlar gerçekleştirilmiştir. Daha sonraki dönemlere kaynak aktarımı sağlayacak birikimlerin de bu dönemde oluşturulduğu söylenebilir. Bununla birlikte ülkede ağır sanayi henüz kurulmamıştır ve ülkenin gelişmiş tarım ekonomisi niteliği de hala sürmektedir.

1949 yılında Ticaret ve Sanayi Odaları ile Esnaf Odaları birbirinden ayrılmış ve esnaf kesimi için “Esnaf Dernekleri ve Esnaf Birlikleri Yasası” çıkarılmıştır. Böylece Türkiye’de esnaf kesimi dernekler sistemine geçmiştir.

1939-50’li yıllar Türkiye’de esnaf, sanatkar ve küçük sanayicinin örgütlenmesi çabalarını içermiştir. Bu dönemde yaşanan İkinci Dünya Savaşının etkileri geçtikten sonra Türkiye’de KOBİ’cilik gelişmeye devam etmiş ve KOBİ’lerimizin sayısı

artmıştır. Ancak bu o dönem KOBİ’ciliğimizde yeterli gelişmenin sağlandığı anlamına gelmemektedir. Sadece görelî bir büyüme kaydedilmiştir. Bu dönemde esnaf, sanatkar ve küçük sanayiciyi örgütlemeye yönelik çabalar, Türkiye’de KOBİ’ciliğin gelişmesi için olumlu adımlar olmuştur.

1.5. KOBİ’lerin Ülke Ekonomisine Görelî Artan Katkıları

KOBİ’ler 1939-50’li yıllarda Türkiye ekonomisine görelî daha fazla katkı sağlamaya başlamışlardır. Bunlar için yapılan düzenlemeler meyvelerini vermiştir. Ancak bu o dönem KOBİ’ciliğimizin gelişmiş olduğunu göstermemektedir. Sadece görelî bir ilerleme kaydedilmiştir.

Bu dönem itibariyle Türkiye’de KOBİ’cilik istenen seviyeye gelememiştir. Bunda çeşitli faktörler etkili olmuştur. En başta Türk insanı girişimciliğe yatkın değildi. Çocuklar girişimci ruhla yetiştirilmemekte, aileleri tarafından memur olmaya teşvik edilmekteydiler. Toplum içinde de girişimciliğe itibar azdı. Türkiye’de KOBİ’ciliğin gelişmesi asıl 1960’lı yıllardan sonra olmuştur. 1960’lı yıllara kadar Türkiye’de memuriyet toplumda en itibarlı meslek olarak kabul edilmiş, bunu serbest meslekler, tüccarlık, sanayicilik ve işçilik izlemiştir. Ancak 1960’lı yıllardan sonra Türkiye’de sanayicilik toplum içinde itibar olarak birinci seviyeye yükselebilmiştir.

1941 – 1950 arası dönemde sanayi sayımı yapılmadığı için, bu dönemdeki işletmelerle ilgili veriler sağlıklı bir şekilde bulunamamıştır.

1950 yılında imalat sanayimiz içinde (10 beygir gücü ve daha fazla muharrik kuvvet veya 10 ve daha fazla işçi çalıştıran imalat müesseseleri kapsamında) özel sektöre ait işyeri sayısı 2515 idi. Buralarda 86826 işçi çalışmaktaydı ve işletme başına ortalama 34 işçi düşmekteydi. Bunların sağladığı katma değer ise 306 Milyon Liraydı.

Türkiye’de 1950 yılından itibaren yoğun devletçilik görüşü terk edilmiş ve özel teşebbüsün azami derecede teşvikine önem verilmiştir.

1.6. Genel Değerlendirme

Türk özel müteşebbisine gerekli imkanlar sağlandığında, Türkiye’de KOBİ’ciliğin gelişmemesi için bir neden bulunmamaktadır.

1923-1950 arasında Türk özel müteşebbisinin kendisine devlet tarafından verilen imkanları kullanamaması, o dönem özel müteşebbislerimizin yatırımlar için gerekli paraya sahip olmaması, bunun yanı sıra gerekli tecrübeye de sahip olmamasıyla açıklanabilir. Yoksa o dönemde de özel müteşebbislerimiz bu imkanı değerlendirirdi. Bunda tabii yanlış eğitim sistemimizin de etkisi vardır.

Türk insanı müteşebbis ruha, Cumhuriyetin kurulmasından itibaren sahip olmaya başlamıştır. Ancak bunun tam anlamıyla kemale ermesi için 1960’lı yılları beklemek gerekti. Yanlış bir eğitimin getirdiği olumsuzluklar ancak kırk yıla yakın bir sürede tam anlamıyla aşılabildi. 60’lı yıllardan sonra Türk insanı girişimciliği öğrendi, bu dönemden sonra KOBİ’ciliğimiz hızla gelişti, KOBİ’lerimizin sayısı da hızla yükseldi.

Türkiye’nin hala daha KOBİ’ler konusunda eksikleri bulunmaktadır. Bunu şimdilerde daha iyi anlıyoruz. Türkiye Avrupa Birliği’ne tam üye olma yolunda bir ülke olarak Birlięin bizden her alanda olduğu gibi KOBİ’ler konusunda da bazı düzenlemeler yapmamız yönünde istekleri vardır. Bu da göstermektedir ki Türkiye’de KOBİ’ler hala gelişme aşamasındadır ve bu konuda yapılacak daha çok şey vardır.

Türkiye, ülkedeki KOBİ’lerin sorunlarıyla daha yakından ilgilenmeli, bunların karşılaştıkları sorunları çözmek için daha fazla çaba göstermelidir. KOBİ politikamızı yeniden gözden geçirmeli ve KOBİ’lerimizin gelişmesi için onlara daha fazla imkanlar tanımalıyız.

KOBİ’lerin en yaygın sorunlarını ekonomik problemler oluşturmaktadır. Büyükler karşısında rekabette zorlanan KOBİ’ler bugün krediye daha fazla ihtiyaç göstermektedirler. Yine KOBİ’lere başka destekler de sağlanmalıdır. Vergi muafiyetleri gibi uygulamalar Türkiye’de KOBİ’ciliğin gelişmesini hızlandıracaktır.

Öte yanda KOBİ'ler de aldıkları desteğin hakkını vermelidirler. Bunun için kendilerini geliştirmeli, iş hayatında kendilerine başarı getirecek donanımlara sahip olmalı, eksik oldukları noktalarda bilgilenererek eksiklerini gidermelidirler.

KOBİ'ler ülke ekonomilerine büyük faydalar sağlamaktadır. Bu Türkiye için de geçerlidir. KOBİ'ler ülkemiz pazarlarına canlılık getirmektedirler. Bu yüzden Türkiye KOBİ'lerin gelişmesi için uygun politikalar belirlemekle mükelleftir. Bu yapıldığında ülkede varolan işsizlik sorununa da bir çözüm üretilmiş olacaktır.

SONUÇ

1923-50 arasında Türkiye’de KOBİ’cilik istenen seviyeye gelememiştir. Bunun çeşitli nedenleri vardır. Türkiye Cumhuriyeti kurulduğunda ülke ekonomisi oturmuş , işler bir sistemde değildi. Ülkede bir kalkınma hamlesi yapılmaya ihtiyaç vardı ve sorumluluk da Devlete düşmekteydi. O dönem Türkiye’de müteşebbis insanlarımızın sayısı yok denecek kadar azdı. Türk insanının yabancı olduğu bir kavram olmamasına rağmen Türkiye’de KOBİ’ciliğin gelişmesinin önündeki en büyük engeli bu çekinceler oluşturmaktaydı. Bu şartlar altında ekonominin kalkındırılmasında Devlet başrolü oynayacaktı. Bir yandan da özel teşebbüsün ekonomik hayata katılması için politikalar üretilecekti.

Cumhuriyetin ilk yıllarında özel teşebbüsün üretime katılması çok cazip koşullar oluşturulmuştur. Devlet, özel teşebbüsü yatırım yapması için teşvik etmiştir. Bunun için yasalar yapılmış, düzenlemeler getirilmiştir. Ancak ne var ki o dönem Türk özel müteşebbisi bu teşvikleri değerlendirme becerisini gösterememiştir.

Türkiye’de KOBİ’ciliğin gelişmesi Birinci ve İkinci Planlama dönemleriyle birlikte olmuştur. Ülkede Türk esnaf, sanatkar ve küçük sanayicinin örgütlenmesi çabaları zamanla meyvelerini vermeye başlamıştır. Böylece, Türkiye’deki KOBİ’lerin sayısında artış olmuş, bunların ülke ekonomisine katkıları da artmıştır. Ancak tüm bu artışlar görece bir büyüklüğü ihtiva etmiştir. Bu, bu konuda istenen seviyelere ulaşıldığının hiçbir zaman göstergesi olmamıştır.

Türkiye’de KOBİ’ciliğin hızlı gelişmesini görebilmek için 1960’lı yılları beklemek gerekmiştir. Türkiye’de KOBİ’ler alanında 1960’lı yıllar ve sonrasında hızlı gelişmeler kaydedilmiştir. Türkiye’de serbest piyasa ekonomisi yerleştikçe, bundan Türk KOBİ’ciliği olumlu etkilenmiştir.

Sonuç olarak 1923-50 arasında Türkiye’de KOBİ’cilik yeterince gelişmemiştir. Bu dönemde KOBİ’lerimizin sayısında görece artışlar olmuş, bunların ülke ekonomisine katkıları da sınırlı kalmıştır.

KOBİ'lere dayalı üretim anlayışı Türk insanının yabancı olduğu bir kavram değildir. Sadece bunun yeşertilmesi gerekmektedir. Bunun için Türk insanının daha müteşebbis olarak yetiştirilmesi gerekmektedir.

1923 yılında İzmir'de toplanan I.İktisat Kongresi'nde Cumhuriyetin iktisadi gelişme planları oluşturulmuştur. Bu yüzden bu kongrenin ülkemiz açısından önemi büyüktür. Türkiye'de KOBİ'ler konusundaki ilk yaklaşımlar da, İzmir İktisat Kongresi'nde yapılanmaya başlamıştır. 1 Haziran 1942'de çıkarılan Teşvik-i Sanayi Kanunu'nun Türkiye'de KOBİ'ciliğin gelişmesine büyük katkıları olmuştur. Bu kanunun bir özelliği de içinde bir KOBİ tanımını barındırıyor olmasıydı. Böylece Türkiye'de ilk defa olmak üzere bir KOBİ tanımı yapılmış olmaktadır.

Cumhuriyetin ilk yıllarında Devletin özel müteşebbisi teşvik etmesinden arzu edilen neticeler doğmayınca, Devlet kendisi de ekonomik hayatın içine girmek zorunda kalmıştır. Türkiye'nin bir dönemine damgasını vuran Devletçi ekonomi anlayışı bunun bir sonucudur.

1929 Buhranı'ndan ülke ekonomisi çok olumsuz etkilenmiştir. İkinci Dünya Savaşı da Türkiye'deki ekonomik gelişmeyi sekteye uğratan bir başka gelişmeyi oluşturmuştur. Bundan ülke KOBİ'ciliği de nasibini almıştır.

1923-32 yılları arasında Türkiye'de devlet eliyle işletilen bir kısım işletmelerin yanı sıra çoğunlukla imalathane niteliği taşıyan küçük çaplı özel kuruluşlar da bulunuyordu. Bu dönemde ülkede özel teşebbüs desteklenmekteydi. Fakat özel sektörün elinde yeterli miktarda sermaye olmadığından, büyük yatırımlara girişememekteydi. Bu dönemde Türkiye'de özel sektör beklenen ilerlemeyi gösterememiştir.

KAYNAKÇA

- AKDEMİR, Ali, **İşletme Bilimine Giriş -Kavramlar, İşlevler ve Tartışmalar-**, Birlik Ofset-Yayıncılık, Eskişehir 1999.
- ALPUGAN, Oktay, **Küçük İşletmeler -Kavramı, Kuruluşu ve Yönetimi-**, 3.Baskı, Per Yayınları, Özgün Matbaacılık, Ankara, Eylül 1998.
- AREN, Sadun, **100 Soruda Ekonomi El Kitabı (Türkiye Ekonomisinden Örneklerle)**, 5.Baskı, Gerçek Yayınevi, Yelken Matbaası, İstanbul, Kasım 1974.
- ARDIÇ, Pınar, **Ticaret Hukuku-1 -Ticari İşletme Hukuku- -Şirketler Hukuku-**, 4.Baskı, Agon, Seçkin Yayıncılık, Sözkese Matbaacılık, Ankara, Nisan 2005.
- ATAMAN, Göksel, **İşletme Yönetimi -Temel Kavramlar Yeni Yaklaşımlar-**, 2.Baskı, Türkmen Kitabevi, Beta A.Ş., İstanbul 2002.
- TEOMAN, Serpil (proje koor.), **Osmanlı'dan Günümüze Türk Finans Tarihi -Cumhuriyetten Günümüze-**, 2.Cilt, İstanbul Menkul Kıymetler Borsası, Yayına haz.: Creative Yayıncılık ve Tanıtım Ltd.Şti., Kaptan Ofset, İstanbul, 1999.
- AYDIN, Özkan, **Milli Mücadele Döneminde Dış Ticaret 1920-1923**, Türk Dış Ticaret Vakfı Yayınları, Nisan 2005.
- BÜLBÜL, Yaşar, **Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Özel Girişimciliğe Yönelik Devlet Politikaları**, İTO Yayınları, Yayın no: 2010-11, İstanbul, 2010.
- ÇETİN, Birol ve ÇEVİK, Osman, **İstatistiksel Veriler Işığında Cumhuriyet Dönemi Şirketleşme Tarihi**, Siyasal Kitabevi, BRC Basım Matbaacılık, Ankara, Eylül 2005.

- ÇETİN, Canan, ÖZCAN, Esra Dinç, TAŞKIRAN, Erkan ve ÖZDEMİRCİ, Ata, **Aile Kültürünün Aile İşletmesi Kültürü Üzerindeki Etkisi**, İTO Yayınları, Yayın No: 2010-47, İstanbul, 2010.
- DİNÇER, Ömer ve FİDAN, Yahya, **İşletme Yönetimine Giriş**, 4.Baskı, Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş., İstanbul, Ekim 1999.
- EĞİLMEZ, Mahfi ve KUMCU, Ercan, **Ekonomi Politikası -Teori ve Türkiye Uygulaması**, 10.Baskı, Remzi Kitabevi, İstanbul, Eylül 2006.
- GÜRKAN, Nafiz ve ÖZULUS, Selahattin, **Notlu – İçtihatlı Türk Ticaret Kanunu**, Hukuk Yayınları, Ankara.
- İLKİN, Akın, **Kalkınma ve Sanayi Ekonomisi**, 2.Baskı, İ.Ü. İktisat Fakültesi Yayınları, Elo Matbaacılık, İstanbul 1976.
- KOÇ, İdil Özlem, **Türk Kobileri Bugünü ve Geleceği**, Arıkan Basım Yayım Dağıtım Ltd.Şti., İstanbul, 2008.
- ONAL, Güngör, **Temel İşletmecilik Bilgisi**, 3.Baskı, Türkmen Kitabevi, Avcı Ofset, İstanbul 2000.
- SAĞLAM, Dündar, “Türkiye Ekonomi Politikasının Tarihi Aşamaları”, (Ünite 5), **Türkiye Ekonomisi**, T.C. Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları, Meteksan Ltd.Şti., Eskişehir 1985.
- SABUNCUOĞLU, Zeyyat ve TOKOL, Tuncer, **İşletme I-II**, Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Bursa 1997.
- The General Directorate of Press and Information, **Turkey – An Official Handbook**, Gaye Basım, Ankara, Ekim 1990.
- YAŞA, Memduh (yayına haz.), **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ekonomisi 1923-1978**, Akbank Kültür Yayını, İstanbul, 1980.

ALTIPARMAK, Aytekin, “Türkiye’de Devletçilik Döneminde Özel Sektör Sanayiinin Gelişimi”, *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 13, Yıl: 2002.

EROĞLU, Nadir, “Atatürk Dönemi İktisat Politikaları (1923-1938)”, *Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, Yıl 2007, Cilt XXIII, Sayı 2.

TEMURÇİN, Kadir, Isparta İlinde Sanayinin Gelişimi ve Yapısı, Tez, Süleyman Demirel Üniversitesi Fen.Edeb.Fak., Eylül 2004.

AYKAÇ, Mustafa, PARLAK, Zeki ve ÖZDEMİR, Süleyman, Küreselleşme Sürecinde Rekabet Gücünün Artırılması ve Türkiye’de KOBİ’ler, İTO Yayınları, Yayın No: 2008-24, İstanbul, 2008.

İstanbul Ticaret Odası-İTO, Kıtaların, Denizlerin, Yolların, Tacirlerin Buluştuğu Kent İstanbul, Yayına hazırlayan: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, 2.Baskı, İstanbul, Mart 2003.

KARAYILMAZLAR, Ekrem (sad.), Ticaret ve Sanayi Odasında Müteşekkil İstanbul İktisat Komisyonu Tarafından Tanzim Edilen Rapor, 29 Kanun-ı Sani 1340-26 Teşrin-i Sani 1340-1924, (Osmanlıcadan çev.: Aynur Karayılmazlar), İTO Yayınları, Yayın No: 2006-52, İstanbul, 2006.

KURŞUN, Zekeriya (Osmanlıcadan çev. ve sad.), Dersaâdet/İstanbul Ticaret ve Sanayi Odası’nda Kayıtlı Olan Banker, Tüccar ve Komisyoncuların İsimleri (1923), İTO Yayınları, Yayın No: 2008-20, İstanbul, 2008.

KURŞUN, Zekeriya (Osmanlıcadan çev. ve sad.), İstanbul Ticaret ve Sanayi Odası Mecmuası (1.Sayısı-1923), İTO Yayınları, Yayın No: 2008-21, İstanbul, 2007.

Küçük ve Orta Ölçekli Sanayi Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı, “KOBİ Ekonomisi” (Tarihi Gelişimi), Ekonomik ve Stratejik Araştırmalar Merkez

Müdürlüğü, Ankara, Aralık 2003,
<http://www.kosgeb.gov.tr/Yayinlar/duyuru.aspx?yID=106>.

Küçük ve Orta Ölçekli Sanayi Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı, “Türkiye Ekonomisi” (Tarihi Gelişimi), Ekonomik ve Stratejik Araştırmalar Merkez Müdürlüğü, Ankara, Aralık 2003,
<http://www.kosgeb.gov.tr/Yayinlar/duyuru.aspx?yID=105>.

AKDENİZ, M.Billur, “KOBİ’lerin Ekonomik ve Sosyal Yapı İçindeki Yerleri, Destekleyici Kurumsal Çevreleri ve Avrupa Birliği’ne Uyum Sürecinde Yeniden Yapılandırılmaları”, <http://sbe.dpu.edu.tr/13/69-90.pdf>

ALTIPARMAK, Aytekin, “Türkiye’de Devletçilik Döneminde Özel Sektör Sanayinin Gelişimi”, Erciyes Üniversitesi İİBF, *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı:13 Yıl:2002, ss.35-59, sbe.erciyes.edu.tr/dergi/03_Altiparmak.pdf.

ARAS, Güler, “Basel II Sürecinde Kobi’ler için Yol Haritası”, Deloitte. CEO/CFO Serisi, http://www.deloitte.com/assets/Dcom-Turkey/Local%20Assets/Documents/turkey-tr_ceo_Basel2KOBiler_250707.pdf

BERİSHA-NAMANI, Mihane, “The Role of Information Technology in Small and Medium Sized Enterprises in Kosova”, http://www.fulbrightacademy.org/file_depot/0-10000000/20000-30000/21647/folder/82430/Berisha+Paper+IT+in+SMEs+in+Kosovo.pdf

ÇELİK, Adnan ve OZAN, Erkan, “KOBİ’lerde Yeniden Yapılanma Stratejileri Araştırması: Kahramanmaraş Örneği”, 189-213, http://www.sosyalbil.selcuk.edu.tr/sos_mak/makaleler/Adnan%20C3%87EL%C4%B0K%20-%20Erkan%20OZAN/%C3%87EL%C4%B0K,%20Adnan%20vd..pdf

GUNGEN, Tulay, “E-Finance for SMEs in Turkey”, http://r0.unctad.org/ecommerce/event_docs/xmefinoct2001/gungen.pdf

193 sayılı Gelir Vergisi Kanunu,

<http://www.gonento.tobb.org.tr/oda/gelirvergisikanunu.pdf>

5590 sayılı Sanayi ve Ticaret Odaları ile Ticaret Borsaları Kanunu,

<http://www.tobb.org.tr/organizasyon/hukukmusavirligi/mevzuat/5590/5590.pdf>

6948 sayılı Sanayi Sicili Kanunu, <http://www.hukuki.net/kanun/6948.13.text.asp>

<http://www.iberpymeonline.org/Suriname1109/VSB.pdf>